

KULTTUURIVIHKOT

IRTONUMERO 6,90 EUROA

33. VUOSIKERTA

NUMERO 6/2005

RUOTSIN RUOSKA

JAN MYRDAL

ISKEE YHÄ VASTAKARVAAN

Jean-Luc
GODARD

Katja
KETTU

Maria
VAARA

Hannu
KANKAANPÄÄ

Parhaat kirjat Suomesta ja maailmalta!

Jonathan Carroll NAURUJEN MAA

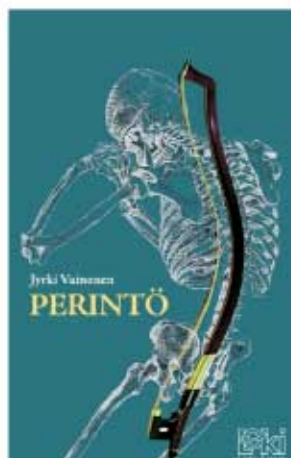
Tervetuloa Galen, Missouriin, jossa mikään ei ole aivan sitä, miltä näyttää. Nautinnollinen katsaus isiin ja poikiin, rakkauteen, kirjoihin ja bull-terriereihin.

"Kadehdin jokaista, jolla on vasta edessä Jonathan Carrollin seksikkäiden, aavemaisten ja riippuvuutta aiheuttavien tarinoiden nautinto."

– THE WASHINGTON POST

280 sivua

29 e.

Jyrki Vainonen PERINTÖ

Omintakeinen romaani, jossa täysihoitolassa lepäävät ihmiset kertovat elämästään tarinoita, joissa realismi nyrjähtää surrealismiksi.

"Vainosen kerronta vie mukanaan. Ei pelkästään sen huima mielikuvoitusellisuus ja värien kirjo, vaan myös sen tarjoama lohtu. Jokaisen tarina on tärkeä."

– ME NAISET

258 sivua

27 e.

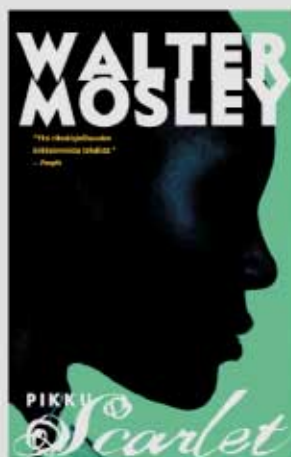
Jan Blomstedt SIBELIUKSEN PYÖRÄ

Jan Blomstedtin viehättävä sukutarina, joka yhdistää totta ja fiktiota.

Sibeliuksen pyörä maalaa omaperäisen kuvan 1800- ja 1900-lukujen vaihteen kaupunkilaisesta sivistyneistöstä, jonka elämässä boheemit ja konservatiiviset ainekset risteävät vapaasti, Munkkiniemestä Intiaan, Pariisista New Yorkiin ja takaisin.

143 sivua

23 e.

Walter Mosley PIKKU SCARLET

Vaatimaton, kunnollinen ja monenlaisten kiusausten pyörteisissä heittelevä satunnainen etsivä Easy Rawlins joutuu selvittämään mustan naisen murhaa keskellä Los Angelesin rotumellakoita 1964. Ja uusi aika on muuttanut kaiken...

"Mosley on todistanut olevansa Amerikan parhaita rikoskirjailijoita."

– THE NEW YORK TIMES

298 sivua

28 e.

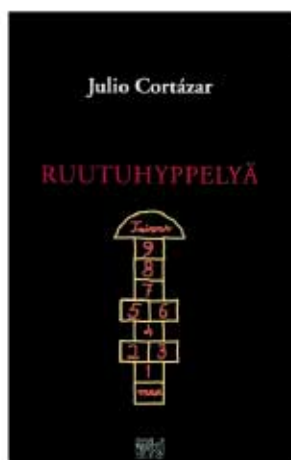

Melissa P. SATA HARJANVETOA ennen nukkumaanmenoa

Hehkuvan raikas ja suorasukainen päiväkirja, jossa nuori sisiliaistyttyö kuvaa yrityksistään löytää rakkautta eroottiseksi muuttuneesta maailmasta. Melissa heittäytyy seikkailuun toisensa jälkeen ja paljastaa kaiken päiväkirjalleen, niin tapahtumat kuin tuntemuksensakin. Vuoden kohutuin kirja!

132 sivua

21 e.

Julio Cortázar RUUTUHYPPELYÄ

Latinalaisen Amerikan kirjallisuuden kiistaton klassikko, joka kokeilevuutensa takana on kaunis ja surumielinen laulu rakkaudesta ja toisuuden tavoittelusta, koti-ikävästä ja maanpaosta.

"Ehdoton klassikko, joka yhtenä harvoista kirjoista on myös tämän nimityksen ansainnut"

– KARJALAINEN

542 sivua

39 e.

KULTTUURIVIIHKOT

KANSIKUVA: GÖRAN KNUTAS

KANSI:

Haastattelussa Jan Myrdal

Ruotsalaisen yhteiskunnan tukipilareihin kuuluneiden Gunnar ja Alva Myrdalin pojasta tuli saman yhteiskunnan kauhu-kakara, toisinajattelija ja kommunisti. Mutta myös arvostettu kirjailija, jonka romaanit, elokuvat ja matkareportaasit ovat aina herättäneet huomiota. *Kulttuurivihkojen* haastattelussa Jan Myrdal kertoo monien ristiriitojen värittämästä elämästään ja työstään.

Sivut 18–21

Godard katsoo kasvoja ja vartaloa ja kuuntelee ääntä kuin elokuva olisi kätkeyty näihin naisiin. Ehkä se onkin.

Sivut 39–41

ARTIKKELIT

12 Ylioppilasteatteri

Haastattelussa Ylioppilasteatterin uusi taiteellinen vastaava Salla Taskinen.

16 Katja Kettu

Esikoiskirjailija haluaa ottaa kantaa.

22 Keski-Aasian naiskirjailijat

Sensuuri on ongelma. Raportti Kirgistanista.

26 Maria Vaara

Kainuulaiskirjailija kuului moneen marginaaliin.

29 Runoilija ja viha

Hannu Kankaanpään essee.

33 Rakkautta ja anarkiaa

Haastatteluissa elokuvaohjaajat Thomas Clay ja Lucile Hadzihalilovic.

36 Savonsuomi draaman kielenä

Kirjailija Matti Rossi analysoi omaa näytelmäänsä, jonka päähenkilönä on rautalamminen kansanrunoilija Juhana Ihalainen.

39 Jean-Luc Godard

Suurin elokuvaohjaaja täyttää 75 vuotta.

42 Vallan maisemaa

Pertti Julkusen essee sivuaa kuvataiteen lisäksi muun muassa Tampereen kaavoituspoliittikkaa.

KAUNOKIRJALLISUUS

48 Runoja

Laura Friman

50 Runoja

Janne Nummela

52 Runoja

Jarkko Tontti

54 Mamelukki

Katja Ketun novelli

57 Joululahja

Sami Makkosen sarjakuva

PALSTAT

5 Pääkirjoitus

6 200 sanaa

11 Kirahvi

15 Laine

32 Mieli pide

58 Jokisalo

59 Kirja-arviot

65 Lehtiverkko

66 Soikkeli

JUHANI KÄRÖNEN

Maria Vaara julkaisi elämänsä aikana yksitoista kaunokirjallista teosta. Makuuhuoneen kirjoituspöydällä ovat ensimmäiset: Kissanmintun iltatee, Likaiset legendat ja Kuuntele Johannes. Sivut 26–28

HELINÄ KUUSELA

"Meille on ihmisinä oleellista se, että olemme dialogissa maailman kanssa. Jos se dialogisuus katoaa, niin voimme huonosti", Salla Taskinen sanoo. Sivut 12–14

HELINÄ KUUSELA

Animaatio-ohjaajana työskentelevä Katja Kettu on kantaaottava esikoiskirjailija. Haastattelu sivuilla 16–17 ja ennen julkaisematon novelli sivuilla 54–56.

KULTTUURIVIIHKOT

Yleisvasemmistolainen kulttuuri- ja mielipidelehti
33. vuosikerta

Julkaisija

Domirola Oy

Toimituksen jäsenten työnjako on osoitettu nimen jälkeen.

Asioissa, joissa työnjakoa ei ole osoitettu, ottakaa ystävällisesti yhteyttä toimitussihteereihin.

Päätoimittaja

Elias Krohn (*politiikka, filosofia, mielipide*)

Toimituspäällikkö, kehitys

Ari Lahdenmäki

Toimitussihteerit

Hanna Kuusela (*kirja-arviot ja kolumnit*)

Heidi Laine (*kaunokirjalliset tekstit, kirjallisuusaiheet*)

Valokuvaaja

Helinä Kuusela

Vt. ulkoasupäällikkö

Johan Alén

Toimittajat

Aleksi Ahtola (*historia*), Reeta Heino, Eero J. Hirvenoja (*elokuva*), Pia Hyttinen, Heini Oikkonen,

Tuuli Vattulainen, Turcka Ylinen, Marianne Zitting

Kustantaja

Johan Alén (*verkkosivuston vastaava toimittaja*)

Toimituksen yhteystiedot

<http://www.kulttuurivihkot.fi>

Sähköpostiosoitteet: etunimi.sukunimi@kulttuurivihkot.fi.

Puhelin: (09) 4114 5369 (vastaaja)

Osoite: Lönnrotinkatu 25 A, 00180 Helsinki

Osoitteenmuutokset ja tilaukset

Kulttuurivihkot ilmestyy kuusi kertaa vuodessa. Lähetä tilaus tai tieto osoitteenmuutoksesta toimituksen osoitteeseen kirjeitse tai sähköpostitse tilaus@kulttuurivihkot.fi tai käyttäen WWW-asiakaspalveluamme osoitteessa

<http://www.kulttuurivihkot.fi/asiakas/>. Kuuden numeron kestotilaus 34 euroa, määräaikainen tilaus 40 euroa.

Ilmoitushinnat

Koko sivu 800 euroa (nelivärinen 850 e), puoli sivua 500 euroa (nelivärinen 550 e) sekä arvonlisävero 22 prosenttia. Katso: <http://www.kulttuurivihkot.fi/mediakortti.html>.

Ilmoitukset force majeure -varauksin; lehden vastuu rajoittuu maksettuun ilmoitushintaan.

Kirjoitusten lähettäminen

Toimitus ottaa sitoumuksetta vastaan lehdessä julkaistavaksi tarkoitettua materiaalia. Tekstit vain RTF- eli Rich Text Format- tai ASCII- eli tekstitiedostoina sähköpostitse toimitussihteereille tai lehden osoitteeseen (tuloste ja mahdollinen levyke). Lehti ei vastaa tilaamatta lähetetyt materiaalin säilyttämisestä eikä palauttamisesta.

Aiheiden tarjoaminen onnistuu parhaiten ottamalla yhteyttä toimitussihteeriin. Ks. työnjako yltä.

Kulttuurivihkoihin kertyvä aineisto luovutetaan vanhenuttuaan Kansan Arkistoon tallennettavaksi.

Kirjapaino

Kainuun Sanomat, Kajaani

ISSN 0356-3367

Tämän numeron kirjoittajia

Rita Dahl

Runoilija, vapaa toimittaja ja kulttuurilehti *Nelion* (www.page.to/nelio) päätoimittaja, jonka esikoisrunokokoelma *Kun luulet olevasi yksin* ilmestyi 2004 Lohi-Kirjoilta.

Reeta Heino

Kulttuurivihkojen toimittaja.

Keravalla asuva melkein valmis yhteiskuntatieteiden kandidaatti. Kiinnostunut zen-buddhalaisuudesta, teatterista sekä feminismitä.

Veli-Matti Huhta

Vapaa toimittaja ja esseisti.

Pertti Julkunen

Taidemuseoiden toiminnasta ja kaupunkielämästä kiinnostunut vapaa tamperelainen kirjoittaja ja valokuvaaja.

Hannu Kankaanpää

Helsingiläinen kirjailija ja kirjallisuuden sekatyöläinen, jonka uusin teos on runokokoelma *Todistus* (Enostone 2004).

Jan Liesaho

Akateeminen sekatyöläinen Helsingistä.

Matti Rossi

Kirjailija ja kääntäjä. Hänen haastattelunsa julkaistiin *Kulttuurivihkojen* numerossa 4-5/2005.

MAKKONEN

<http://www.samimakkonen.com>

Apurahoista on pidettävä kiinni

Suomessa valtio huolehtii kirjailijoiden ja taiteilijoiden toimeentulosta, myös niiden, joiden teokset eivät tavoita laajoja yleisöjä. Täkäläisistä kirjailijoista vain muutamien teokset myyvät niin paljon, että myyntituloista saatavat provisiot riittävät turvaamaan heidän toimeentulonsa. Ilman valtion apurahoja pitkäjänteinen kulttuurin ja taiteen tekeminen ei tässä maassa ole mahdollista. Yksi keskeinen apurahojen muoto ovat kirjastoapurahat, joita käytännössä kaikki kirjailijat saavat, kolme neljännestä heistä peräti joka vuosi. Lisäksi niitä jaetaan musiikkiteosten tekijöille ja esittäjille. Kirjastoapurahojen suuruus vaihtelee 2 000 ja 14 000 euron välillä, yleensä se on lähempänä 2 000:ta. Rikastumaan niillä ei siis pääse.

Kirjastoapurahojen vuotuinen kokonaissumma on aina kymmenesosa kirjastojen hankintamäärärahoista. Kun kirjastojen määrärahoja on viime aikoina julkisen sektorin yleisen alasajon myötä supistettu, myös kirjastoapurahoihin varattu summa on vastaavasti pienentynyt: kymmenessä vuodessa peräti 30 prosenttia.

Nyt Euroopan unionin säädökset ja ennen kaikkea sen virkaintoiset byrokraatit näyttävät epäsuorasti uhkaavan kirjastoapurahajärjestelmämme olemassaoloa. Tekijänoikeutta koskeva lainaus- ja vuokrausdirektiivi vaatii, että lainaamisestakin olisi maksettava korvauksia teosten tekijöille. Tähän saakka direktiiviä on kuitenkin saatettu tulkita Suomessa niin, että se ei ole koskenut yleisistä kirjastoista tehtäviä lainauksia. Komission päällikötason virkamiesten vaihduttua Suomen ja muiden Pohjoismaiden sekä useiden muidenkin EU-maiden käytäntö on joutunut tulilinjalle. Meitä vaaditaan muuttamaan tekijänoikeuslakiamme siten, että tekijöille, ja myös muiden EU-maiden kuin Suomen kansalaisille, maksetaan lainausmäärien mukaisia *kirjastokorvauksia*.

EU ei vaadi meitä luopumaan nykyisistä *kirjastoapurahoista*, joita ei jaeta lainausmäärien, vaan kirjallisen tuotannon perusteella. Myös opetusministeriö on vakuuttanut, että apurahoihin ei olla kajoamassa, vaikka EU:n vaatimia tekijänoikeuskorvauksia alettaisiin maksaa. Esimerkiksi Kirjailijaliitossa pelätään kuitenkin, että järjestelmät koetaan päällekkäisiksi ja uusien kirjastokorvausten nostaessa kustannuksia valtiovarainministeriön punakynä ennemmin tai myöhemmin iskee kirjastoapurahoihin.

Seuraukset olisivat suomalaisen kirjallisuuden kannalta ikäviä. Hyötyjiä olisivat menestysteosten kirjoittajat, jotka jo ennestään tulevat hyvin toimeen – yleensä eniten myyvät kirjat ovat myös lainaustilastojen kärkipäässä. Vähälevikisempi kirjallisuus jäisi entistä pahemmin oman onnensa nojaan.

Kun pääkallonpaikalta Brysselistä käy Suomeen käsky muuttaa lainsäädäntöä, paljon ei ole ajan oloon tehtävissä niin kauan kuin EU:ssa ollaan. Jotakin kuitenkin:

1) EU:n vaatimaan järjestelmään siirtymistä on lykättävä niin pitkälle kuin mahdollista. Ehkäpä viivytystaistelua voisi muiden Pohjoismaiden tapaan jatkaa EY-tuomioistuimeen asti, vaikka tappio näyttääkin selvältä.

2) Uudet kirjastokorvaukset on säädettävä suuruudeltaan niin pieniksi kuin suinkin mahdollista.

3) Unionin tasolla voidaan käynnistellä liikettä lainaus- ja vuokrausdirektiivin muuttamiseksi siten, että velvoite lainausmäärien mukaisiin kirjastokorvauksiin poistetaan.

Jos uusi kirjastokorvausjärjestelmä toteutuu Suomessa, kirjailijoiden edunvalvojen ja muiden kulttuurinystävien osana on tietysti valppaasti puolustaa apurahojen säilyttämistä ja kehittämistä kirjastokorvausten rinnalla.

Elias Krohn

Tehokarjatalous yleistyy kehitysmaissakin

Lihan ja kananmunien teollinen tuotanto pahentaa ympäristö-ongelmia, heikentää eläinten kohtelua ja lisää sairauksien leviämisen riskiä.

Toronto (IPS)

Nykyisin 74 prosenttia maailman kananlihasta ja 68 prosenttia munista tuotetaan teollisessa suurtuotannossa, samoin noin puolet sianlihasta ja 43 prosenttia naudanlihasta, kertoo Worldwatch-instituutin tutkija **Danielle Nierenberg**.

”Näiden laitosten kasvu on nopeinta kaupunkikeskusten ympäristössä Latinalaisessa Amerikassa, Aasiassa ja osissa Afrikkaa”, Nierenberg jatkaa. Hänen mukaansa arvostelu ja sääntöjen kiristyminen ovat häätäneet Euroopasta ja Pohjois-Amerikasta monet sadantuhannen sian tai miljoonan broilerin yritykset. Laitoksiin liittyvät ongelmat, kuten lannan aiheuttama maaperän ja veden saastuminen, pientilallisten ahdinko ja eläinten kurjat olot, ovat nyt tuttuja Meksikossa, Brasiliassa, Filippiineillä ja monissa muissa maissa.

”Teollinen karjanhoito on tehoton, ekologisesti tuhoisa, vaarallinen ja epäinhimillinen tapa tuottaa lihaa”, Nierenberg kiteyttää.

Viime aikojen kohutut eläintaudit ovat yksi huolenaihe lisää. Lintuinfluenssaa yritetään torjua sulkemalla siipikarja sisätiloihin, mutta Nierenberg ja kumppanit uskovat, että taudin

leviäminen johtuu juuri tehotarhoista ja markkinoista, joilla tuhansia eläviä lintuja sullotaan samaan tilaan. Hänen mukaansa näyttöä on myös siitä, että hullun lehmän tauti ja nipahvirus ovat yleistyneet teollisen karjatalouden myötä.

Tehokkuus on vain myytti

Vain vähän on puhuttu siitä, mitä tapahtuu pientilallisille, jotka eivät pärjää kilpailussa teollisille ja usein kansainvälisten yhtiöiden omistamille tiloille. He päätyvät joko yhtiöiden palkollisiksi tai hakeutuvat kaupunkeihin. ”Meksikon ja Brasilian kanankasvattajat päätyvät maorjiksi omille maille, kuten yhdysvaltalaiset kohtalotoverinsakin”, Nierenberg sanoo.

Pientilat vähenevät kaikkialla maailmassa samaan aikaan, kun Yhdysvalloissa ja Euroopassa luotu teollinen malli valtaa alaa, Washingtonissa toimivan ruokapoliittisen tutkimuslaitoksen (Ifpri) johtaja **Mark Rosegrant** vahvistaa. Hän pelkää, että tehokarjatalous aiheuttaa kehitysmaissa vakavia ympäristöongelmia, koska alan lainsäädäntö ja valvonta ovat kehittymättömiä.

Rosegrant muistuttaa, että lihankulutus kasvaa vinosti kehitysmaissa, joten tuotantoakin on lisättävä. Kiinalaisten odotetaan 20 vuoden kuluttua poppivan henkeä kohden enemmän lihaa kuin eurooppalaisten. Tuotantoa siis tehostetaan, ja suurtuotannon edut halutaan käyttää hyödyksi.

”Se on todella huono ajatus. Teollisen karjantuotannon te-

hokkuus on pelkkä myytti”, Toronton yliopiston kansainvälisen ravintotalouden asiantuntija **Harriet Friedman** tyrää.

Teollinen karjanhoito vaatii halpaa polttoainetta ja lannoitteita sekä valtavat määrät puhdasta vettä. Suunnattoman lantamäärän aiheuttamat ja muut ympäristöongelmat on ratkaistava, ja kustannukset kaatuvat paikallisen väestön niskaan tavalla tai toisella, Friedman pohtii. Hänen mukaansa kaikki suurtilat kautta maailman suosivat muutamia harvoja sika- ja kanarotuja, mikä lisää tautiriskejä ja johtaa yksioikoiseen ruokatalouteen. Ahtaissa ja epähygieenisissä oloissa tautoja torjutaan syötämällä eläimille suuret määrät antibiootteja, mikä johtaa niille vastustuskykyisten bakteerikantojen muodostumiseen.

”Kauankohan vielä kestää, ennen kuin tehokarjatalouden todelliset kustannukset tulevat näkyviin?” Friedman ihmettelee. Hänen mukaansa maailma on sulkenut silmänsä.

Teollisen karjatalouden arvostelijat muistuttavat, että Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa paljastuu vähän väliä tapauksia, joissa eläimiä on pidetty täysin sietämättömissä oloissa. Tilojen yleistymisen kehitysmaissa tuskin parantaa tilannetta.

Nierenbergin mielestä teollisen karjanhoidon pahin puoli on, että se katkaisee tilallisen yhteyden maahan ja kotieläimiin.

Stephen Leahy

Meksikossa siirrytään sianlihan teolliseen tuotantoon.

© WSPA (WWW.WSPA.ORG.UK)

Oikaisuja

Artikkelissa ”Kuubalainen teatteri kukoistaa” (*Kulttuurivihkot* 4–5/2005) mainittiin, että El Ciervo Encantado -teatteriryhmä vierailisi Suomessa Bravo-festivaaleilla keväällä 2006. Tieto oli hieinan ennenaikainen: taloudellisista syistä vierailu ei toteutukaan. Kulttuurivaihdosta neuvotellaan vielä muiden suomalaisten teatterifestivaalien kanssa.

Samaisen numeron (4–5/2005) Lehtiverkko-palstalla oli kaksi virhettä:

1) *Kokkolan* käsikirjoittaja ja ohjaaja on **Leea Klemola** (ei Leena).

2) *Kokkolan* näytöksissä ei ole missään vaiheessa ollut tyhjiä penkkirivejä. Tampereen Teatterin tiedottajan toimittaman selvityksen mukaan näytelmä on ollut ensi-illastaan (joulukuu 2004) lähtien loppuunmyyty.

Lehtiverkossa referoidussa *Teatteri*-lehden (5/05) haastattelussa TT:n johtaja **Heikki Vihi-**nen toteaa, että ”*Alivuokralainen* tahkoo rahaa *Kokkolalle*, sillä se on edelleen monta kymmentä tuhatta miinuksella.” Palstanpitäjä tulkitsi tappiollisuuden siten, että salit olisivat olleet vajaita.

Kulttuurivihkot pahoittelee virheitä.

Videot verkossa

Kulttuurivihkot on ryhtynyt julkaisemaan verkkosivuillaan videoreportaaseja. Helsingin kirjamesuilla lokakuussa haastatelimme videolle runoilija ja laulaja **Otto Grundströmiä**.

Lehden ensimmäinen videoreportaasi käsitteli Sodankylän elokuvajuhlia.

Katso videot ilmaiseksi osoitteessa <http://www.kulttuurivihkot.fi>.

Presidentinvaalien punainen hevonen

Ilkka Tillanen lupaa karsia puolustusvoimia kovalla kädellä.

Jatkokautta tammikuun presidentinvaaleissa hamuava presidentti **Tarja Halonen** on saanut peräti viisi porvarillista ja yhden vihreän haastajan. Yhden sparraajan hän saattaa saada vaalikeskusteluihin myös vasemmalta, mikäli mikkeliäinen lähiohittajaopiskelija **Ilkka Tillanen** onnistuu tavoitteessaan kerätä 20 000 kannattajakorttia ja pääsee siten ehdokkaaksi.

Tillanen olisi 24 vuoden ikäisenä Suomen kaikkien aikojen nuorin presidenttiehdokas. Hän on sekä Vasemmistoliiton että Vasemmistonuorten aktiivi, mutta kumpikaan ei rahoita eikä virallisesti tue hänen kampanjaansa. Kampanjaa pyörittävät nuoret vapaaehtoiset; vaalibudjetti on nolla euroa.

Hankkeen tavoitteena ei ole niinkään tehdä omasta ehdokkaasta presidenttiä vaan tuoda vaalikeskusteluihin uusia näkökulmia. Tillanen haastaakin Halosen reippaasti presidentin omimmalla alueella: ulko- ja turvallisuuspolitiikassa. Tillanen vastustaa Nato-jäsenyyden lisäksi myös Euroopan unionin

Presidenttiehdokkaaksi pyrkivä Ilkka Tillanen on sosialisti ja totaali-kieltäytyjä.

Tillanen tunnetaan paitsi mielpidevaikuttajana ja järjestöaktiivina myös rapmusiikin sanoittajana ja esittäjänä. Isä Aurinkoinen ja Rauhan Panssarit -yhtyeen kappaleissa hän irvaillee 1970-luvun suoraviivaiselle vallankumousromantiikalle.

Tillanen aikoo jatkaa rapharrastustaan, mikäli hänet valitaan tasavallan presidentiksi. Rapin lisäksi Tillasen kulttuuriharrastuksiin kuuluvat kirjallisuus ja elokuvat.

militarisoinnista ja Suomen rauhanturvallisuuden muuttamista laittomat sodat mahdollistavaksi. Näissä asioissahan presidentti Halonen on viime aikoina koviin paineiden alla antanut periksi.

”Armeija ajettava alas”

Tasavallan presidentti on myös puolustusvoimien ylipäällikkö. Te olette taustaltanne totaali-kieltäytyjä. Mitä asioita haluaisitte ylipäällikkönä muuttaa Suomen armeijassa?

”Ryhtyisin ajamaan laajamittaista uudistusohjelmaa, jonka

lopullisena tavoitteena olisi koko nykyisenkaltaisen laajan reserviarmeijan asteittainen alasajaminen. En näet usko aseisiin perustuvaan turvallisuuteen, enkä myöskään näe, että pelkkä historia olisi riittävä syy ylläpitää kallista ja nykymaailmassa tarpeetonta sotakoneistoa. Vanhat sortajamme, Ruotsi ja Venäjä, ovat kumpikin muuttaneet siinä määrin, ettei laajamittaista hyökkäystä tarvitse pelätä sen enempää idästä kuin lännestäkään.”

Mitä sana isänmaa merkitsee Teille?

”Se merkitsee minulle lähin-

nä vanhanaikaista me vastaan kaikki muut -ajattelua, jolle ei nykymaailmassa ole enää sijaa. Suomi on toki hieno maa asua, mutta jos Suomen erinomaisuuden korostaminen tarkoittaa muun maailman ongelmien unohtamista ja eristäytymispolitiikkaa, täytyy minun myöntää olevani epäisänmaallinen. Maailma on kaikkien yhteinen asia, ja nurkkakuntainen patriotismi joutaa siten ideologioiden kaatopaikalle.”

Presidentti **Mauno Koivisto** määritteli itsensä bernsteiniläiseksi sosialistiksi, ja sama määritelmä taitaa päteä myös Tarja Halosen. Teidän puolueenne, Vasemmistoliiton, puheenjohtaja **Suvi-Anne Siimes** on puolestaan kertonut, ettei ole minkään sortin sosialisti. Mikä on Teidän suhteenne sosialismiin?

”Tunnustaudun toki sosialistiksi, vaikkakin luulen sen tarkoittavan minulle eri asiaa kuin vaikkapa Mauno Koivistolle. Minulle sosialismi on ennen kaikkea pyrkimys tasa-arvoiseen ja oikeudenmukaiseen maailmaan.”

Elias Krohn

Ilkka Tillasen vaalisivut:

<http://www.utopia2006.net>

Porno kuohuttaa Ugandassa

Kampala (IPS)

Salliessaan tietokoneiden tullitoman maahantuonnin kaksi vuotta sitten Ugandan hallitus paransi samalla kansalaisten pääsyä kansainvälisten vaikutteiden piiriin – hyvässä ja pahassa. Nettikahviloita sikisi Ugandaan syrjäkolkkia myöten, ja pääkaupungissa Kampalassa niihin törmää nyt joka nurkalla.

Muiden antimien ohella Internetissä on pornosivustoja, joista varsinkin yksi kohahdutti säädyllisiä ugandalaisia.

Kanadalainen Hotugandansivusto sisälsi pornokuvia ja -videoita, joilla esiintyi ugandalaisia naisia. Ugandassa nousseen kohun seurauksena sivut suljettiin, ja osoitteesta ohjautuu nykyisin yhdysvaltalaisen uskonnollisen liikkeen kotisivulle.

Jupakan kuluessa ilmeni, että pornokuvissa esiintyneille naisille oli maksettu reilut 800 euroa ja luvattu, ettei aineisto näkyisi Ugandassa.

Perinteisiä perhearvoja edistävän ugandalaisen järjestön johtaja **Stephen Langa** sanoo,

ettei naisten suostuminen kuviin johtunut niinkään köyhyydestä kuin länsimaisista vaikutteista. ”Lehtitietojen mukaan useimmat naiset olivat kunnan ihmisiä, joilla oli säälliset työpaikat. Joillakin oli jopa perhe ja aviomies”, Langa huomauttaa.

Ugandan parlamentin asettama komitea esitti pari vuotta sitten pornografian kieltämistä perustuslaissa. Esitys ei mennyt läpi, eikä komitean toive lehdistön valjastamisesta taisteluun pornoa vastaan toteutunut.

Uganda sai ensimmäisen

sensaatiolehtensä *Red Pepperin* vuonna 2002 ja sen mukana liisää ”kansainvälisiä tuulahduksia”, kuten paljasta pintaa ja skandaalijuttuja. Lehden perustaja ja päätoimittaja **Arinaitwe Ruyendo** kumoaa väitteet pornosta. ”Me vain paljastamme sellaista, mikä aiemmin tuomittiin epäafrikkalaiseksi.” Hänen mukaansa perinteinen lehdistö keskittyy kirjoittamaan politiikasta, mutta ”uusi sukupolvi ei ajattele poliittisesti”.

Evelyn Kiapi Matsamura

Vasemmiston sivistysjärjestöt pussauskopissa

Kun demarit saivat idean sivistysliittojen yhdistämisestä, Vasemmistoliitto pamautti sosialismin pöydälle.

Työväen Sivistysliiton (sd.) entinen pääsihteeri **Jussi Pikkusaari** sai loistoidean: vasemmistolaisen sivistysjärjestöjen kenttä pitää panna uusiksi. Kulttuuridemarit-järjestö kehitteli ajatusta ja järjesti 8.11. keskustelutilaisuuden ”Onko TSL:n ja KSL:n yhdistyminen ajan kysymys?”

KSL:n eli Kansan Sivistystyön Liiton (vas.) edustajat saapuivat tilaisuuteen hyvin varustautuneina. Konseptit oli kirjoitettu valmiiksi. Paikalla oli pääsihteeriä, tuottajaa... Liiton puheenjohtaja **Tapani Kaakkuriniemi** ja

Vasemmistoliiton puoluesihteerin **Aulis Ruuth** edustivat joukko-paneelikeskustelussa.

Vastapuoli oli asettanut raatiin TSL:n puheenjohtajan, kansanedustajan ja SDP:n varapuheenjohtajan **Pia Viitasen** sekä puolueen ohjelmajohtajan **Juha Eskelisen**. Sivistysliittojen historiasta alusti väkevästi professori, emeritus, **Jorma Kalela**.

Kalela oli huolissaan siitä, että nykyinen vasemmisto ei näe syrjäytettyjen, työssäkäyvien köyhien ja työstään ahdistuneiden tilannetta heidän omasta näkökulmastaan. Saman neuvottomuuden on voinut nähdä useissa Vasemmistoliiton järjestämässä tilaisuuksissa.

Samanhenkisinä järjestöinä KSL ja TSL tekevät nykyisin yhteistyötä hieman samoin kuin Vasemmistoliitto ja SDP. Ohjel-

majohtaja Eskelisen mukaan sivistysjärjestöjen tilanne ”ei liity keskusteluun puolueiden yhdistämisestä”.

Muutoinkin arvovaltaista tilaisuutta kohotti kahden entisen TSL:n pääsihteerin läsnäolo. Heistä vanhempana **Olavi Hurri** sanoi painavasti, että 1964 toteutettu sivistysjärjestöjen ero oli molempien osapuolten kannalta paras ratkaisu ja että asiasta päätettiin yhdessä: ”Sovittiin, että asiasta ei pidetä melua.”

Tämän kuultuaan taivas päätti vetä.

”Me emme näe minkäänlaista tarvetta yhdistämiselle”, Aulis Ruuth kertoi Vasemmistoliiton kannan. Hän painotti, että puolueella on omia tarpeita, jotka vaativat omaa sivistysliittoa, ja Ruuthin mukaan nämä tarpeet

kasvat.

Ruuth sanoi olevansa kyllästynyt siihen, että sosialismia ja marxilaisuutta harrastaa Suomessa vain erittäin pieni joukko. ”Suomessa kaikki ovat hissukseen sosialismista”, hän moitti, ”vasemmiston sauma on siinä, että ruvetaan keskustelemaan sosialismista ja tuodaan selkeästi marxilaisia linjauksia esiin.”

Ruuth myös muistutti kulttuurillia demariyleisöä siitä, että euroopassa moni sosiaalidemokraattinenkin puolue tunnustaa sosialismia, jopa nimessään.

Myös Tapani Kaakkuriniemi esitti, että työväen sivistystyössä tulisi palata sosialismikeskusteluun. ”Ruotsissa keskustellaan aika vilkkaasti näistä aiheista. Miksi ei sitä voisi olla meillä?”

Johan Alén

Kruunupäät ja peikot esiintyivät Helsingin kirjamesseilla

Helsingin kirjamesseilla kävi yli 47 000 ihmistä. Huikea määrä kirjojen ja lukemisen ystäviä halusi lehteillä uutuuskirjoja ja kuulla ajankohtaisista teemoista kirjailijoiden itsensä kertomina. Kirjat eivät kuitenkaan ole se kaikkein ”popein” aihe yhteiskunnassamme. Syksyn Habitar-kodinsisustusmessut keräsivät yli 90 000 osanottajaa. Liekö sittenkin tärkeintä se, minkä vaikutuksen arvokas taidekirja tekee vieraisiin levätessään perheen trendikkään olohuoneen pöydän kulmalla?

Kirjamessut eivät tarjonneet pelkkää makiaa ja mukavaa kirjallisuutta, vaikka dekkarit, scifi ja sarjakuvat saivatkin paljon painoarvoa ohjelmistossa. Yksinäisen ja syrjäytetyn ihmisen ahdistus ja mielenterveysongelmat olivat monen kirjailijan aiheena. Kaikille kuulijoille ei riittänyt istumapaikkoja, kun **Sofi Oksanen**, **Maria Peura** ja **Anna Maria Mäki** kertoivat

uusista synkkäaiheisista romaaneistaan ja herättelivät keskustelua masennuslääkkeiden liiallisesta käytöstä ja mielenterveysongelmaisten hoitoon pääsyn vaikeudesta.

Murheeseen ei kuitenkaan ollut kirjamesseilla aihetta, sillä joka puolella näkyi lapsia ja koululaisia kultaiset paperi-

kruunut päässä ja Peppi Pitkätossu -ilmapallot kädessä. Rattomakaan ei tarvinnut olla aivan onneton messutarjousten keskellä, koska messuhallissa oli uudenuutukainen kirjastoauto, josta saattoi lainata kirjoja. Kirjasairaalassa taas korjattiin kovaa kohtelua kokeneita ja ahkerasti luettuja kirjoja.

Myös julkkikset olivat saapuneet sankoin joukoin messuille markkinoimaan kirjojaan. **Matti Vanhanen** jakeli nimikirjoituksella varustettuja mattivanhas-kortteja lapsille, Miljoonasaateen laulaja **Heikki Salo** tarinoi laulunsanoituksista, ja **Jyrki Sukula** kokkasi.

Poleemisia keskustelujakaan ei ollut unohdettu. Messujen ohjelmatoimikunnan puheenjohtaja, kirjailija **Anja Snellman** ja Nyt-liitteen toimittaja **Anu Silfverberg** virittivät kiinnostavaa keskustelua tekstien ja kuvien moniäänisyydestä ja tulkinnan vaikeudesta. Ironia ei kuulemma pure suomalaisen yleisöön. Tutkija **Vaula Norrena** heitikin kommentin, että ironia ja sarkasmi ovat erityisesti totalitääristen maiden tyylilajeja. Ironian lisääntyminen saattakin olla heikko signaali yhteiskunnan muutoksesta.

Reeta Heino

Kulttuuri-, mielipide- ja tiedelehtien liiton messuosasto.

Kuvat kertovat rauhanliikkeen lähihistoriasta

Tiedonantaja-lehden valokuvaa ja **Veikko Koivusalo** on ollut jo vuosikymmeniä tuttu näky rauhanmarsseissa ja -tapahtumissa. Hänen niistä ottamiaan kuvia 1980-luvun alusta tähän päivään on koottu teokseksi *Rauhan ja toivon lapset*. Isojen mustavalkokuvien ohien on liitetty kultakin ajalta lyhyitä tekstejä rauhanliikettä lähellä olevista julkaisuista.

Alkuajoilta teoksessa nousevat kohokohtina esiin vuonna 1982 ympäri Suomea kiertänyt taiteilijoiden rauhanjuna sekä muun muassa niin sanottujen euro-ohjusten vastustamiseen liittynyt ”rauhan ja toivon kevät” 1983, jolloin tuhannet ihmiset kiersivät käsi kädessä ympäri Helsinkiä viemässä rauhan-sanomaa suurlähetystöihin.

Noita aikoja seuranneiden hiljaisempien vuosien jälkeen Yhdysvaltojen ”terrorismin vastainen sota”, erityisesti hyökkäys Irakiin, on saanut jälleen parhaimmillaan kymmeniä tuhansia suomalaisia kaduille. Kirjassa nämäkin mielenosoitukset näyttäytyvät jatkona 1980-luvulla kukoistaneelle rauhan ja toivon liikkeelle. Koivusalo itse on ollut rauhantyössä mukana 1960-luvulta lähtien.

”Nyt varttuneempi väki alkaa olla vähemmistönä. Hienoa, että nuoria on mukana. Globalisaatiota ja imperialismia me 60-luvullakin vastustimme”, Koivusalo sanoi kirjan julkistamistilaisuudessa.

Tilaisuuden yhteydessä järjestetyssä paneelikeskustelussa eri rauhanjärjestöjen edustajat pohivat tämän päivän haasteita.

”Puheet rauhan ajan alkamisesta kylmän sodan jälkeen ovat osoittautuneet valheiksi”, totesi **Juhani Lohikoski** Pysäyttäkää sota -verkostosta.

”Ydinsulkusopimus on käytännössä vesitetty. Yhdysvallat on kehittänyt uuden sukupolven ydinaseita, bunkkerinmur-

tajia. Ydinasevarusteluun ja -huoltoon liittyvät menot ovat kasvaneet kylmän sodan jälkeen, ja ydinaseita on modernisoitu”, säesti Suomen Sadankomitealiiton pääsihteeri **Johanna Sumuvuori**.

Suomen Rauhanpuolustajien puheenjohtaja **Markku**

Kangaspuro arvioi, että Yhdysvallat on jo käytännössä epäonnistunut Irakin miehityksessä ja sen päättyminen tulee olemaan rauhanliikkeen voitto.

”Oma urani on alkanut Chileen vallankaappauksen aikana, ja nyt **Pinochet** ollaan saamassa vastuuseen. Moni hyvä asia on

toteutunut. Se on motiivi, jonka takia kannattaa jatkaa”, Kangaspuro sanoi.

Elias Krohn

Rauhan ja toivon lapset, toimittaneet Veikko Koivusalo ja Marko Korvela, 119 sivua, Kustannusyritys TA-tieto Oy, 2005.

Opiskelijoiden aseistariisuntamielenosoitus Eduskuntatalon edessä 1980. Kuva teoksesta *Rauhan ja toivon lapset*.

VEIKKO KOIVUSALO

KIRAHVIKulttuurivihkot
Kirahvi

Lönnrotinkatu 25 A

00180 Helsinki

kirahvi@kulttuurivihkot.fi

Keskiluokkaisuuden ironiaa keski-ikäisille

Kari Hotakaisen uutuusnäytelmä *Punahukka* käsittelee uskontoa tai paremminkin uskonnottomuutta. Näytelmän päähenkilö, konduktööri Pekka, tulee suomalaisen yhteiskunnan sie-luttomuuden ja henkisen tyhjiön keskellä uskoon, mutta kukaan ei oikein ymmärrä sitä, vähiten vaimo Elina. Pekan uskonnollisuus näytetään pinnallisena jeesusteluna, josta todellinen uskonnon harjoittaminen on vielä kaukana. Pekka jää välillä kuitenkin pohtimaan ihan oikeitakin kysymyksiä kuten: mitä on näkymätön?

Hotakainen pilkkaa *Punahukassa* hajutonta ja mautonta luterilaista kirkkoa, jonka papitkin kääntävät takkia yhteenään. *Punahukassa* usko ei ole uskoa, vaan totunnaista sosiaalista näyttelemistä. Samassa yhteydessä keskiluokkaisuus näyttäytyy tymeänä oman edun tavoitteluna ja isojen ihmisten lapsellisena itsekkyytenä. Näytelmän hahmot ovat tukehtumaisillaan keskimääräiseen ja riskittömään elämäänsä, johon ei saa tulla mitään yllättäviä muutoksia. Prostituoiduksi uskottu vieras Venäjältä kuitenkin mullistaa Pekan ja Elinan lapsenodotuksen täyttämän elämän.

Näyttelijäntyö on tarkkaa ja rytmiltään hyvää luonnanäyttelemistä. **Hannu-Pekka Björkman** on ilmeikäs ja intensiivinen Pekan roolissa. KOM-teatterissa vierailevan **Ritva Valkaman** ei paljon tarvitse edes näytellä, vähäeleisesti hän tekee Pekan maanläheisestä vanhasta äidistä

RIIKKA PALONEN

Päähenkilö Pekka (Hannu-Pekka Björkman) ja hänen vaimonsa (Sari Mällinen) *Punahukka*-näytelmässä.

uskottavan. Monia hahmoja vaivaa kuitenkin tietty karikatyyrimäisyys. Hahmot ovat lisäksi ärsyttävän tyhmiä ja itsekeskeisiä, suorastaan luotaantyyntäviä. Papin roolia näyttävä **Pekka Valkeejärvi** on onnistunut kääntämään hahmon inhottavuuden voitokseen. Tekopyhä pappi päihittää henkisessä rappiossaan kaikki muut hahmot.

Punahukan esiinnostamat ongelmat ovat leimallisesti keski-ikäisten ongelmia. Kun elämä on valmis, mutta mitään unelmia tai idealismia ei ole jäljellä, mitä voi enää tavoitella? Aina-kaan uskonto tai henkisyyden ei ole vastaus tähän ongelmaan. Surullista on, että näytelmä ei tarjoa mitään vaihtoehtoa tai tietä ulos sen henkilöitä riivavasta tyhjyyden tunteesta. Vasta aivan lopussa on kohtaus, jossa

usko ja mielikuvituksellinen luovuus tuovat voimaa kokijoidensa elämään. Myös pitkin matkaa nähdään pieniä välähdyksiä henkilöahmojen koke-masta vapautuksesta tai ilosta, mutta hahmojen inhimillinen kehitys juuttuu arjen solmuihin.

Vaikka *Punahukka* on satiirinen KOMedia, se ei loppujen lopuksi paljon naurata. Jos ei itse uskalla uskoa tai heittäytyä kohti tuntematonta, voi aina tietysti nauraa kolkosti toisten uskolle.

Reeta Heino

Punahukka KOM-teatterissa. Esityksiä 18.2.2006 asti. Käsikirjoitus Kari Hotakainen, ohjaus Juha Lehtola, rooleissa Hannu-Pekka Björkman, Sari Mällinen, Ritva Valkama, Rauno Ahonen, Matleena Kuusniemi, Pekka Valkeejärvi ja Marja Packalén.

Sosiaalidemokraatit uudistavat puoluetta

Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ohjelmajohtaja **Juha Eskelinen** paljasti Kulttuuridemarian keskustelutilaisuudessa 8.11., että SDP pyrkii uudistumaan.

Eskelinen esitti tilaisuudessa

vasemmistolaisille sivistysjärjestöille vaatimuksen ”suuresta remontista”, koska niiden ”fokus on hakusessa”, ja kertoi SDP:n kaipaavan samaa. Uudistusten tavoitteena on näkyvyyden ja ihmisten tavoittamisen paranta-

minen. Jäsenen asemaa organisaatiossa pyritään nostamaan.

Keskusteluun osallistunut SDP:n varapuheenjohtaja **Pia Viitanen** vahvisti tiedon.

Johan Alén

Savannilla on varaa!

Jopa savannin paahtavassa todellisuudessa poikkeuksellisen aurinkoisena ja lämpimänä päivänä aivan vähän aikaa sitten lampsin kuuntelemaan Baobab-puun perinneyhdistyksen kuusijuhlan pääpuhujaa **Puhvelia**. Puhveli oli saapunut paljon kauempaa kuin minä, ja siksi se vaikutti hieman hengästyneeltä aloittaessaan puheensa.

”Olisi suoranainen rikos lähteä nyt purkamaan jo aikaansaattua hyvinvointisavannia. Mitkään viidakosta tulevat kymmenyspaineet, kilpailukykytekijät ja salametsästäjien vaatimukset eivät edellytä ahneuden edessä myöntymistä. Ne ovat pelkkiä tekosyitä, joilla meitä hämätään”, Puhveli ilmoitti. Ja kuulosti minun korvisani jumalalta.

”Elämme vaihetta, jossa salametsästäjät, norsunluun ostajat ja heitä palvelevat puolueet ovat vahvoilla”, Puhveli valitti ja kehotti: ”Salametsästäjien kanssa ei saa koskaan olla liian luottavainen!”

”Meidän puolueemme on siirryttävä yleisestä ja yhdentekevästä vasemman suunnan politiikastamme takaisin siihen, mitä **Siili** meille opetti jo yli sata paahtavaa kautta takaperin. Meidän on oltava sosialisteja muuttaaksemme savannin!” Puhveli kiljahti, ulvoi, pyöri ympäri, korskui – ja minä pyöräilin.

Salla Taskinen kehuu ilmapiiriä Ylioppilasteatterissa kannustavaksi.

Vuoropuhelua yleisön kanssa

TEKSTI Eero Hirvenoja
KUVAT Helinä Kuusela

Kahdeksankymmenen vuoden iän ensi vuonna saavuttavan Helsingin Ylioppilasteatterin tuore taiteellinen vastaava Salla Taskinen kertoi Kulttuuriviikkoille ajatuksiaan teatterityöstä ja uuden virkansa mukanaan tuomista haasteista.

”**N**yt tuntuu tosi hyvältä ja oikealta”, kuvailee Ylioppilasteatterin taiteellisen vastaavan virassa syyskuun alusta toiminut **Salla Taskinen** tuntemuksiinsa virkakautensa alkutaipaleella. Samalla teatterissa eletään jännittäviä aikoja, sillä kauden ensimmäisen näytelmän *Miksi on kädet?* valmistelut ovat haastattelua tehtäessä työn alla. Vaikka Taskinen on tuntenut olonsa teatterissa kotoisaksi, ei hän alkujaan ollut lainkaan varma, kiinnostaisiko taiteellisen vastaavan pesti häntä. Itse asiasa, kun häneltä kesällä 2004 ensimmäistä

kertaa tiedusteltiin halukkuutta hakea jo jonkin aikaa avoinna ollutta virkaa, aikoi Taskinen ensin kieltäytyä suoralta kädeltä. Asian kypsyttyä mielessä kanta kuitenkin muuttui. ”Sitten mä ajattelin, että sehän olisi aika hienoa. Siinähan on kaikkea sitä, mitä olen halunnut. Olisi yhteisö, jossa voisi työskennellä pidemmän aikaa samojen ihmisten kanssa, ja taiteellista vapautta olisi riittämiin. Mitä enemmän asiaa mietin, sitä paremmalta se tuntui.”

Taskinen vaikuttaa juuri nyt tyytyväiseltä siitä, että tuli pyrkineeksi hommaan, ja tie-

tenkin siitä, että hänet hakijoiden joukosta työhön kelpuutettiin. Yhteistyö kaikkien osapuolien kanssa on lähtenyt toimimaan mallikkaasti. Taskisen mielestä teatterissa puhalletaan yhteen hiileen, ja kaikki toimivat nimenomaan teatterin hyväksi, eivät itsekkäistä näkökohdista käsin.

Kokemusta löytyy

Aivan tyhjiöstä Taskinen ei virkaansa tullut valittua, sillä harjaannusta niin ohjaamisesta kuin näyttelämisestäkin löytyy jo usean vuoden ajalta. Hän on seitsemännen vuoden opiskelija Teatterikorkeakoulun ohjaajalinjalla, ja hänellä on teatterin lisäksi kokemusta myös televisiotyöstä. Viime vuonna valmistui Taskisen ohjaamana **Paula Salmisen** kirjoittama tv-elokuva *Saara Pitkän*, ja hänet nähtiin myös tv-sarja *Pelkovaarassa*. Molemmat tuotannot esitettiin Ylen Kotikatsomossa vuoden 2004 aikana.

Teatterikokemusta löytyy pienteattereista, kuten Teatteri Jurkasta ja Totem-teatterista. Ne muistuttavat Taskisen mukaan siinä mielessä Ylioppilasteatteria, että työskentely on taiteellisesti kunniahimoista ja ihmiset työhönsä sitoutuneita. Toki Ylioppilasteatterissa painottuvat eri asiat kuin pienissä, yhden produktion ympärille kootuissa ryhmissä. ”On otettava huomioon koko porukan tarpeet pidemmällä tähtäimellä, ja samalla annettava itselleen liikkumavaraa”, Taskinen kertoo.

Taskinen on tehnyt aikaisemmin melko paljon lastenteatteria, ja tälläkin hetkellä Totem-teatteri kiertää hänen kirjoittamansa ja ohjaamansa *Hammasratas*-esityksen kanssa ympäri Suomen kouluja ja päiväkotia. Taskinen pitää lapsille suunnattua teatteria haastavana, mutta ei aio erikoistua sen tekijäksi. Hän katsoo tärkeäksi, että tekijöillä on tarjottavana yleisölle jotakin sellaista, jonka kautta voidaan jakaa yhteisiä kokemuksia, ovat katsojat sitten minkä ikäisiä tahansa.

Paineet käännettävä positiiviseksi voimaksi

Ylioppilasteatterin taiteellisen vastaavan virkaa ovat hoitaneet useat arvostetut teatterinimet **Raila Leppäkoskesta** ja **Juha Hurmeesta** lähtien. Tämän seikan luulisi synnyttävän tiettyjä paineita uudessa tulokkaassa, samaten teatterin pitkä historia. Tiettyä jännittyneisyyttä työhön voi tuoda lisäksi se, että kyseinen virka oli esimerkik-

si 1990-luvulla varsin tuulinen paikka.

Taskisen mukaan kaikki tällaiset ajatukset on vain yksinkertaisesti pyrittävä työntämään syrjään. ”Mä olen ajatellut, että jos antaa pelolle vallan, niin sitten sitä alkaa toimia sen mukaisesti ja pelotella muita. Siitä ei koskaan seuraa mitään hyvää”, hän pohtii. ”Jos vertaa itseään muihin, niin oma tekeminen kärsii, ja taiteesta tulee vain oman itsensä propagoimista.” Ylioppilasteatterin perinteet ovat Taskisesta alkaneet tuntua pikemminkin vahvuudelta, sillä onpahan ainakin vankka perusta, jonka päälle rakentaa.

Epäkaupallisuus ylpeydenaiheena

Ylioppilasteatterissa tunnutaan olevan avoimesti ylpeitä oman tekemisen ei-kaupallisesta luonteesta, ja on ollut tietoinen valinta, ettei sponsoreita käytetä. Vaikka taloudellista voittoa ei tavoitellakaan, ei teatteri ole täysin vapaa kaikista yleisötavoitteista. ”Toiveena tietenkin on, että ihmisiä tulee näytöksiä seuraamaan, yleisöllehan tätä tehdään”, Taskinen kertoo. Yleisömäärät eivät vain ole itseisarvo, eikä niihin tuijoteta suurien laitosteattereiden tavoin.

Taskisella onkin kriittistä sanottavaa nykyisestä kaupallisesta ajattelutavasta, jossa koko Suomi on ”meidän yhteinen yrityksemme”. Hänen mukaansa olisi myös tärkeää, että teattereissa yritettäisiin välttää tilannetta, jossa valintoja selitellään olosuhteilla tyylillä ”ei me haluttaisi tehdä näin, mutta kun on olemassa taloudelliset realiteetit”. ”Tämä tilanne johtaa lopulta siihen, että ollaan vain tekemässä rahaa, tai säästämässä sitä johonkin”, Taskinen tuumii. Hän tosin uskoo, että teatterintekijät ovat enimmäkseen ihmisiä, jotka pyrkivät tekemään työtään kunnianhimoisesti. ”Sitten on niitä, joilla on toisenlaiset lähtökohdat, mutta se on heidän asiansa.”

Interaktiivista dialogia

Taskisen kauden ensimmäistä näytelmää *Miksi on kädet?*, alaotsikoltaan komeasti *Esityksellinen runo lajille ominaisen toiminnan tuottamasta ilosta*, esitetään Ylioppilasteatterissa marraskuulta joulukuulle. Hänelle syntyi halu tehdä esitys vapaudesta luettuun **Czeslaw Miloszin** kirjaan *Vangittu mieli* (1953), joka kertoo kirjaileijoiden asemasta sosialistisessa Puolassa. Ihmisen voimattomuuden tunne yhden yhteisen mielipiteen

maailmassa tuntui tunnistettavalta kokemukselta. Tekotavaksi luontui parhaiten materiaalin tuottaminen ryhmän kanssa, kun kyse nimenomaan oli tavallisen ihmisen oikeudesta puhua suurista asioista kokemuksiensa pohjalta. Taskinen kuvailee näytelmän teemojen kulkevan vapaudesta rakennettuun mieleen ja ympäristöön, voimattomuuden tunteeseen, pessimismiin, ja lopulta kohtaamisen etsintään, dialogiin.

Puhe näytelmästä kääntyy pian laajempiin teemoihin. ”Meille on ihmisinä oleellista se, että olemme dialogissa maailman kanssa. Jos se dialogisuus katoaa, niin voimme huonosti.” Taskisen mukaan vuoropuhelu ympäröivän todellisuuden kanssa on keskeistä myös teatterin tekemisessä. Hänelle esimerkiksi mainosmaailma edustaa täysin yhdensuuntaista viestintää. ”Kun näen taidenäyttelyssä firmojen logoja, tai bussissa istuessani en näe kunnolla ulos, koska joku mainos peittää ikkunaa, mun elimistöni hylkii sitä ja alan voida ihan fyysisesti pahoin.”

Vuoropuhelua yleisön kanssa on tarkoitus jatkaa myös teatterin tulevissa tuotannoissa. Seuraavaksi Taskinen ohjaa Teatterikorkeasta valmistuvan **Heini Junkkaalan** loppuyönäytelmän, työnimeltään ”Kolmiodraama kahdelle”, jonka on tarkoitus tulla ensi-iltaan keväällä. Vuoden 2006 aikana on suunnitteilla myös ainakin neljä muuta isompaa näytelmää, sekä pienempiä produktioita, joita esitetään esimerkiksi toukokuisilla lyhytteatterifestivaaleilla.

Tulevaa juhluvuotta varten on perustettu 80-vuotisjuhlatuomikunta, ja tarkoitus on myös pitää juhlat asian tiimoilta. Muutakin on luvassa. ”Teatteritieteen laitoksen kanssa järjestetään luentosarja teatterimme historiasta, ja tietenkin juhlistamista ovat kaikki uudet, hienot esitykset”, Taskinen kertoo.

Teatterin yhteiskunnallisuus

Mikä sitten tulee olemaan yhteiskunnallisen tai poliittisen teatterin asema Taskisen johtajakaudella? Ensi vuonnahan tulee kuluneeksi neljäkymmentä vuotta Ylioppilasteatterin varmasti tunnetuimman näytelmän *Lapualaisoopperan* ensiesityksestä. ”Mä koen, että me ollaan joka tapauksessa osa yhteiskuntaa”, Taskinen kertoo, ja mainitsee kaikkien tuntemiansa teatterintekijöiden ajattelevan työtään yhteiskunnalliselta kannalta, vaikka se ei olisikaan suoranaisen

poliittista. Vaikka hänen mielestään teatterilaisillakin saa ilman muuta olla vakaumus ja arvoja, ei Taskinen pidä julistavaa teatteria erityisen läheisenä itselleen. ”Jos esitys on vain jonkun asian propagoimista, on kyse siinäkin vain yksisuuntaisesta viestimisestä. Pitää osata kysyä. Ensin itseltä, sitten työryhmän jäseniltä, sitten yleisöltä, ja joka välissä itseltä uudestaan.” Minkään koulukunnan edustajaksi Taskinen ei teatterintekijänä tunnustaudu. ”Mä en oikein usko mihinkään lukkoon lyötyihin järjestelmiin”, hän valottaa. ”Asia, jonka haluaisin joskus tavoittaa, on yksinkertaisuus”, Taskinen pohdiskelee mainiten vertailukohtiksi esimerkiksi *Tien ja Polkupyörävarkaan* tapaiset elokuvat.

Kysyttäessä vielä teatterin tasa-arvosta nyky-Suomessa, Taskinen ei ole täysin tyytyväinen tämän hetkiseen tilanteeseen. Hän arvioi sukupuolten epätasa-arvoa esiintyvän sekä näytelmäteksteissä että julkisuudessa. ”Jos hakisin valmista näytelmää tehtäväksi, niin olisi kyllä etsimistä, että löytäisin naisrooleja, jotka vastaisivat mun kokemuksia naisena olemisesta.” Julkisuudessa tasa-arvon puute taas näkyy hänen mielestään siinä, että ”vaikka esimerkiksi mun opiskeluaikanani opiskelijoista suurin osa on ollut naisia, tahtoo media aina löytää sen vihaisen nuoren miehen”. Tasa-arvasioissa on Taskisen käsityksen mukaan ylipäättänsä vielä korjattavaa maassamme. ”Jos yhteiskunta ei muutenkaan ole vielä tasa-
puolinen, niin miten teatteri voisi olla jotenkin erillinen linnake”, Taskinen järkeelee viitaten teatterin ja yhteiskunnan kiinteään suhteeseen, uskoen kuitenkin tilanteen olevan paranemaan päin. •

Näytelmän Miksi on kädet? esitykset Ylioppilasteatterissa (Aleksanterinkatu 23, Helsinki) 18.12. saakka. Tarkat esitysaajat <http://www.ylioppilasteatteri.fi>.

Salla Taskinen ohjaa näytelmän Miksi on kädet? Kuvat on otettu näytelmän harjoituksista.

Hyvät luovan kirjoittamisen oppaan kirjoittajat,

kiitän teitä päivänvalosta ja järjen äänistä, joita lähetätte luolaani. On suurenmoista, että jaksatte kirjoittaa kirjoittamisen pisteliäästä polusta ja kannustaa sanomaan, kun sanottava on. Kirjallinen opastus sopii mitä parahiten kirjoittavan ihmisen opetusmetodiksi – toki osaamme lukea ja luemme mielellämme. Musta valkoisella ei pakota meitä liialliseen sosiaalisuuteen. Tehän tiedätte, että viihdymme otsatukkiemme alla.

Kirjoittaminen on mielentila. Voin olla kokonaisia kuukausia kirjoittamatta juuri mitään mutta uskoa vakaasti siihen, että olen kirjoittava ihminen. Kun joskus havahdun tajuamaan, etten ole julkaissut ensimmäistäkään runokokoelmaa, ryntään suureen kirjakauppaan. Kolmannessa kerroksessa on pöytä, jolla on luovan kirjoittamisen oppaita. Ostan yhden tai kaksi. Käpperryn johonkin nurkkaan lukemaan mielentilaa, kirjoittajan mielentilaa.

Hyllystäni löytyykin nykyään **Julia Cameron**, **Natalie Goldberg**, **Torsti Lehtinen**, **Robert Masello** ja monta muuta inspiroivaa sanataideohjaajaa. Julia-täti asuu Amerikassa, ja hänellä on koko päivä aikaa kirjoittaa elokuvia ja kirjoja ja jutella kirjoittavien ystäviensä kanssa puhelimessa, kunhan hän on ensin ruokkinut hevosen. Julia-täti rakastaa rutiineja. Hän käskää minun kirjoittamaan joka aamu kolme arkillisista mitä vain heti herättyäni. Hän kutsuu niitä aamusivuille. Hänen kirjoissaan on viikon kestäviä harjoitusohjelmia, joita yri-

tän kiireen hiki otsalla suorittaa. Natalie-täti säestää: ”Pidä kätesi liikkeessä.”

Jonkin aikaa pysyn aikatauluissa, mutta sitten luovutan. Haluan lukea sanomalehteni aamulla kunnolla ja se verottaa aamusivuja. Julia-tädin viikko-ohjelmisto katoaa takaisin kirjahyllyn uumeniin ja löydän *Tyhjän paperin nautinnon*. Siihen on kerätty yksittäisiä hauskanoloisia tehtäviä, joita voi toteuttaa omaan tahtiin. Julia-täti kehottaa menemään kahvilaan, tilaamaan kahvia ja leivonnaisen ja kirjoittamaan tunnin. Kuinka hauskaa! Tilaan juustokakua ja suuren maitokahvin ja kirjoitan tunnin. Olen äärimmäisen tyytyväinen, kun olen saanut itsestäni irti näin paljon.

Eräänä päivänä kirjahyllystä kuuluu räksytystä. Robert-setä ja Julia-täti riitelevät. Robert-setä sanoo, että on itsepetosta pyrkiä kirjoittamaan vain kirjoittamisen vuoksi. ”Päiväkirjan kirjoittaja harjoittaa vain kättään”, setä äksyilee. ”On huijausta istua valkoisen arkin ääressä ja täyttää se sanoin. Kuka tahansa osaa tehdä niin milloin vain.” Robert-sedän mielestä kirjoittamiselle omistautuminen tarkoittaa työhön ryhtymistä. Jos haluaa tulla julkaistuksi, on sitouduttava tekemään töitä sen eteen.

Robert-sedän sanoissa on itua. Ehkä vain karttelen tajunnanvirtaharjoituksillani todellisia haasteita. Otan sedän kirjoittamat 101 kirjoittamisen sääntöä kainalooni ja suunnistan kahvilaan juustokakulle ja maitokahville pohtimaan asiaa. Kauhukse-

ni Robert-sedän pienoismalli hyppää kirjan välistä kaakulleni ja hyppii sen tohjoksi. ”Itsepetosta”, hahmo huutaa naama punaisena. ”Kahviloissa et saa mitään muuta kuin kofeiiniruiskeen ja hämäävän tunteen, että olet saanut jotain aikaiseksi.” Hän lienee oikeassa. Tässä ajassa häiriöttömässä kotiympäristössä olisin kirjoittanut jo monta sivua. Laahustan kotiin ja muistelen pieniä kengänjalkia juustokakussani.

En tiedä mitä tehdä, hyvät luovan kirjoittamisen oppaiden tekijät. Voisitko neuvoa minua vielä ihan vähän. Otsatukkani kasvaa. Kohta voin laskea sen alas kuuden kerroksen ikkunastani keskelle kirjailijan mukaan nimetyn kadun vilskettä. Ehkä **Risto Ahti** tai **Claes Andersson** kiipeää kutrejeni pitkin ylös torniini ja tekee minusta kirjailijan.

Ystävällisin terveisin

Heidi Laine

PS. Kun minusta tulee suuri kirjailija, lisään A-kirjaimen etu- ja sukunimieni väliin.

Cameron, Julia, *Tyhjän paperin nautinto*. Tie luovaan kirjoittamiseen. Like 2005.

Goldberg, Natalie, *Luihin ja ytimiin*. Kirja kirjoittajalle. Kansanvalistusseura 2004.

Masello, Robert, *Robert's Rules of Writing*. 101 unconventional lessons every writer needs to know. Writer's Digest Books 2005.

Katja Kettu työhuoneellaan, jossa hän valmistelee animaatiota.

Ketusta ei ole tehty neroa

TEKSTI Heidi Laine
KUVA Helinä Kuusela

Katja Kettu muistuttaa, että esikoiskirjailijakin saattaa ottaa kantaa.

Animaatio-ohjaaja **Katja Kettu** istuu ravintola Rytmin ikkunapöydässä Helsingin Kalliossa ja tarkastelee kummastuneena ilmaisjakelulehden haastattelua: ”Näitä kysymyksiä on muutettu”, hän toteaa ykskantaan. Otsikoksi on isketty ”Kettujen kevät”. ”Eikö tämä nyt ole suoraa väännös vittujen keväästä?” Kettu ihmettelee.

Kettu kipaisee nettikoneelle ja ilmoittaa pöytään palatessaan, että hänen ohjaamansa animaatioelokuva *The Easy Writer* on päässyt Portugaliin elokuvafestivaaleille. Ketun esikoisromaani *Surujenkerääjä* ilmestyi syksyllä.

Onni ei kiinnosta

Surujenkerääjä kertoo naisesta, joka ottaa kaikkien surut itseensä. Kutakin murhetta vastaa kivi hänen eteiskaapin kokoelmasaan. Hänellä on kaksi tehtävää: on ”Palautettava Sukumme Nimi” ja ”Heitettävä Surut Aurajokeen”. Naisen omaa elämäntarinaa vierustaa kummallisia vivahteita saava sukukronikka.

”Henkilöhahmo on tietoisesti nimetön. Halusin tehdä hänestä henkilökohtaisen ja jollakin tapaa intiimin. Olen poiminut hänen erilaisten ihmisten piirteitä, etenkin niitä, joita ihmiset pyrkivät itsessään peittelemään”.

Surujenkerääjän elämä vaikuttaa niin monen kotimaisen nykyromaanin henkilö-hahmon elämän tavoin ankealta. Lapsuudesta läikähtelee epämääräisiä muistumia, jotka vihjailevat isän käyttäneen lasta seksuaalisesti hyväkseen. Äiti sulkee korvansa vain pitääksensä perheen koossa. Aikuistumiseen liittyy alkoholia ja epämääräisiä suhteita.

Miksi pitää kirjoittaa näin synkkiä teoksia? ”Minusta onnellisuus on harvoin mie-

lenkiintoista, minulla on siitä vähän sanottavaa”, Kettu hymyilee. ”Minua kiehtoo tietty tragikoomisuus, se, että pahojen puolen vastapainona on jotakin huvittavaa.”

Eritteiden esiin kirjoittaminen on Ketun romaanissa vastaisku puhtaalle ja tuotteistetuille naiskuvalle, joka on valloillaan mediasa. Räkä ja virtsa muokkaavat mielikuvaa realistisempaan suuntaan. ”En tarkoita, että kaiken aikaa pitäisi käsitellä näitä juttuja, mutta arkipäivää ne ovat”, Kettu pohtii.

Poliittinen kannanotto

Juuri ennen haastattelua nettilehti *Kiiltomato* on puhjennut keskusteluun **Anne Holapan** *Surujenkerääjästä* kirjoittaman kritiikin pohjalta. Arvostelijoita haukutaan liian suopeiksi. Samoilla linjoilla oli **Antti Majander** taannoin *Helsingin Sanomien* kolumnissa: televisio tekee hänen mukaansa etenkin esikoiskirjailijoista neroja.

”Kukaan ei ole kohdellut minua kuin neroa”, Kettu naurahtaa. ”Usein tuntuu, että esikoisteoksia pidetään vahinkolaukauksina.” Kettu ei viittaa omaan kokemuksiinsa, vaan mieluummin yleiseen kohdeltuun, jota aloittelevat kirjailijat tuntevat saavan.

Jos olisit toimittaja, mitä kysyisit kirjailija Katja Ketulta? ”Kauhean vaikea kysymys”, Kettu huokaisee. ”Olen toivonut, että joku kysyisi minulta, onko tämä mielestäni poliittinen kannanotto. Sitä se on, muttei selvästi. Kirjassani käsitellään lapsuuden merkitystä ja välittämistä. Mediassa kerrotaan tarinoita mummoista, jotka kuolevat yksin. Yksin voi jäädä kaksikymppisenäkin. Suomi kaipaa sellaista mentaliteettia, että välillä kysytään, että onks kaikki nyt hyvin.”

Kettua hirvittää työn ulkokultainen ihannointi. Jonkinlaista kritiikkiä liikatyön tekemiselle löytyy myös *Surujenkerääjästä*, jossa päähenkilö menee töihin ”Makkaratuloon”. ”Minun mielestäni työnteossa ei ole mitään hienoa, hohtokasta. En nauti kieleni työntämisestä työnantajani perse-reikään kolmen ja puolen sentin syvyydelle samalla kun kiillotan hänen kenkiään pikkuhousuillani”, sanoo romaanin kertoja. ”Mietin, että välittyköhän näistä kuvauksista sellaista ylimielisyyttä, mitä en niihin ole tarkoittanut”, Kettu huolehtii. •

Katja Ketun ennen julkaisematonta novelli *Mamelukki* alkaa sivulta 54.

Enostone 2005

Juhani Brander

Palavat kirjaimet. Runoja

Brander käyttää taitavin vedoin kynää, joka sivaltaa raipan lailla sielutonta maailmaa.

Satu Haapala

Hengitämme samaa huonetta. Runoja ja päiväkirjamerkitöjä

Haapalan runot ja päiväkirjamerkinnot antavat vertaistukea pikkulapsen vanhemmille.

Erkki Kupari

Saapasnahkahousut. Runoja

Kuparin runot ovat piripintaan täynnä reumuavan elämän ilon ylistystä.

Liisa Laukkarinen

Tähdet lähempänä kuin hän. Runoja

Laukkarisen runot puhuvat arastelemattoman kauniisti vakavistakin asioista.

Helinä Kaukinen

Savonlinnaan karkotettu. Romaani

Seitsemäntoistavuotias Liisa joutuu muuttamaan Turusta Savonlinnaan 1950-luvun lopulla.

Harri Raitis

Tannerheimin ritarit. Romaani

Sodan ja politiikan sankarit turvaavat maan itsenäisyyden myös sodan jälkinäytöksessä.

Matti Särkkä

Michelangelo Buonarroti ja hänen paavinsa. Komedialla

Kuuluisien monumenttien takaa löytyy juonittelua, rahapulaa ja ihmishuoneongelmia.

Mika Terho

Kunnes taivas tulee esiin. Runoja

Runominä muoaa suhdettaan niin nuoruuteen, tulevaan vanhuuteen kuin keski-ikään.

Ulla Kosonen, Vesa Niinikangas, Martti

Silvennoinen (toim.):

Kotona pihalla. Kaksikymmentä vuotta yhteisöasumista. Tietokirja

Tuulenkylin asukkaat kertovat, millaista on nykyaikainen yhteisöasuminen käytännössä.

Runokalenteri 2006 – Poetic Calendar 2006

Katri ja Päivi Niinikangas kuvittavat jo neljännessä Enostonen runokalenterissa oivalta-vasti Kalle ja Vesa Niinikankaan runoja.

Kirjoja matkoista, maista, ja ihmisistä
www.enostone.fi

KULTTUURIVIIHKOT

**TILAA KULTTUURIVIIHKOT
puoleksi vuodeksi (3 nroa)
VAIN 12 EUROLLA (norm. 20 euroa).**

Kulttuurivihkot
maksaa
postimaksun

Joka toinen kuukausi. Yhteiskunta- ja taidekritiikkiä, poliitikkoja ja kansalaisia, sarjakuvaa, valokuvia, runoja ja novelleja.

Nimi: _____

Osoite: _____

Postinro ja -toimipaikka: _____

Puh tai email: _____

Allekirjoitus: _____

KULTTUURIVIIHKOT
Domirola Oy
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011437
00003 HELSINKI

Katso myös: www.kulttuurivihkot.fi

Epälojaali intellektuelli

TEKSTI Jan Liesaho
KUVAT Göran Knutas

Jan Myrdal on Ruotsissa näkyvä osallistuja ja toisinajattelija, joka yhä rakentaa maailmankatsomuksensa maolaiselle kommunismille.

”U sein kyseenalaistettu, aina hyökätty. Häviää joskus. Tulee aina takaisin.” Näin kirjoittaa **Gunder Andersson** kirjailija **Jan Myrdalista** tämän romaanin *Maj. En kärlek* kirjailijaesittelyssä.

Jan Myrdal on kotimaassaan Ruotsissa alati ajankohtainen, poliittisista ja kulttuurisista virtauksista riippumatta. Itse onnistuvin törmäämään hänen nimeensä Tukholmassa saman päivän aikana niin ilmaisjakelulehden kolumnissa kuin sähkökaappiin liimatussa poliittista satiiria käsittelevän taidenäyttelyn julisteessa.

Myrdalin tuotannon listaaminen on lähes mahdotonta. Puoli vuosisataa kestäneen kirjailijanuransa aikana hän on ehtinyt kirjoittaa pitkälti toistakymmentä romaania. Erilaisia matkareportaaseja on kertynyt vähintään yhtä monta. Sanomalehdistä, joille hän on työskennellyt, saisi loputtoman pitkän luettelon. Hän on järjestänyt lukuisia taidetta ja politiikkaa käsitteleviä näyttelyitä ja toimittanut kirjoja omilta esikuviltaan **Balzacilta**, **Diderod'ltä** ja **Strindbergiltä**. Ruotsalaisen yhteiskunnan Jan Myrdal sai sekoamaan viimeistään 1960-luvun loppualla elokuvallaan *Myglaren*. Poliittinen satiiri kertoo sosiaalidemokraattisesta kansankodista, jonka vallan sokaisemat poliitikot ja byrokraatit osoittautuvat hyvinkin elitistisiksi sovinnesteiksi.

Haastattelupäivänä keskustelu seuraavasta kirjallisuuden Nobel-palkinnon saajasta käy kiivaana ruotsalaisessa lehdistössä. Myös Ruotsin vasemmistopuolueen Vänsterpartietin sisäiset ristiriidat ovat saaneet palstamillimetrejä, joskin niukemmin kuin Nobel-palkinnon jakavan Svenska Akademian vastaavat. Vänsterpartietin puheenjohtaja **Lars Ohly** kertoo päättäneensä lakata

Jan Myrdal toivoo olevansa kansanomainen – osa kansaa. ”Juureni ovat maalaisyhteisössä.”

kutsumasta itseään kommunistiksi puolueensa painostuksen vuoksi. Kun mainitsen uutisesta Myrdalille, vannoutuneelle maolaiselle, hän tuskastuu niin, ettei tiedä mitä tekisi käsillään. ”Hän on idiootti. Koko asia on täydellistä idiotismia.” Hän tulee huomattavasti paremmalle tuulelle, kun otamme puheeksi hänen elokuvansa.

”Myglaren sai todella hyvän vastaanoton, ja se on näytetty televisiossa kuusi kertaa uusintana yleisön pyynnöstä. Elokuva teki kuitenkin mahdolltomaksi kaiken tulevan yhteistyön Sveriges Televisionin kanssa, niin paljon hallitus sitä vihasi!” Myrdal nauraa, eikä näytä erityisen pettyneeltä.

Toisinajattelun vaikeus

Jan Myrdal olisi voinut pedata itselleen helpon ja miellyttävän elämän. Hänen vanhempansa **Alva** ja **Gunnar Myrdal** olivat jo 1930-luvulla keskeisessä asemassa uuden ruotsalaisen kansankodin luomisessa. Avio- parista eli ruotsiksi *makarna Myrdalista* tuli uuden ja uljaan yhteiskunnan arkkitehtejä ja ikoneja. Nuori ja dynaaminen pari matkusteli ympäri maailmaa ratkoen kansainvälisiä ongelmia, milloin ministereinä, milloin diplomaatteina. Menneen vuosisadan puolivälissä he osallistuivat kansainväliseen politiikkaan vauhdilla, josta **Martti Ahtisaari** voi vain unelmoita. Kumpikin makarna Myrdalin puolisko sai sittemmin Nobelin palkinnon: Gunnar taloustieteestä vuonna 1974 ja Alva rauhanpalkinnon 1982.

Jan Myrdal tunnustaa vanhempiensa yhteiskunnalliset saavutukset ja on puolustanut niitä heidän kuoltuaan, vaikka katkaisikin välit vanhempiinsa kaksikymmentä vuotta ennen heidän kuolemaansa. ”Olen koittanut olla rehellinen, oli sitten kyse vanhemmistani tai itsestäni”, hän sanoo. Kenties juuri sen vuoksi hän on useimmiten löytänyt itsensä eri leirien ristitulesta. Kun kysyn häneltä, onko hän tyytyväinen ulkopuolisen asemaansa, hän kohauttaa olkapäitään. ”En minä sitä ole valinnut. Tällainen minusta tuli riippumatta siitä, mitä itse halusin.” Tietoinen valinta tai ei, on kuin Jan Myrdal olisi luvannut itselleen uida vastavirtaan ja pysynyt itselleen uskollisena, silloinkin kun hyvätkin ystävät ovat kääntäneet takkiaan.

Hän on silminnähdyn huvittunut, kun poimin esimerkin hänen kirjastaan *Söndagsmorgon*, jossa hän kertoo nuorena järkyttyneensä syvästi tajutessaan, etteivät muut ajattele samalla tavalla kuin hän itse. ”Se tapahtui joskus sodan aikana, sota jatkoi ihmiset kahteen leiriin. Mutta se koskee aivan kaikkea. Ihmiset eivät ymmärrä itsestään selviä asioita. Minä koin jo varhain asiat eri tavalla kuin muut, ja se oli todella hankalaa.”

Kommunistiseen puolueeseen Myrdal liittyi jo 15-vuotiaana erotukseen siitä 1960-luvulla. **Mao Tse Tungin** oppien yliveritaisuus vakuutti hänet viimeistään useiden kulttuurivallankumouksen aikana toteutettujen Kiinan-matkojen myötä. Matkat tekivät hänestä arvostetun ja palkitun Kiinan asiantuntijan hänen poliittisesta epäortodoksisuudestaan huolimatta. Myrdal viittaa Mao Tse Tungiin useaan otteeseen haastattelun aikana, ja hänen oma tulkintansa kommunismista on Maon tapaan dynaaminen. Historia ei tapahdu yhdessä yössä, ei välttämättä edes vuosisadassa. Vaikka kommunismi tänä päivänä onkin ahdistettu nurkkaan, hän katsoo, että **Marx** ja Mao luovat yhä mielekkään perustan poliittisen vakaumuksen rakentamiselle, ”kunhan niitä ei lueta niin kuin reseptikirjaa.”

”Mao on oikeassa. Luokkataistelu jatkuu kaiken aikaa. En ole pessimistinen, vaikka tilanne näyttääkin huonolta. Myös Kiinassa. Ja Venäjä, se on kleptokratia, mikäli olen ymmärtänyt oikein. Afganistanissa oli potentiaalia 1950-luvulla, Kiinassa myös. Mutta asiat kääntyvät ja kääntyvät, se on kuvaavaa historialle. Se on prosessi, se hyppii edestakaisin.”

Reportaaseja maailmalta

Kun kysyn, miksi Jan Myrdal ryhtyi kirjailijaksi, hän ei osaa antaa yksiselitteistä vastausta. Kirjoittaminen on, kuten jo tuli mainituksi, vain yksi Myrdalin luovan työn muodoista: ”Työskentelen erilaisten asioiden, mutta saman tehtävän kanssa.” Kirjassa *Ett Femiotal* (1988) hän sanoo kirjailijan tehtäväksi ”takoa aseita ihmisille.”

Hän myös kaihtaa titteliä *författare*: ”Se kuulostaa niin hienolta, aivan kuin viimeisen e:n päälle voisi laittaa heittomerkin.

Författaré.” Hän kuvaa työtään mieluumin sanalla *skrifställare*, joka suomeksi käännetään niin ikään kirjailijaksi, mutta joka ruotsiksi herättää huomattavasti proosallisempia mielikuvia kuin *att fatta* (ymmärtää, älytä) -verbistä johdettu *författare*.

Kirjoittamisessa on kaikesta huolimatta jotakin, mikä sai Myrdalin taistelemaan lähes kymmenen vuotta ennen kuin hänen ensimmäinen kirjansa julkaistiin. ”Tahdon kirjoittaa samalla tavalla kuin 1800-luvun suuret venäläiset demokraatit. Kirjallisuuden tehtävä on selventää. Tehdä tietoiseksi. Kirjallisuudella voi sanoa asioita, joihin puhuttu kieli ei pysty.”

Myrdalin 1950-luvulla julkaistut romaanit saivat murskaavan vastaanoton, ja onkin totta, että hänen kaunokirjallinen tuotantonsa kypsyi täyteen kukkaansa vasta myöhemmin. Kansainvälistä kiitosta tuli sitä vastoin matkaraporteista kolmannesta maailmasta. Myrdal ynnäilee hetken ja tulee siihen lopputulokseen, että on viettänyt elämästään kymmenisen vuotta ulkomaila, joko pysyvästi tai matkustaen. 1950-luvun lopulta lähtien hän matkusteli puolisonsa, taiteilija **Gun Kesslen**, kanssa vuosia muun muassa Kiinassa, Burmassa, Intiassa, Albaniassa ja Afganistanissa.

Pariskunnan yhdessä kirjoittamat dokumentinomaiset raportit ovat kuin valokuvia. Raporttien niukkuus hämmentää lukijan, joka on tottunut lukemaan kirjailijoiden ja tiedemiesten näkemyksiä. Suomeksikin käännetty *Raportti Kiinalaisesta kylästä* oli kommunistista Kiinaa käsittelevän kirjasarjan ensimmäinen osa ja samalla Jan Myrdalin läpimurto kirjailijana. Ironiseksi asian tekee se, ettei kirjassa alkusanojen lisäksi ole ensimmäistäkään kirjailijan itsensä kirjoittamaa ajatusta. Koko kirja koostuu pienen Liu Lingin kylän asukkaiden puhtaaksikirjoitetuista haastatteluista.

Jan Myrdalin äänestä paistaa ylpeys raporteista puhuttaessa. ”Jos menet niihin kyliin Kiinassa, joista kirjoitin, niin ihmiset sanovat vielä tänäänkin, että se mitä kirjoitin, oli totta. Osa niistä ihmisistä on vielä hengissä, ja he sanovat aivan varmasti, että kaikki kirjoittamani pitää paikkansa.”

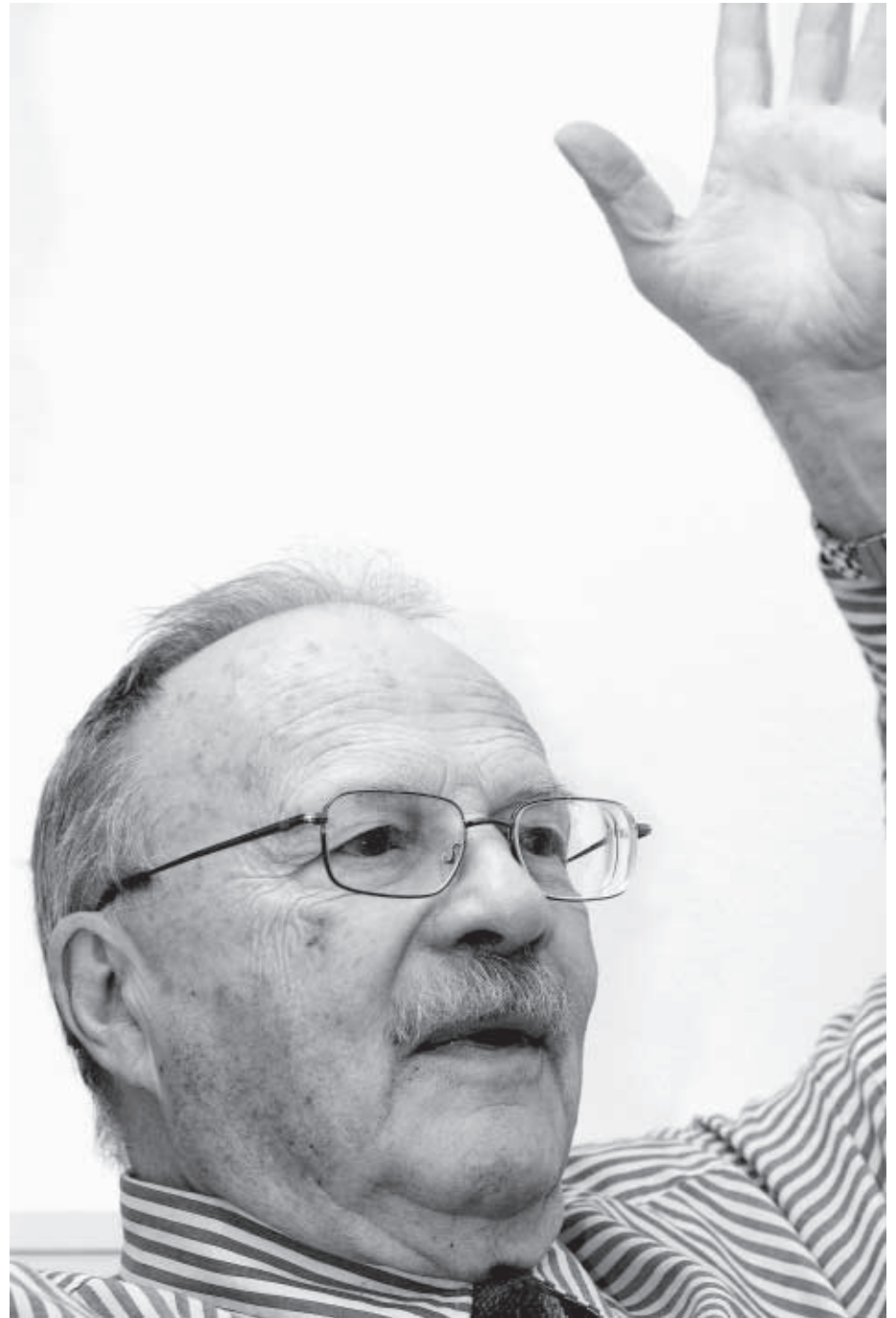
Ovet auki menneisyyteen

Tammi julkaisi ensimmäisen Jan Myrdalin suomenkielisen käännöksen, *Eurooppalaisen intellektuellin aikalaistunnuksia*, vuonna 1966. Valitettavaa on, ettei kaksi vuotta myöhemmin ilmestynyttä, alun perin eng-

lanniksi kirjoitettua ja huomattavasti kattavampaa proosakertomusta, *Confessions of a disloyal european*, sitä vastoin käännetty. Se on, Jan Myrdalin omin sanoin, avain hänen myöhempään tuotantonsa ja samalla hänen persoonaansa – hän kirjoittaa ensimmäistä kertaa itsestään. ”Paljon siitä, mitä kirjoitin myöhemmin, on luettavissa kirjasta *Bekännelser av en illojal europé*. Se al-

koi monella tapaa 1960-luvulla. Olin tullut sellaiseen pisteeseen, että halusin kirjoittaa itsestäni.”

Kesti kuitenkin vielä lähes 20 vuotta, ennen kuin Jan Myrdal julkaisi romaanin *Barndom*, joka on ehdoton mestariteos ja käännetty myös suomeksi (*Lapsuus*, 1983). Ruotsissa kirja sai aikaan todellisen skandaalin.

”Viisikymmenluvulla meillä kommunisteilla oli tunne, että huomispäivät laulavat”, Jan Myrdal kertoo. Nyt on vaikeampaa, mutta pessimistiksi Myrdal ei ole ryhtynyt.

”Sissela syntyi joulukuussa 1934. Isoisä oli kuollut yksitoista kuukautta aikaisemmin. Olin seitsemän ja puoli vuotta. Gunnar kertoi minulle, että minä olin kateellinen Sisselalle. Koin, että minut oli syrjäytetty perheen ensimmäiseltä paikalta, hän sanoi. Se oli kompleksi. Hän ei kertonut sitä ainoastaan minulle. Hän kertoi sen Marylle. Hän kertoi sen kaikille sukulaisille, jotka tulivat kylään katsomaan pientä, joka oli juuri tullut synnytysosastolta. Kun Alvalla ja Gunnarilla oli illallisia ystäviensä kanssa öisin ruokasalissa, niin saatoinkin kuulla kun hän kertoi sen vieraille.” (*Barndom*)

Jan Myrdalin kuvaus vanhempiensa kyvyttömydestä rakastaa lastaan yhtä paljon kuin sosiaalidemokraattista liikettä oli monelle suuri sokki. Moni tuomitsikin kirjan panetteluksi. Avaramielisimmät lukijat huomasivat kuitenkin pitelevänsä kädesään harvinaislaatuista romaania.

Barndom on Jan Myrdalin lapsuutta käsittelevän kolmiosaisen sviitin ensimmäinen osa, ja sen myötä hänen kirjailijanurasaan kääntyi uusi sivu. Kirjat ovat voimakkaan subjektiivisia, mutta hän ei halua kutsua niitä omaelämäkertoiksi. Mennyt aika avataan ”minuuden avulla”, ja hän käyttää itseään käsittelevistä romaaneista nimitystä ”minä-romaanit”.

Tyylillä Myrdal ei leiki. Hänen kirjoitettu kielensä on niukkaa ja korutonta kuin se viisikymmenluku, jossa hän kasvoi. ”Haluan saada sanottua asiat pilkulleen oikein. En pidä löysästä kirjoittamisesta”, hän sanoo ja on jäljittelevinään nykyaikaista tekstiä, jossa tunnustellaan ja viipyillään. ”Sillä hetkellä kun lukijan huomio kiinnittyy tyliin, on kappale piloilla.” (*Ett femtiotal*)

Tyylin sijaan Jan Myrdal kertoo kirjoittamisensa perustuvan täydelliseen rehellisyyteen, sensuroimattomuuteen ja itsekritiikkiin, maolaisia käsitteitä jokainen. Itse kuvailisin romaaneja raadollisen rehelliseksi, Myrdal puhuu ”ehdottomasta totuudesta”.

Hän kuvailee pyynnöstäni tekniikkaansa, jota hän kutsuu ”ovien avaamiseksi”. Hän näyttää käsillään, kuinka hän vetää sivuun ovet, astuu sisälle, avaa toiset ovet, minkä jälkeen kolmannet. ”Palautan mieleeni kuvan ja lähden liikkeelle siitä. Aina kuvasta. Näen kuvan edessäni kuin valokuvan. Avaan oven menneisyyteen, ja kuva johtaa minut seuraavaan muistoon. Avaan uuden oven ja jälleen uuden. Avaan ajan.”

Myös Gun Kessle on yhtä mieltä kanssani siitä, että Jan Myrdalilla on harvinaislaatuinen kyky palata menneisyyteen. Myrdal

uskoo itse, että syy hänen hyvään muistiinsa on hyvinkin arkinen. Hän oli lapsena sanasokea, mikä tarkoitti, että hänen oli tarkastettava kaikki kirjoittamansa moneen kertaan. Hän sanoo tutustuneensa myös psykoanalyytiin ja myöntää, että hänen muistinsa toimii kuvantarkasti, mutta ei halua painottaa näitä asioita liikaa.

”Se on myös asennekysymys. Minä kirjoitan kunnes asiat ovat kohdallaan. Sen tuntee, kun ne ovat oikein. Sitä ennen en luovuta. Ja kun olen kirjoittanut ne, niin ne kaikki saattavat kadota päästäni heti”, hän puistelee päätään.

Minä-romaanien huipentuma

Barndom on kunnianhimoinen romaani. Se on yli viisikymmenvuotiaan miehen kuvaus seitsemänvuotiaan lapsen maailmasta lapsen omin silmin nähtynä. Kirjaa seurasi niin ikään mestarilliset romaanit *En annan värld* ja *Tolv på det trettonde*, jotka kronologisesti käsittelevät Jan Myrdalin lapsuutta ja nuoruutta – Mecano-rakennussarjoja ja sosiaalidemokraattisessa liikkeessä vaikuttavia vanhempia siinä missä lapsen orastavaa seksuaalisuuttakin.

Vuonna 1994 ilmestyneessä *När morgondagarna sjöng*-romaanissa aika ja paikka on siirtynyt jälleen muutamalla vuodella eteenpäin. Palava kommunisti Jan Myrdal on tehnyt pesäeron vanhempiensa ja on kirjoituskoneineen Belgradissa, josta haluaisi jatkaa matkaansa Kreikkaan kirjoitukseen fasisteja vastaan sotivista partisaaneista. Kylmän sodan aikakausi ja Jan Myrdalin intohimoinen elämänjano luovat kirjaan voimakkaan, lähes hallusinaationomaisen tunnelman.

Minä-romaanien huipentuma on vuonna 1998 ilmestynyt *Maj. En kärlek*. Jan Myrdalin kirjailijantyön keskeinen tavoite, ehdoton totuus ja täydellinen rehellisyys, kiteytyvät tähän romaaniin. Vuosi on 1951. Kommunismissa liikkeessä aktiivisesti toimiva Jan Myrdal asuu vaimonsa ja vastasyntyneen poikansa kanssa puolimodernissa asunnossa Tukholmassa. Koreassa soditaan ja Yhdysvalloissa puhutaan ennaltaehkäisevästä iskusta Neuvostoliittoon. Maailma on atomisodan partaalla. Jan agitoi, tekee rauhantyötä ja kirjoittaa öisin esikoisromaanian. Kunnes rakastuu nuoreen kommunistiveriin Majhin.

”Maj katsoi minua silmiin sinä iltana neljä päivää sitten ja kun hän teki niin otti hän kiinni minusta. En ole ikinä tuntenut

sitä niin. Maj vain katsoi minun sisälleni silmiini läpi ja otti ulos sieluni ja piilotti sen sisäänsä, niin sanoisin jos tämä olisi kansantaru. Hän otti minun minut! Se on fantastista. Ei ole mennyttä, on vain nyt ja tulevaisuus. Minä olen niin onnellinen, että voisin itkeä. En edes häpeä kirjoittaa sitä.” (*Maj. En kärlek*)

Moni on saanut maistaa Jan Myrdalin te-rävää kynää, mutta kirjoittaessaan hän ei säästele myöskään itseään eikä läheisiään. ”Majn kirjoittaminen kesti viisi vuotta. Yhtä kauan kuin suhdekin. Se oli raskasta. Gunille ja Majlle ennen kaikkea. Se oli inhottavaa ja pelottavaa, mutta tarpeellista.”

”Työnteko on kaikki”

Jan Myrdal täytti hiljan 78 vuotta ja julkaisi neljä vuotta sitten romaanin *Gubbsjuka*, jolla oli tarkoitus nivoa kehäksi minä-romaanit. *Gubbsjuka* vastaakin moniin kysymyksiin, joita Jan Myrdalia seuranneelle lukijalle vuosien varrella vääjäämättä on kertynyt. Kirja on kuitenkin enemmän sukua *Confessions of a disloyal european*-kirjalle kuin lapsuusromaneille.

Gubbsjuka koostuu hajanaisista pohdinnoista, joista suurin osa liittyy vanhenemiseen ja kuolemaan. Hän ei ole kuitenkaan malttanut pitäytyä näissä teemoissa, ja kirja rönsyleekin päivänpolitiikasta pornografiaan. Ensimmäistä kertaa Jan Myrdalin koko tuotannossa myös epäilyksen harmaa haamu on hiipinyt kirjan sivuille. Ensimmäistä kertaa hän on itsekin vailla täysin tyydyttäviä vastauksia. Jan Myrdalin elämäntyö huomioon ottaen kirja päättyy yksinkertaisuudessaan lähes vallankumouksellisiin ajatuksiin. Onko rakkaus sittenkin suurin kaikista? Onko muulla kuin rakkau-della ja kuolemalla edes merkitystä?

Eksistenttialistisiin kysymyksiin ei ole yksiselitteisiä vastauksia, ja Jan Myrdal on kaikesta huolimatta rationalisti – menneen katuminen on turhaa, historia kulkee kaikesta huolimatta eteenpäin. Vanhenemisessä Myrdalin päällimmäinen huoli onkin se työ, joka uhkaa jäädä tekemättä. ”Työnteko on tärkeää, se on ratkaisevaa. Se on kaikki. Meillä on ollut onnea, olemme saaneet tehdä sitä mistä pidämme. En ymmärrä niitä, jotka sanovat, etteivät tiedä mitä tehdä. On niin paljon tekemistä!” •

Jan Myrdalin sotapropagandajulisteista koostuva näyttely Sälja krig som margarin on esillä Tukholman Kungliga Biblioteketissä 31.1.2006 saakka.

Keski-Aasian naiskirjailijat sensuurin kourissa

TEKSTI Rita Dahl ja Tiina Pystynen

Runoilija ja elokuvaohjaaja Dalmira Tilebergenovan uusimmat teokset käynnistivät Keski-Aasian naiskirjailijoiden ensimmäisen kokoontumisen.

Kirjoittava keskiaasialainen nainen joutuu kohtaamaan yhteisön asettamat paineet sekä julkisen ja yksityisen sensuurin.

Kirgistanin Bishkekissä tehtiin historiaa 24.–26.6.2005, kun Keski-Aasian naiskirjailijat kokoontuivat ensimmäistä kertaa yhteen pohtimaan millaisia esteitä heillä on työssään naiskirjailijoina. Osallistuneet kirjailijat tulivat Kirgistanista, Uzbekistanista, Tadzikistanista, Kazakstanista, Afganistanista, Venäjältä ja Valko-Venäjältä. Lisäksi paikalla oli kansainvälisen PEN:in edustajia ja muutama ei-valtiollisen organisaation johtaja. Pääpaino oli Keski-Aasian naiskirjailijoiden tilanteessa, ja vastapainoksi saatiin kuulla PEN:in edustajien kommentteja omasta tilanteestaan.

Elokuvat kertovat arjesta

Paikallisten naisten todellisuuteen sukellettiin elokuvien avulla. Nuoren, lupaavan elokuvaohjaaja **Dalmira Tilepbergenovan** *Tunguch (First Born)* ja uusin, kolmas dokumenttielokuva maaliskuisesta vallankumouksesta, *Downstairs from the seventh floor*, käynnistivät ensimmäisen illan poleemisesti. Lyyrisen fiktion tapaan liikkuva *Tunguch* kertoi vuoristossa asuvan nuoren parin kovasta elämästä, johon kuului raskaana olevan naisen synnyttäminen omin voimin karun luonnon keskellä. Ajoin poeettinen, mutta myös dokumentaarinen *Downstairs from the seventh floor* suuntasi kameran kohti päämäärättömien nuorten miesten joukkoa, jolla ei ollut aavistustakaan, mihin he olivat ryhtymässä. Maan sekavaan poliittiseen tilanteeseen haluttiin muutosta, mutta verisin keinoin.

Elokuvan oli käsikirjoittanut Bishkekien PEN-keskuksen puheenjohtaja **Vera Tokombaeva**, joka oli myös historiallisen kokouksen organisoija ja mahdollistaja. Myös kansainvälisen PEN:in naiskomitean puheenjohtaja **Judith Buckrich** panosti kokouksen onnistumiseen.

Elokuvaltaan kuului myös filmi morsiamen kidnappauksesta, joka on vielä voimassa oleva traditio. Poika voi kidnappata morsiamen vastoin tämän tahtoa ja kuljettaa kotiinsa, tai sieppaus voi olla molempien perheiden kesken sovittu, järjestetty juttu. Valtaosa elokuvan siepatuista tytöistä vastusti avioliittoa, eikä halunnut naimisiin

pojan kotiin saapuneiden vanhempiensa painostuksesta huolimatta.

Asenteet esteenä etenemiselle

Paikalliset kirjailijat kertoivat naiskirjailijoiden asemasta Keski-Aasian maissa. Varsinaisen kokouspäivä käynnistyi **Irina Kozlinskajan** esityksellä, joka käsitteli lähinnä naisten mahdollisuuksia tehdä uraa esimerkiksi politiikassa. Esteenä tälle ovat vuosisataiset ajatusmallit, joiden mukaan aviomiehet toimivat vaimojensa suojelijoina, ja naisen paikka on kotona miehensä rinnalla.

Naisen menestykselle etsitään aina syytä jostakin muualta kuin hänen lahjakkuudestaan. On hyvin yleistä väittää, että menestyvän naisen taustalla ovat ongelmat kotona. Vain 34,6 prosenttia naisista uskoo voivansa vaikuttaa asemaansa osallistumalla politiikkaan. Ei ihme, että politiikka kiinnostaa naisia hyvin vähän.

Maaseudulla elävien naisten asema on kaupunkilaisten asemaakin huonompi – heidän on elantonsa saadakseen hyväksyttävä välillä mikä tahansa työ. Miehet näkevät liikemiesmäiset, ammatillisesti kunnianhimoiset naiset uhkana omalle menestykselleen ja urakehitykselleen. Median ja intellektuellien panos asenteiden ja tilanteen muuttamiseksi ei riitä, vaan naisten ja miesten on myös itse tiedostettava sukupuolten välisen tasa-arvon tärkeys. Tasa-arvon tärkeys on alettu ymmärtää myös hallitustasolla. Kansainväliset organisaatiotkin tekevät parhaansa asennekasvatuksen edistämiseksi kouluissa ja yliopistoissa.

Sensorin kynä iskee

Niin sanottua klassista sensuuria ei Vera Tokombaevan mielestä Kirgisiassa ole. Sensuuri kuitenkin toimii eri muodoissaan sekä julkisella että yksityisellä tasolla. Julkisen sensuuri iski jokin aika sitten kuuluisan bishkekiläisen tiedemiehen kansantajuisesti kirjoittamaan seksuaalisuudesta kertovaan oppikirjaan. Kirja poistettiin koulujen opetusohjelmasta. Joidenkin parlamentin jäsenten mielestä kirja vahingoittaa lasten moraalaa.

Vera Tokombaeva puhui myös ”talodelisen tilanteen luomasta sensuurista” ja kertoi kokemuksistaan journalistina. Viime keväisen vallankumouksen aikoihin hän oli yrittänyt lähettää tietoa Kirgisian levottomuuksista kansainväliselle lehdistölle.

Vanhentuneen tekniikan vuoksi paikalliset journalistit jäivät toiseksi. CNN ja suuret kansainväliset tietotoimistot pystyivät huipputeknologian ansiosta raportoimaan reaaliajassa suoraan paikan päältä, paikallinen ääni ja painotukset sivuutettiin.

Topchugul Shaidullaeva puhui naisrunoilijoiden uran rakentamisen vaikeuksista. He joutuvat kirjoittamaan salanimillä välttääkseen sosiaalisen painostuksen. Erityisesti yhteiskunnallisuus ja seksuaalisuus ovat aiheita, joita naiskirjailijan tulisi välttää. Shaidullaevan mielestä islam on naisille langettavine odotuksineen este luovuu-delle: se rajoittaa tiukasti raamitetulla naiskuvallaan muun muassa aiheiden valinnan mahdollisuutta. Luomisen, kirjoittamisen hintana on useimmiten avioero ja yksinäisyys. Monet muutkin kirjailijat toivat esiin perhe-elämän ja uran yhteensovittamisen mahdottomuuden.

Vaikeuksia on muutenkin riittämiin maassa, jossa kirjailijat rahoittavat, painattavat, kustantavat ja jakelevat teoksensa omaan laskuunsa. Harva naiskirjailija saa perheeltään tukea teostensa julkaisukustannuksiin. Julkaiseminen riippuu enim-mäksin apurahoista. Shaidullaevalla on kuitenkin mennyt hyvin – hän sai vuonna 2000 julkaistusta esikoisnovellikokoelmastaan Kirgisian kirjailijaliiton palkinnon.

Haitallisimmaksi sensuurin muodoksi kirjailijat kokivat tällä hetkellä itsesensuurin, jota lähes jokainen naiskirjailija harjoittaa tietäen tai tiedostamattaan. Eräs Kirgisian kuuluisimmista naisrunoilijoista, kaksitoista runokokoelmaa julkaissut **Svetlana Suslova**, totesi runoutensa muuttuneen keskinkertaiseksi heti naimisiinmenonsa jälkeen. Runoissa näkyi painostus miehen puolelta.

Sisäinen sensori tuhoaa monen nuoren naisrunoilijan parhaimmat säkeet. Nuorille suunnatun kirjallisuuskeskuksen johtajana toimiva Suslova pyytääkin nuoria tyttöjä tuomaan näytille erityisesti runot, joita he piilottelevat. Tytöt kertovat usein salailevansa parhaita tekstejään avioeron peilossa.

Viattomat rakkausrunotkin voivat saada yleisön reagoimaan. Nuoren naisrunoilijan saatua julki ensimmäisen runokokoelmansa häntä oli syytetty lukuisista miessuh-teista ja moraalittomuudesta. ”Eiväthän runoilijat runoile rakkaudesta sen vuoksi, että heillä on niin paljon kokemuksia, vaan pikemminkin rakkauden puutteesta!” vastasi Svetlana Suslova syytöksiin.

Vallankumouksesta luonnon yksityiskohtiin

Elokuvaohjaaja, runoilija **Dalmira Tilebergenova** kuvaa elokuvissaan vallankumouksen ohella luonnon yksityiskohtia ja kirgistanilaisten vuoristolaisten ankaraa elämää.

”Koulussa olin hyvä esseenkirjoittaja. Valitsin tyypillisiä aiheita kuten kotimaan merkitys, kesälomasuunnitelmat ja lempikirjailijani. Teini-ikäisenä pidin ensimmäisen sosialistisen vallankumouksen jälkeen syntyneestä hopea-ajan kirjallisuudesta. Kirjailijat kokoontuivat tuolloin kahviloissa parantamassa maailmaa”, Tilebergenova kertoo.

Aleksandr Blok, Anna Ahmatova, Marina Tsvetajeva ja Osip Mandelstam kuuluivat Tilebergenovan lempirunoilijoihin. ”Tsvetavejasta pidin, koska hänen runonsa ovat täynnä omassani sielussanikin heijastuvia tunteita ja metaforia. Ahmatova vetoaa enemmän järkeen, hänen riimeissään on tiukkuutta ja monumentaalista naiskuvaa, josta pidän.”

Tilebergenovan omat säkeet ovat yksinkertaisempia. Hänen ihanteenaan on pelkistyneisyys, johon hän on mielestään yltänyt esikoisrunokokoelmassaan *Sanojen talo*. Hän etsii kokoelmalle parhaillaan rahoitusta.

Kuva kertoo enemmän kuin sana

Tilebergenova alkoi kirjoittaa ollessaan venäjänkielisen lukion viimeisellä luokalla. Aluksi hän kirjoitti koulun sanomalehteen runoja, joissa hän tilitti turhautumistaan algebraan, fysiikkaan ja kemiaan. Aiheet vetosivat muihin koulukavereihin; runoista pidettiin. Tilebergenova meni humanistiseen tiedekuntaan opiskelemaan venäjän kieltä ja kirjallisuutta. Äiti, veli ja neljä sisarta jäivät kotiseudulle asumaan.

Elokuviin pariin hän ajautui, koska elokuva-alan ihmiset olivat kuulleet hänen runoistaan. Tilebergenova sai kutsun elokuvaa-alan praktikumiin. Pian hän opiskeli televisio- ja elokuvatutkimusta Institute for the Artsissa Bishkekissä.

”Elokuvat tai runous ovat minulle samanarvoisia. Joskus elokuvaan pystyy sekoittamaan enemmän tunteita kuin runoon; kuvat kertovat enemmän kuin sanat. Yhdessä kohtauksessa voi välillä ilmaista jotain, mihin tarvittaisiin kolmen–neljän sivun verran tekstiä.”

Esimerkkinä Tilebergenova mainitsee vuoristossa asuvasta, raskaana olevasta naisesta ja hänen miehensä kertovassa *The First Born* -elokuvassa olevan kohtauksen, jossa nainen tulee ulos jurtagista sumuun, johon hän vähitellen häviää. Runossa vastaavan ilmaiseminen olisi ollut, jollei mahdollista, niin ainakin hyvin vaikeaa.

Tilebergenovan uusiokuva, keväällä 2005 valmistunut *Downstairs from the seventh floor* on dokumenttia ja poeettista fiktiota sekoittavaokuva, jossa maaliskuun vallankumous saa kasvat. Eksyneen näköiset nuoret miehet huutavat iskulauseita ja osoittavat mieltään presidentti **Ahmed Akajevia** vastaan tietämättä täysin, mihin ovat ryhtymässä.

Kustanna tai kuole

Tilebergenova on tehnyt tähän mennessä kaksi kirjaa toisen nuoren kirgistanilaisen runoilijan kanssa ja ollut mukana *Anthology of Central-Asian Literature* -antologiassa.

Lisäksi hänen runojaan on nähty *Literaturny Kirgistan* -kirjallisuuslehden sivuilla. Oman kokoelman julkaiseminen on suunnitelmassa tänä vuonna, jos Swiss Agency for Developmental Co-Operation ja Soros Foundation päättävät tukea hänen kokoelmansa julkaisemista.

”Ainoa ’kirjailija’, joka sai julkaista suurella kustantamolla, oli Akayevin puoliso **Miriam Akajeva**. Muiden täytyy etsiä kirjalleen rahoittajia muualta Kirgistanista, jossa ei tunneta perinteisiä kustantamoita. Esimerkiksi Soros Foundation asettaa etusijalle kirjailijat, jotka ovat jo ulkomailla tunnettuja ja joilla on tiedossa teokselleen kääntäjä englanniksi.”

Tilebergenovalla menee tässä suhteessa paremmin kuin monella muulla kirgistanilaisella naiskirjailijalla. *Helsingin Sanomat* haastatteli häntä, kun hän vieraili Mikkulan kirjailijakokouksessa vuonna 2003. Häntä on haastateltu myös venäläisiin, kazakhstanilaisiin ja tajikistanilaisiin lehtiin. Hänellä on tiedossa kääntäjä runoilleen, vaikka tällä ei olekaan kokemusta runojen kääntämisestä.

Kilpailu rahoituksen saamisesta on kovaa. Taloudellisesti tiukan tilanteen vuoksi säätiöt jakavat vuosittain kustannustukea vain muutamalle teokselle. Muut jäävät nuolemaan näppejään. Bishkekin PEN:in toiminnanjohtaja **Vera Tokombaeva** selvittää parhaillaan mahdollisuuksia tehdä yhteistyötä venäläisten kustantamoiden kanssa.

Issyk-Kul-järven rannalla syntynyt Tilebergenova on vahvasti ankkuroitunut paikalliseen todellisuuteen. Monen muun korkeasti koulutetun kirgistanilaisen lailla hänkin olisi kuitenkin valmis lähtemään poliittisesti ja taloudellisesti epävakaa Kirgistanin ulkopuolelle etsimään onneaan, jos se vain olisi mahdollista. Kirgistanin tulevaisuus ei näytä kirkkaimmalta mahdolliselta.

Rita Dahl

”Elokuvat tai runous ovat minulle samanarvoisia. Joskus elokuvaan pystyy sekoittamaan enemmän tunteita kuin runoon; kuvat kertovat enemmän kuin sanat”, Dalmira Tilebergenova sanoo.

RYTA DAHL

Svetlana Suslovan teoksesta *Konsertto viululle ja orkesterille* sukeutui pienoinen skandaali 1970-luvulla. Hän joutui eroamaan kirjailijaliitosta, koska kirja ei ollut ideologian mukainen.

Kirjoittamisesta juopunut

Kirgisialaisen runoilijan **Svetlana Suslovan** mielestä kirgistanilaisten naisrunoilijoiden suurin ongelma on mies. Parhaimmat säkeet syntyvät aiheista, joita naisrunoilijoiden ei sallita käsittelevän. Näitä kiellettyjä aiheita ovat useimmiten seksuaalisuus ja yhteiskunta.

Suslova johtaa erityisesti nuorille suunnattua kirjallisuuskeskusta ja toimittaa *Literaturny Kirgistan* -kirjallisuuslehteä. Lisäksi hän on toimittanut kirjallisuusohjelmia paikalliselle televisiolle vuodesta 1975, toiminut taideakatemian toiminnanjohtajana sekä presidentin henkilökohtaisena neuvonantajana ennen maaliskuun 2005 valankumousta ja **Ahmed Akajevin** syöksemistä vallasta.

”Kehittelin kulttuurivaihtoa edistäviä kulttuuri- ja tiedeprojekteja eri maiden kanssa. Viimeisin hankkeeni oli Moskovan yliopiston paikallisen toimipisteen avaaminen Bishkekiin.”

”Siitä lähtien olen pitänyt miehistä”

Svetlana Suslova syntyi 1949 sotilassairaalassa, jossa häntä näytettiin sotilaille. Jokai-

nen sanoi hänestä jotakin.

”Siitä lähtien olen pitänyt miehistä”, sanoo Suslova, joka on naimisissa sosialistisena realistina tunnetuksi tulleen kirjailija **Aleksandr Ivanovin** kanssa.

Kun Svetlana oli kaksivuotias, hänen isänsä sairastui tuberkuloosiin ja perhe lähti Venäjältä Kirgistaniin, parantavana järvenä tunnetun Issyk-Kulin äärelle asumaan. Isä toipui sairaudestaan ja eli 75-vuotiaaksi.

Ensimmäisen runokokoelmansa *Aasialeni* Suslova julkaisi jo 15-vuotiaana. Sitä ennen hän kirjoitti säkeensä ylös, tanssi ne, eikä koskaan muuttanut niitä. 16-vuotiaana Suslova tajusi olevansa sufilainen, joka tunsu rakkautta kaikkia luomakunnan elollisia ja elottomia olentoja kohtaan ja halusi luopua ylenpalttisesta omaisuudesta.

”25-vuotiaana ymmärsin kirjoittavani väärin ja aloin etsiä runoilijoita, jotka ovat minun teemojani lähellä. Löysin muun muassa keskiaikaiset **Rudakun, Nizainan, Sarnaréen ja Bedin**. Käännysin muslimiksi ja aloin lukea Koraania, jonka mukaan rakkaus on ainoa jumala. Säkeiden kirjoittaminen onkin minulle palaamista sieluun, ainasta rakastumisesta. Kirjoittaessani olen jatkuvasti juopunut, koen maailman kauniina

ja kokonaisena, en kaipaa mitään, hyväksyn jopa sairaudet, enkä halua omistaa mitään.”

Suslova kirjoittaa mielellään kaipaavista ja tuskaa tuntevista ihmisistä ja tutkii erilaisia tunteita.

Toisesta, *Viides vuodenaika* -kokoelmastaan Suslova sai Lenin-Komsomol-palkinnon. Kokoelmaa seurasivat *Kapinallinen satakieli, Romanssi ja runous, Konsertto viululle ja orkesterille*. Viimeksi mainitun Suslova myös kuvitti itse. Kirjasta sukeutui pienoinen skandaali ilmestymisensä aikaan 1970-luvulla.

”Jouduin eroamaan Venäjän kirjailijaliitosta, koska kirjani ei ollut ideologian mukainen. Onneksi selvisin siitä, ja jatkoin kirjoittamista.”

*Kaikua metsästä*mässä, lastenrunokirja *ABC, Takaisin itsekseni, Lohikäärmeen lento, Valitut runot* ja puoleksi Suslovan pojan kanssa kirjoitettu *Vuosien kirja* seurasivat Suslovan runokokoelmien sarjaa.

Hän on myös kääntänyt paljon, esimerkiksi **Omar Khajamia** ja uiguurirunoilijoita. Suslova on nimetty Kirgistanin tasavallan kunniajäseneksi ansioistaan kääntäjänä. Lisäksi hän on saanut kääntäjille suunnatun Orden-palkinnon Venäjältä.

Henkisten arvojen etsintää

Uusimmassa runokokoelmassaan *Kalan hiljaisuus* Suslova etsii materian sijaan henkisiä arvoja, jotka turhan usein ovat päässeet unohtumaan. Sufistinen elämänsänsä heijastuu runossa, jossa väärin arvojen valta-asema kaatuu vasta kun maailma loppuu.

”Kokoelman eräässä runossa Mooses meditoi, kun hänen luokseen tulee vaihtoehtoista Jumalaa ja rahalle vaihtoehtoisia arvoja tarjoava taikuri. Tuhat vuotta vanha kala ui pitkin virtaa – astrologian mukaan olemme eläneet kalan aikaa vähän aikaa sitten. Runossa sanotaan: ’Mysteeri on kaunis kun sillä ei ole kasvoja’. Mooses haluaa taikakepin, joka on kaiken voiman lähde. Hän käy läpi muutoksen, jonka jälkeen tietää, mitä haluaa.”

Suslovan runous on keveä tuulahdus maailmassa, jossa kaikki tiedetään turhan varmasti, eikä vallitsevia arvoja haluta kyseenalaistaa. Hänelle on sanottavaa niin idässä kuin lännessä asuville.

Rita Dahl

Monen marginaalin vaara

TEKSTI Heidi Laine

1970-luvulla omaelämäkerrallisia romaaneja kirjoittanut Maria Vaara kuului moneen marginaaliryhmään. Hän oli pohjois-suomalainen naiskirjailija, skitsofreenikko ja biseksuaali.

Kuvaavaa on, että Maria Vaara mainitaan 1990-luvun lopulla ilmestyneen kirjallisuushistorian kolmososassa ainoastaan luvussa, jossa käsitellään naiskirjallisuutta. Suurin osa Vaaran teoksista julkaistiin kanta-aottavalla 1970-luvulla, jolloin naisten kirjoittaman kirjallisuuden kulttuurinen merkitys alkoi valjeta. Vaara osallistui teoksillaan siihen keskusteluun, jota naiskirjailijoiden nähtiin käyvän: hän kirjoitti tunnustuksellista proosaa, joka ruoti naisen seksuaalisuutta, yhteiskunnallista asemaa ja subjektiivutta.

Asema, josta hän kirjoitti, oli äärimmäisen henkilökohtainen, mikä ei sekään poikennut aikalaikirjailijoiden linjasta. Vaaran näkökulmaa leimasi kuitenkin ennen muuta mielenterveysongelmista kertominen. **Pirkko Niskanen** kirjoitti vuonna 1983 *Turun Sanomissa*, että kukaan toinen ei kirjoita mielen sairaudesta yhtä avoimesti kuin Vaara.

Kirjallisuudentutkija **Liisa Enwaldin** mukaan Maria Vaaran sairaskertomusproosa poikkesi ajan naiskuvauksista, koska se oli niin säröistä. Vaaran romaanit eivät taivu eheiksi tarinoiksi, joiden päähenkilöitä odottaa lopussa voitto. Päinvastoin, etenkin Vaaran selvimmin elämäkerralliset teokset kuvaavat arkea kaikessa raadollisuudessaan sellaisena kuin se on voinut skitsofreniaa sairastavalle yksinhuoltajaäidille näyttäytyä. Omalajisuus, josta Enwald puhuu, syntyy kuitenkin pikemminkin niistä kuvauksista, jotka ovat syntyneet suoraan sairauden sisältä. Vaikkei lukija tuntisikaan kirjailijan taustoja, hän saattaisi hyvinkin kuvailulla ensimmäisiä teoksia, *Kissanmintun*

iltateetä (1973) ja *Likaisia legendoja* (1974), psykoottisiksi kirjoiksi.

Ihminen on kirjoitettu

Kirjailijan taustoista puhuminen on ongelma. Kirjallisuudentutkimus ei periaatteessa ole enää vuosikymmeniin halunnut katsoa kirjojen tekijöitä silmiin. Kirjailija voidaan tunnustaa, tokihan joku on teokset kirjoittanut. Tunnustusta seuraa kuitenkin nopea kumartuminen kirjoituspöydän ääreen. Tutkijat haluavat pysytellä tekstissä henkilöiden ja elämäntapahtumien sijaan. Rajausta on edeltänyt paitsi **Roland Barthesin** julistus tekijän kuolemasta myös kirjailijoiden iänikuinen puolustuspuhe, jonka mukaan kirjailija ei kirjoita itsestään, eikä hän ole teoksensa henkilö tai kertoja.

Kirjailija sepittää. Kirjailija on tekstistään irrallinen. Eräät kirjoittajat ovat ottaneet tehtäväkseen sekoittaa pakkaa postmodernistisessä hengessä kirjoittamalla romaaneihinsa omannimisiä hahmoja, joilla ei ole mitään tekemistä heidän itsensä kanssa. Julkisudessa – joskin kirjallisuudentutkimuksen pyrkii olemaan julkista, vaikkakin vähäisellä menestyksellä – asiat ovat toisin. Yleisen mielipiteen mukaan **Pirkko Saisio** kirjoittaa Pirkko Saisiosta, **Jari Tervo** Jari Tervosta ja **Sofi Oksanen** Sofi Oksasesta. Ihmisistä on väkevämpää lukea tarinoita, jotka saattaa uskoa todeksi. Aina toisinaan kirjailija joutuu harjoittelemaan jyrkän päänpuistuksen ja kieltolauseen tv-kameroita varten, mikäli ei halua esiintyä päähenkilönsä esikuvana. Etenkin esikoiskirjailijat joutuvat usein vastaamaan kysymykseen päähenkilön ja itsensä vastaavuudesta.

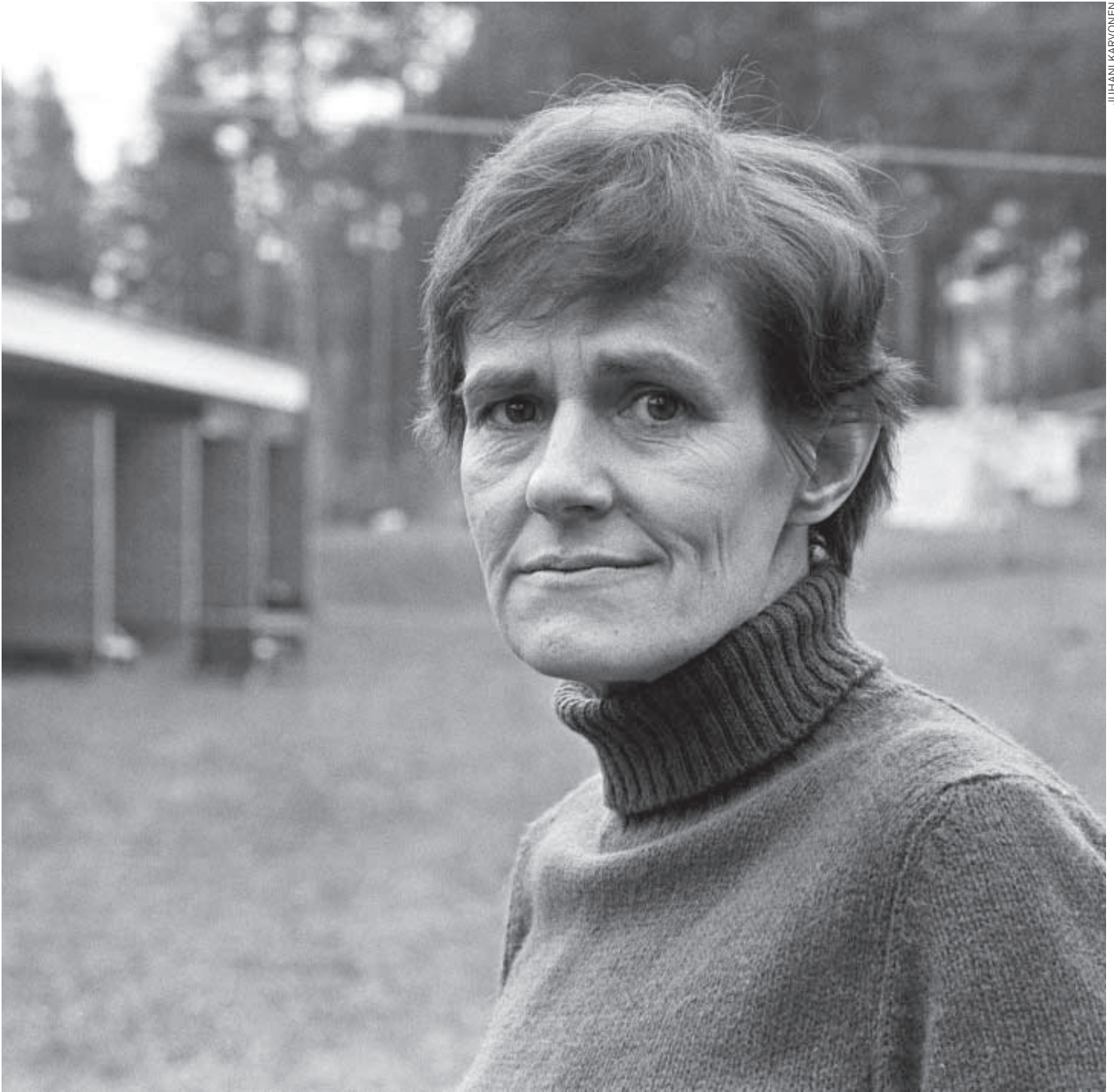
Kirjallisuudentutkijat eivät toki ole niin umpimielisiä, että kiistäisivät selvästi omaelämäkerrallisten teosten yhteydet tekijöihinsä. Kyse on pikemminkin valinnoista, joiden kautta tieteenalaa kontrolloidaan. Kirjailijan käymä yhteiskunnallinen keskustelu ei ansaitse tulla kuitatuksi vain tekstuaalisena osallistumisena maailman järjestykseen. Maria Vaara teki työtä saadakseen ihmiset ymmärtämään, että kirjojen Maria eli sitä elämää, jota Vaara itsekin Paltamos-

sa eli. Onkin paradoksaalista, että juuri hulluuden julkistaminen teki Vaarasta kotikylässään muuta kuin kylähullun: häntä alettiin pitää kirjailijana.

Vaaran teoksista selkeimmin omaelämäkerrallisia ovat Johannes ja Maria -sarjan teokset. Näin Vaara on itse nimennyt teoksensa TV2:n dokumentissa *Kuuntele Mariaa*. Sarjan aloittaa *Likaiset legendat*, joka synnytti ilmestyessään paljon keskustelua rohkealla skitsofrenian kuvauksellaan. Teos jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä päähenkilö Maria käy terapeutillaan Johanneksella ja yrittää heikkenevästä mielenterveydestään huolimatta hoitaa työnsä ja perheensä. Ensimmäinen osa päättyy pahaenteiseen toteamukseen ”toisista”, jotka tulevat Johanneksen paikalle. Toinen osa on unenomainen kokoelma episodeja, jotka sekoittavat lapsuutta, mielisairaalaan joutuneen päähenkilön nykyhetkeä ja määrittelemättömiä, sekavia mielikuvia. ”Toiset” ovat Marian mielikuviushahmoja ja Raamatun henkilöitä. *Likaisia legendoja* seuraavat *Kuuntele Johannes* (1975), *Toinen hengitys* (1976), *Myrkkyselitikki* (1979) ja *Tullintu* (1982), jotka kertovat jo tavanomaisemmista hetkistä elämässä. Kuitenkin myös niitä leimaavat arjen huolet ja pohdinnat: lääkeriippuvuus, taloudelliset vaikeudet, perheen hyvinvointi, kirjoittamisen mahdollisuuksien takaaminen ja menneisyyden ruodinta.

Mielenmaisema kohtaa todellisen

Kävin elokuussa 2005 Vaaran kotiseudulla Paltamossa. Löysin vaatimattoman rivitalo-asunnon, Valorinteen, johon äiti ja lapset olivat muuttaneet avioliiton rikkouduttua. Teoksissa palataan joitain kertoja elämään väkivaltaisen ja alkoholisoituneen miehen kanssa. Suhteesta irrottautumista seurasi taloudellinen niukkuus, joka alkoi hellittää vasta kun äidistä tuli kirjailija. Sitä ennen hän kävi kuitenkin läpi vaikean psykoosin, jota juuri *Likaiset legendat* seikkaperäisesti kuvaa. Vaara sairastui poikkeuksellisesti vasta keski-ikänsä kynnyksellä.

Maria Vaara rohkeni paljastaa paitsi sisimpänsä, myös kasvonsa julkisuudessa.

Ennen avioeroa ja Valorinteeseen muutto perhe vietti etenkin kesä miehen suvun tilalla Neuvosenniemiellä, joka on syrjäistä seutua Oulujärven kyljessä. Viivähdin hetken ränsistyvän talon pihalla ja tuijotin mustiin ikkunoihin ja Oulujärven selälle. Poispäin kapeita metsäteitä ajaessani en voinut olla ajattelematta, millaista on ollut asua niin eristyksissä. Ahdinkoon joutues-

saan ihminen saattaa tällaisilla välimatkoilla jäädä todella yksin.

Huomasin myös, että on aivan eri asia lukea seuduista teoksista kuin saapua paikan päälle. Tunsin olevani tunkeilija. Tunne oli ristiriitainen, tutkitaanhan tänä päivänä montaa muutakin edesmennyttä kirjailijaa, heidän kodeistaan tehdään vieläpä kirjailijamuseoitakin. Mitä merkitystä muu-

tamalla askeleellani entisellä pihanurmella saattaa olla?

Tunne tunkeilijuudesta saattaa kummuta käsityksestä, joka minulla on Maria Vaarasta. Hän ei ollut etäinen nero, eikä hänestä ole jäänyt montaakaan merkintää suomalaiseen kirjallisuushistoriaan. Hänen teoksissaan puhuu tavallinen nainen, joka muiden tavoin sinnittelee arkisten ongel-

mien parissa. Teosten Mariaan tutustumisen on kuitenkin istuutunutta keittiöön, jossa kukaan ei jaksakaan laittaa ruokaa. Kirjat on kirjoitettu tiedostaen, että lukija tulee saamaan avaimet paltamolaiseen kotiin. Olisiko Vaara kuitenkaan antanut avaimiaan tulevien aikojen kirjallisuudentutkijalle tai toimittajalle ja toivottanut tervetulleeksi? Eräässä seminaarissa muuan rouva antoi vastauksen kysymykseni. Hän kertoi tehneensä nuorena toimittajana samankaltaisen toivoretken Vaaran luokse, silloin kun tämä vielä eli. Vaaralla oli aikaa naiselle vain tunti, ja koko sen ajan hän tiskasi. Toimittaja lähti pettyneenä seuraavalla yöjunalla etelään. En tiedä, millaisen artikkelin hän kirjoitti.

Sairaus sai sanat ja kasvot

Maria Vaara tarjosi teoksillaan tietoa yhdenlaisesta kokemuksellisesta marginaalista. Hän kykeni välittämään mielikuvia tiloista, joita psykologisessa mielessä pidetään kielellisen hahmotuskyvyn häiriöinä. Sairaudent sisältä kumpuava kerronta lisää väijäämättä lukijansa ymmärtämystä poikkeuksellisesta kokemustavasta. Jos jokainen epäilyttävästi käyttäytyvä avohoitopotilas pystyisi näyttämään sairautensa käsikirjoituksen, häntä tuskin kohdeltaisiin niin ennakkoluuloisesti kuin nykyään kohdellaan. *Likaiset legendat* ”todistaa, miten sairain ja harhaisinkin maailma on välitettävissä ja meidän ymmärrettävissämme, kunhan uskallamme nähdä oman osallisuutemme siinä sijaistaapahtumassa, joka mielen sairaus muun muassa on”, kirjoittaa **Claes Andersson** *Likaisten legendojen* loppusanoissa.

Vaaran kirjojen Maria ei ole äänessä vain itsensä takia. *Myrkkysaitikissa* hän epäilee, että ”jossakin on joku, joka samoin tai toisilla tavoilla on tehnyt tämän matkan. Hän voi silloin, jos tahtoo ja uskaltaa, lukea tämän ja oppia jotakin minun tavoistani tulla elämään uudelleen, kaiken ihan pieninkin kautta ja avulla. Minä tiedän, etten ole ainut Maria. Siksi minun pitää puhua ja ajatella ja kirjoittaa kaikesta tästä”. Hänen tarinansa on siis hänen oman mittapuunsa mukaan myös jonkinlainen selviytymistarina muille maailman marioille. Osansa huomiosta saavat myös omaiset kärsimyksineen. Esimerkiksi *Annansilmät* (1977) on nuortenkirja, jossa Annan äiti on skitsofreenikko. Kirja sopisi edelleen erinomaisesti yläasteiden lukemistoon.

Vaaran teokset sisältävät vahvaa yhteis-

kuntakritiikkiä yksilötarinoiden rinnalla. Niissä puhutaan paljon yksin jäävistä mielenterveyskuntoutujista ja heidän ahdingostaan. Osansa arvostelusta saavat myös lääkärit, jotka luulevat kaiken olevan hoidettavissa lääkkeillä. Tämä ajattelutapa ajaa Marian vakavaan lääkeriippuvuuteen. Vaara ei itse tietävästi koskaan päässyt täysin eroon addiktiostaan.

Teokset käsittelevät lääkkeiden väärinkäyttöä uupumukseen asti. Aiheen jatkuva toistuminen kuvaa hyvin lääkeriippuvaisen kierrettä. Lapset ravistelevat äitiä hereille lääketokkurasta, pillereiden laskemisesta tulee päivän perussisältöä. Reseptejä täytyy juosta uusimassa, kun vanha resepti on heitetty menemään vierottumisen toivossa. Lääkkeillä voi myös yrittää itsemurhaa, tietää kirjojen Maria. Tv-dokumentissa Vaara kysyykin, miten kukaan lääkäri on saattanut kirjoittaa langanlahalle naiselle laihdutuslääkkeitä. Tämä ei ole ainoaa suoraa kritiikkiä, jota Vaara osoittaa kirjailijana hoitohenkilökuntaa kohtaan. Hänen tveesiintymisensä ovat syyttäviä ja samaan aikaan hillittyjä. En osaa kuvitella, että nykypäivänä kukaan kirjailija pitäisi tällaisia puolittuntisia, soimaavia monologeja valtakunnallisessa tv-lähetyksessä. Vaara ei tyytynyt antamaan sairaudelle ainoastaan sanoja vaan myös kasvot.

Nainen löytää naisen

Kun Vaara julkaisi fiktiivisen romaaninsa *Haluan löytää* (1978), moni kriitikko koki, että Vaara oli jo sanonut sanottavansa. ”Kun Maria Vaara kirjoitti puolidokumenttia, se riipaisi. Nyt hänen fiktionsa, kuvitelmansa, ei toimi, enempää kuin kutistuu-

neessa maailmassa mikään voi toimia”, kirjoitti **Aku-Kimmo Ripatti** *Kalevassa* pian romaanin ilmestymisen jälkeen. *Suomenmaassa* julkaistiin kirjailijan kuvalla varustettu kannanotto, jossa teosta moitittiin oudoksi ja masentavaksi. Lisäksi ounasteltiin, että *Haluan löytää* ”heittää helposti varjon naispuolisen psykiatrikunnan ylle”. Teoksen päähenkilö Irina etsii suojaa naispsykiatrin ja tämän miehen luota, mutta joutuukin jonkinasteisen seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Lopulta Irina irrottautuu parisunnasta Mirkan, toisen naispuolisen mielenterveystyön tekijän luokse. Vaaran ottama askel perheenäidin elämäntilanteesta lesboseksuaalisuuden kuvauksen suuntaan ei tuntunut saavan arvosteluissa juurikaan huomiota. Hän tai hänen hahmonsansa olivat kuitenkin juuri astuneet seuraavaan marginaaliin.

Vaara jatkoi kuin jatkoikin elämää naispuolisen kumppanin kanssa. Omaelämäkerrallisessa teoksessa *Tulilintu* henkilö-hahmo Marian seuraajan Elinan kanssa elääkin Nino, nainen hänkin. Teos kuvaa suhdetta yllättävän luontevasti. Homoseksuaalisuus ei ole kirjan keskeisimpiä aiheita. Keskiössä on kirjoittamisen merkityksen pohdinta ja kysymykset siitä, miten kirjoittaminen vaikuttaa parisuhteeseen. Nino kokee, että Elina kirjoittaa liiaksi hänestä sen sijaan, että kirjoittaisi vain itsestään. Elinalle hänen ihmisensä ovat osa häntä itseään, eikä hän käsitä, kuinka tehdä asioita toisin. Kirjoittamisesta on tullut hänelle hengittämisen kaltainen toiminto, ja hän toivoo, että oppisi kirjoittamisesta edes vähän ennen kuin elämä loppuu. *Tulilintu* jäi Vaaran viimeiseksi julkaistuksi teokseksi. Kirjailija kuoli Oulussa 60-vuotiaana. •

Vaaran elämä ja tuotanto

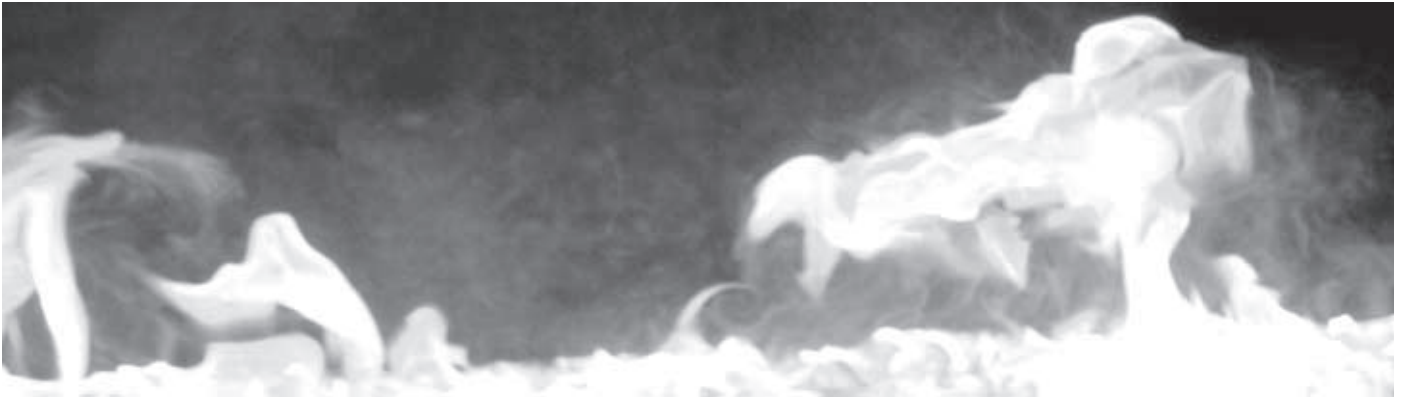
Maria Vaara, alkuperäiseltä nimeltään Maija Haataja, syntyi Kuhmossa 29.12.1931. Vaara kirjoitti ylioppilaaksi Helsingin Käpylän yhteiskoulusta 1953 ja muutti valmistuttuaan Paltamoon.

Paltamossa Vaara teki sijaisuuksia kansakouluissa ja toimi kirjastonhoitajana. Hän avioitui ja synnytti neljä lasta. 1960- ja 1970-lukujen taitteessa avioliitto hajosi ja Vaara sairastui skitsofreniaan.

Vuonna 1973 ilmestyi esikoisteos *Kissanmintun iltateet*. Seuraavan kymmenen vuoden aikana Vaaralta julkaistiin kymmenen

teosta. Omaelämäkerrallinen Johannes ja Maria -sarja käsittää viisi romaania: *Likaiset legendat* (1974), *Kuuntele Johannes* (1975), *Toinen hengitys* (1976), *Myrkkysaitikki* (1979) ja *Tulilintu* (1982). Runokokoelmia ilmestyi kaksi: *Miten herätessä pitää puhua* (1977) ja *Katson käsiäni* (1979). *Annansilmät* (1977) on nuortenkirja. Saturoomaani *Vihreä matka* (1979) on symbolinen matka mielen syvyksiin. Romaani *Haluan löytää* ilmestyi vuonna 1978.

Kirjailija muutti 1970-luvun loppupuolella Ouluun ja kuoli vuonna 1992.

Runoilija vihan jäljillä

TEKSTI Hannu Kankaanpää
KUVAT Helinä Kuusela

Viha on runoilijalle hankalasti ilmaistava tunne. Sen suorasanainen julistaminen ei yleensä toimi, mutta poikkeuksiakin on.

”**R**ikas rikasta rakastaa / ja köyhä köyhää vihaa. / Lapset ulkona mekasta / ja juoksee pitkin pihaa. / Älä sinä ole vihainen / jos olenkin allapäin: / en pysty sanomaan kovaa sanaa / enkä lempeää.”

Tätä **Pentti Saarikosken** pientä runoa kokoelmassa *Onnen aika* (1971) ei ehkä pidetä hänen tuotantonsa merkkipaaluna, mutta minulle se on läheinen ja tärkeä. Se on yksi niitä harvoja runoja, jotka osaan ulkoa, ja olenkin sitä käyttänyt kymmeniä kertoja myös iltarunona pojalleni. Hänkin pitää siitä.

Lyhyesti ja patsastelematta, eräänlaisesta keittiönikkunan perspektiivistä, Saarikoski panee paikalleen elämän perusasiat ja tynnyttää isot käsitteet, mitä runon laulunomainen yksinkertaisuus vielä sympaattisesti tukee. Nyt on puhe sinusta ja minusta, meistä, lapsista ja arjesta, johon rakkaiden ja jopa vihan mahtipontiset nimikkeet lempeän ironisesti taitetaan. Tuollaiset sanat kumisevat melko tyhjinä tai ainakin etäisinä, ja runon hienous onkin minulle siinä, että juuri runoilija itse sen uskaltaa laulussaan tunnustaa. Se on vahvuutta, niin kuin konstailemattomuus runossa usein on. En siis tulkitse tätä Saarikosken

tekstiä nimenomaisesti yhteiskuntakritiikkinä, vaan pikemminkin eräänlaisena hetken puhdistautumisena pöhöpuheesta.

”Suuret eleet, yksi yhteen / savu ja siristys. // Talvi vaanii / sanojen takana. // Niiden laita / on avoin.” Näin kirjoitin vuonna 1990 runokokoelmassani *Sanaton mies*. Olen sitkeästi vierastanut suuria sanoja samoin kuin ihmisiä, jotka niitä puheissaan tai kirjoissaan viljelevät. On vaikea ottaa vakavasti runoilijaa, joka julistelee ihan työkseen rakastavansa milloin yhtä, milloin toista. (Komeita poikkeuksia tietysti on – kuten **Arvo Turtiainen**, joka pani yhden kokoelmansa nimeksikin *Minä rakastan*.) Rakkaus on kulunut ja kulutettu niin tyhjiin, että sitä sanaa on vaikea suuhunsa sovitaa – olkoon tekojen tosi itse kunkin arkielämässä miten tahansa. Viha on jo helpompaa tunnetta, ja ainahan siihen löytyy syy, mutta varsin usein sekin näyttättyy valjuna kiukutteluna ja epämääräisenä uhona, jossa pyhyiden tuli ei loista eikä lämmitä. Sitä päitsi vihaa vaanii tahattoman parodian vaara siinä kuin rakkauttakin.

Kaikki me olemme hyvän puolella ja pahaa vastaan, mutta vihaammeko edes vääryyksiä ja epäoikeudenmukaisuutta todella eli tarpeeksi? Ja mikä kulloinkin on oikein ja mikä väärin? Paras lienee tyytyä ja vetäytyä sivuun, eivätkä kirjailijat ole tässäkään poikkeuksia. Itseironia on karvaanmakeaa viisautta, mutta mikäli kirjailija on fiksu eikä enää ihan murrosikäinen, hän osaa jo kysymyksenasetteluillaan sanoa enemmän kuin huutomerkkeillä. Jos niitä kuitenkin tarvitaan, yleisönosasto on kaunokirjallisuutta tehokkaampi foorumi. Itselläni

on kokemusta siitä, kuinka runoa paremmin sohaisee yksi pieni yleisönosastoteksti.

Kapinahenki voi kantaa

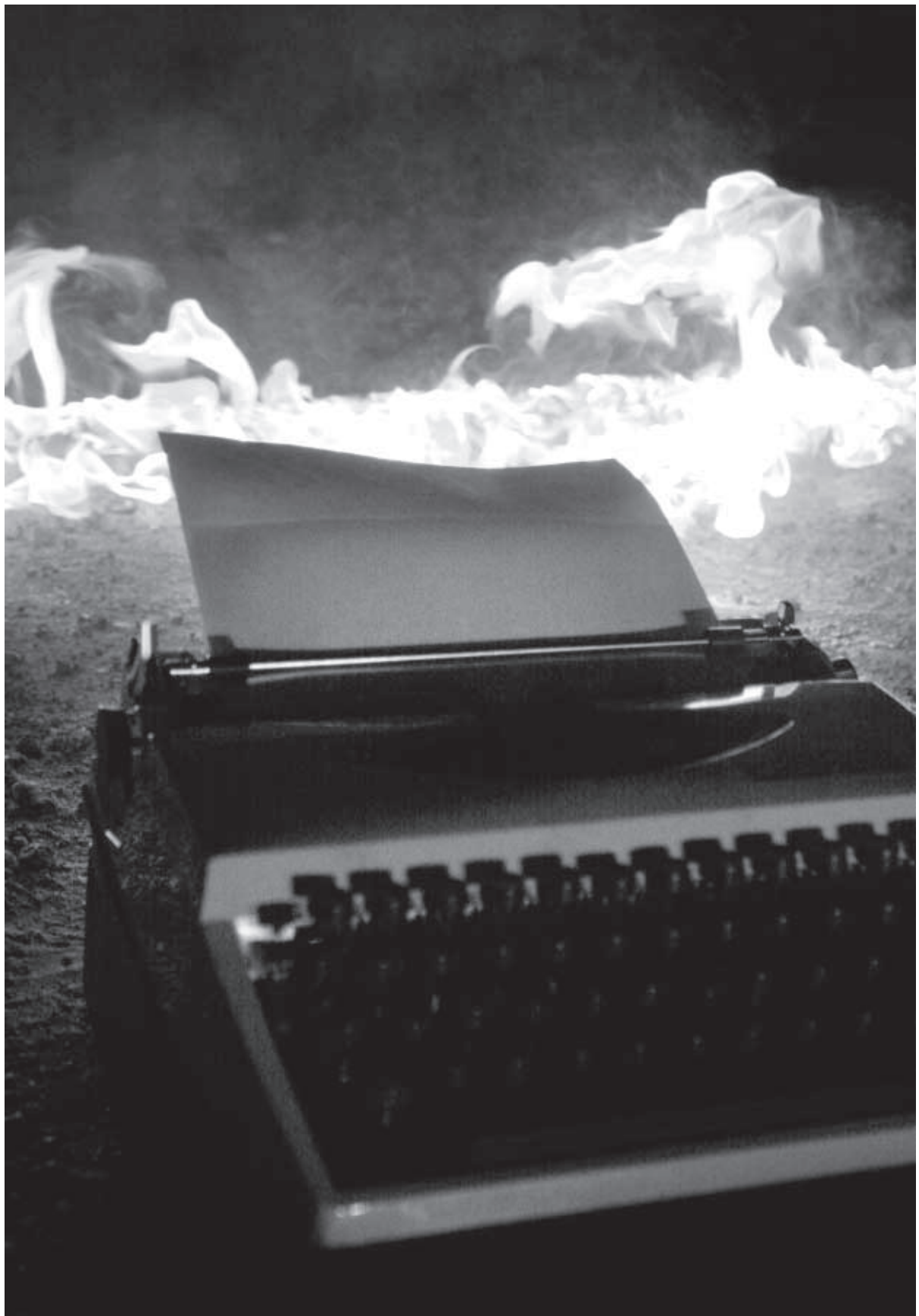
Viha edellyttää tiukkaa mustavalkoisuuteen sitoutumista, se ei tutkaile tilanteita toisaalta ja toisaalta. Vihaajan ei pidä epäillä itseään eikä oman kantansa ehdotonta oikeutusta. Poliitikassa yksioikoinen törötäminen puolesta ja vastaan ehkä kirkastaa kruunuja, mutta ei kirjallisuudessa.

Hyvänkin asian, idean, aatteen, teorian intomielinen ajaminen tuottaa kirjallisuudessa todennäköisesti huonon tuloksen. Runouden tärkeitä tehtäviä olkoon yhä uudestaan kysyminen – ei vastaaminen yksi yhteen.

Jos runoilijan oma, ehkä hyvinkin aiheellinen viha tai tyytymättömyys kuitenkin kasvaa runossa yleisemmäksi kapinahengeksi, tulos voi olla komea ja haastaa väkevästi vuosikymmenienkin yli. Suurella ilolla luen varhain uupuneen **Kaarlo Kramsun** säkeitä, jotka suorastaan nirskuvat omanlaistaan katkeraa päättäväisyyttä, uhmaa ja pilkkaa.

Runoilijamestari **Viljo Kajava** muistetaan kai ennen muuta herkkänä ja myötämielisenä luonnon sekä lähimmäisten kuvaajana, mutta näin kovaa hän kirjoitti 1935 ilmestyneessä esikoiskokoelmassaan *Rakentajat*:

”Minä en ole kotieläin, / en kesy koira, joka nuolee lyövää kättä, / joka pakenee inisten viuhuvaa ruoskaa, / ääneni ei ole laiskaa haukkua, / jota tuuli kantaa avoimesta ikkunasta kotinne rauhaan // olen

susi, sudenluokassa nuori pentu, / suden-
vaistoin korvessa, johon työnsitte minut, /
ja selvä on lakini ja evankeliumini: / ham-
mas kuin veitsi / kotieläin-ihmisen lihaan,
/ rakkaus oman heimoni piirissä, rajaton!
// Jos horjahdan, sudet, hampain minua
opettakaa, / en pelkää luokkani lakia kir-
velevää, / ja kun olen arpinen, paikkani
vallannut peto, / opin ehjemmän jätän
luokkani nouseville!”

Ankaran yhteiskuntakritiikin takia isot
kustantamot hylkäsivät Kajavan kokoel-
man, vaikka siihen sisältyykin myös hänel-
le myöhemmin ominaisia luonnonkuvia ja
lempempiä äänenpainoja. Onneksi pik-
kuinen Kirjailijain Kustannusliike pelasti
tilanteen ja upea, yli kuusi vuosikymmentä
kestänyt runoilijanura alkoi. Löysin antik-
variaatista tämän esikoisteoksen, johon Ka-
java itse oli joskus merkinnyt omistukseksi:
”Olin kovin nuori ja kovin vihainen, kun
kirjoitin tämän kirjan.” Myöhemmin Kaja-
va kuvasi itsekin lapsena näkemiään ja ko-
kemiana vuoden 1918 raskaita tapahtu-
mia, jotka myös koskettivat hänen perhet-
tään isän punaisuuden takia. Mutta vuon-
na 1966 julkaistu *Tampereen runot* oli joi-
denkin tulielujen pettymykseksi ennen
kaikkea sovinnollinen, syvä ja kirkas kansal-
lisen tragedian kuvaus.

Viidan satiiri ja Tiihosen klovnit

”Hunger är stort – och hat, / men vi hatar
så smätt, kamrat!” kirjoitti ruotsalainen
Nils Ferlin runokokoelmassaan *Barfota-
barn* 1933. Tämä pätee kai edelleen, vaikka
nälkä jo lienee meillä lottovoittajilla use-
ammin ahneutta kuin todellista ravinnon
puutetta. Ja sitäkin silti on – eikä nälkää
runoilemalla hävitetä. Saarnaamisen sijaan
kirjailija turvautuokoon vaikka satiiriin. Tu-
los voi olla tuore, maukas ja omaan ajatte-
luun yllyttävä, mikä ei olekaan aivan vähäi-
nen tavoite. Ilman **Lauri Viidan** sanomisen
vimmaa ja ainutkertaisella taidolla sivalta-
vaa kriittisyyttä suomalainen kirjallisuus oli-
si paljon valjampaa ja köyhempää. Mutta
mitä kaikkea hän varsinaisesti satiireissaan
sanoi, onkin jo vaikeampi selvittää. Viita oli
poikkeuksellisen monisyinen ironian saar-
namies, jonka runossa itse kuolemakin
opettaa, että ”Kaksi on aihetta avata suu: /
tukkoinen nenä ja suurusluu.”

Yksioikoinen moraalinen närkästyminen
syllisen osoittaminen sormella tekevät
meidän itse kunkin sielulle aivan sanomat-
toman hyvää. Rikkaiden ja köyhien, herro-

jen ja rahvaan, pahojen ja uhrien asettami-
nen vastatusten on koeteltu lähtökohta
moneen, mutta mikäli runoudessa perus-
asetelmaa vähän vinksautetaan kaikkein
todennäköisimmästä, se saattaa kehiiä ai-
van uudenlaisia avaruuksia ympärilleen.
Ippo Tiihosen hienossa kokoelmassa *Hyvät,
pahat ja rumat* (1984) on runo *Klovnit*, jos-
sa ”kaksi vanhaa karvalakkipuolen kulkijaa
/ hallin seinustalla / pitää sadetta”. Otsik-
ko saa ehkä yllättäen ja surullisenhauskas-
ti myös sananmukaista sisältöä miesten
muistellessa kolinan turvin menneitä, mut-
ta sitten runon vaihe kääntyy jo uudes-
taan, kun ”ravintolan lasin takaa / joku nä-
kee heidät. Hohottaa. / Ja toinen heistä
tietää mitä toinen / sanoo sanomatta sa-
naakaan”.

”Älkää helvetissä enää naurako, / hei
herra siellä! / Se selkänöjä saattaa olla har-
haa vaan. / On temput temppuja, ja mistäs
tietää / mihin kangastukseen kaikki noja-
taan.”

Ippo Tiihosen, kuten monen muunkin
tuotannossa on käynyt toteen se, että tietyn-
lainen vihaisuus tai malttamattomuus yleensä
tasaantuu runoilijan vanhenemisen myötä.
Mielipiteet käykööt ristiin siitä, onko syynä
voimien väheneminen vai päinvastoin li-
sääntyminen – vai pelkästään se näköalojen
muutos, jonka elämä edetessään aiheuttaa.
Yhteiskunnallinen kriittisyys ja kaikkeuksien
syleily ja syväluotaus eivät silti lyriikassa sulje
pois toisiaan, kuten Tiihosenkin tuotanto
yhä uudestaan todistaa.

Salaman kiukkuinen loitsu

Aivan oma lukunsa, joka kumoaa lähes kai-
ken edellä sanotun, on **Hannu Salama**,
jonka syksyllä 2004 ilmestynyt runokoe-
lma *Jatkuu huomenna* on raivokkaan suora-
puheinen ja surkeilemattoman väkevä
haistatus koko EU-Suomelle ja muullekin
nykyiselle maailmanmenolle nimiä kaihta-
matta. Salaman kiukkuinen loitsu ja ma-
naus nousevat syvältä kansanrunosta; on
kyse korostetusti juuri kaltoin kohdellusta
kansasta ja runosta, joka ei ole mitään pik-
kusievää palkintopulinaa:

”Herrasväen höynötystä / jorinoitten
joutavuutta / lipposlaista lassytyä / sil-
min, korvin kylläntynein / katselevat,
kuuntelevat / kohta kansalaiset kaikki: /
juokse Jussi, jouta Jaska, / Pirkko, pienennä
pötyä / pesueesi pöydän päällä. / Riit-
ta, ruoki räättilöillä / satamäärät sairastavat.
/ Vieno, vaateta vilulla / väki valju vai-

vaistalon. / Hellä, hoida hattaroilla / huonohenkiset horiskot.”

Salaman julistama päämääräkin on
poikkeuksellisen komea: ”Sille laadin lau-
lemani / sille runoni rakennan / konsa
kansat kyllästyvät / repivät itsensä irti /
herrasväen hohtimista / piilukirveistä pe-
tojen.”

Tämä suppea suomalaisen lyriikan kat-
saus vihan tai vihaisuuden jäljiltä on pai-
nottunut laajasti katsottuna yhteiskunnal-
listen ja yleisten moraalisten ongelman-
asettelujen suuntaan siten kuin ne runossa
näkyvät. Viha saattaa kääntyä myös sisään-
päin tai toimia yksityisempänä sytykkeenä
taiteelle, ja silloin sen jäljittäminen on jo
paljon hankalampaa – mikäli edes on tar-
peen.

Itse olen nuoresta pitäen kantanut sisäl-
läni sen laatuista vihaa, jonka voisi määri-
tellä nyt vaikkapa herraskakarainhoksi. Ne,
joiden lähtökohdat ovat sattumalta muita
helpommat ja paremmat, selviävät yleensä
läpi elämänsä helpommalla ja paremmin
kuin ne, jotka eivät ole olleet yhtä onnek-
kaita. Heitä ymmärretään, autetaan, kan-
nustetaan, suojataan jos käry käy – ja mikä
olennaista, he itse todennäköisesti myös
pitävät hyväosaisuuttaan paitsi omana an-
sionaan myös oikeutettuna ylemmyytensä.
Moraali onkin heidän miekkansa ja suku-
kilpensä, olivat he itse yksilöinä mitä hy-
vänsä. Tällaisista tyypeistä ei ole puutetta
isossa eikä pienessäkään mittakaavassa.

Kun toisaalta öykkärimäinen, kaikkeen
tunkeva markkinameininki on valloittanut
mielet ja maailman aukottomammin kuin
yksikään diktatuuri aiemmin on onnistu-
nut ihmisyyttä myrkyttämään, monenlaisil-
la uusilla herraskakaroilla on entistäkin va-
pammin ”Lebensraumia” toteuttaa omaa
erinomaisuuttaan. Niinpä nyt ihan Jumalan
siunauksella rikkaiden pitää yhä rikas-
tua mutta köyhien köyhtyä, ja siihen kaik-
ki sitten loppuikin.

Näin klikkasin vuonna 2004 kokoelmas-
sani *Todistus*:

”Ei oma paska / pahalle haise / sano
mies / joka tietää / myös politiikasta
/ melkein Kaiken.

”Köyhät kyykkyy / tai jalat pois! /
Kuution häkkiin mahtuu / jopa puolitoi-
sta polvea.

”Äläkä kysele! Kone vastaa / myös eu-
roopaksi / kuin vastauskone.” •

Essee perustuu kirjoittajan Pentinkulman päivillä
Urjalassa pitämään esitelmään.

Suuria muutoksia odotettavissa

Kun puoluelaitos muotoutui esimerkiksi Ruotsissa noin sata vuotta sitten, kansa tiesi, mikä oli oikeisto ja mikä vasemmisto. Vasemmisto muodostui liberaaleista ja sosiaalidemokraateista. Ne eriytyivät toisistaan vuoden 1918 paikkeilla. Vielä 1950-luvullakin ihmiset tiesivät, tai ainakin luulivat tietävänsä, mikä oli oikeisto ja mikä vasemmisto.

Niin ei ole enää enempää Ruotsissa kuin Suomessakaan, vaan edellisen vuosisadanvaihteen vasemmisto muodostaa nyt modernin oikeiston (sosiaalidemokratia ja liberalismi) samalla kun konservatiivit lähenevät marxisteja. Tämän saattoi aavista Helsingissä 30 vuotta sitten, mutta ajatus oli aavistuksen verran hullu.

Ruotsissa noin 95 prosenttia väestöstä on palkansaajia. Puolueidenkin jäsenet ovat pääsääntöisesti heitä, mutta taistelua työn ja pääoman kesken ei enää käydä puolueiden välillä, vaan niiden sisällä. Ne tulevat hajoamaan, ja uusi oikeisto ja vasemmisto järjestäytyvät. Emme tiedä, millaiselta uusi vasemmisto tulee näyttämään, mutta se on varmasti erilaisista syistä hyvin kirjava ja sillä on vain yhteinen minimiohjelma. Palkansaajilla on erilaisia yhteiskunnallisia taustoja, maailmankatsomuksia ja uskontoja, mutta heidän intressinsä palkansaajina sitovat heidät yhteen.

Perinteisistä yhteiskuntaluokista ja säädyistä kasvaa esiin uusi järjestelmä. Voimme nähdä tämän Saksassa juuri nyt: rehelliset sosiaalidemokraatit, työläiset ja ammattiyhdistysihmiset ovat perustaneet uuden vasemmistopuolueen. Se houkuttelee

lähinnä sosiaalidemokraattisia äänestäjiä, mutta myös kaikkien muiden puolueiden ihmisiä. Tämä on vain alkua, ja jatkoa saattaa pian ilmetä Ranskassa.

Oskar Lafountainen puoluelalla ei ole kuitenkaan edessään kovin pitkää elinaikaa, koska se edustaa sitä, mitä nuorisokutsuu ”retroiluksi”. Halutaan paluuta vanhaan hyvään sosiaalidemokratiaan ja vanhaan hyvään aikaan. Takaisin ei ole paluuta. Sitä vastoin puolue saattaa jossain määrin vaikuttaa tulevaan. Saksa on Euroopan sydän, ja sen tapahtumilla on taipumus ennemmin tai myöhemmin levitä Pohjolaan. Uuden puolueen syntyminen osoittaa, että vanhat puolueet rikkoutuvat.

Radio Vegan aamu-uutisissa kerrottiin äskettäin, että Yhdysvalloissa on muotoutumassa liike Irakin sotaa vastaan. Amerikkalaiset ovat hyvin herkkiä sotilaallisille tappioille, ja nyt eivät vain latinot ja mustat kaadu vaan yhä enemmän myös ”oikeat” amerikkalaiset. Aletaan ymmärtää, että sotaa ei voida voittaa, että armeija on mahdottomassa tilanteessa, eikä tiedetä, kuinka joukot saatasiin kotiin. Tuntuuko tilanne tutulta? Yhdysvaltojen imperialismi tuskin selviää siitä.

Samoissa uutisissa kerrottiin, että matalasuhdanne voi levitä Yhdysvalloista, jossa ihmiset ovat korviaan myöten velkaantuneita. Jotakin tulee siis tapahtumaan lähivuosina sekä maailmanlaajuisesti, Euroopan mantereella että Pohjolassa. Aivan varmaa on, että tulevaisuudellemme on ratkaisevaa se, mitä tapahtuu Pohjolan ulkopuolella, ja sitä emme määrää ensi sijassa me. Ruotsissakaan ei suinkaan haluttu vuonna 1808, että valtakunta pilkottaisiin kahdeksi ja sen itäinen osa liitettäisiin Venäjään. Sen päätöksen teki **Aleksanteri I ja Napoleon.**

Ulf Modin

Homo religiosus

Jorma Hentilän kuvaus pastori **Åke Greenin** homosaarnasta ja vankilatuomiosta (*Kulttuurivihkot* 4–5/2005) on ilmeisen tarkka oikeudessa käytyine sananhalkomisineen ja informatiiviselta arvoltaan parempi kuin minun juttuni samasta aiheesta (*Kulttuurivihkot* 3/2005). Se on myös pitkä ja pientä tekstiä ja ehti jo minua ikävyyttää, koska tekniseen ja teologiseen saivarteluun en tunne erikoista vetoa.

Ruotsalaislehtien kirjoituksissa minua kiinnosti eniten niiden hienotunteinen ja hellävarainen – sekä aina asian viereen osuva – sävy sekä homoja että pikku pastoria kohtaan. Jorma Hentilän kirjoitus *Kulttuurivihkoissa* sai kiinnostukseni heräämään vasta kun luin viimeiset lauseet:

”Totuus on siis kovin toinen kuin Pentti Niskasen kuvaama. Usein äärimmäisyydet kohtavat, niin tälläkin kertaa. Molemmilla tarkoitus pyhittää keinot: fundiksilla halu hyökätä kulttuurihistoriallista raamatuntulkintaa vastaan ja Niskasella kristinuskkoa ja ylipäänsä uskontoa vastaan.”

Saan syyttää maalaista hidasjärkisyyttäni, että minulta meni melkoisesti aikaa ennen kuin tajusin, mitä nuo lauseet tarkoittavat. Minä olen siis äärimmäisyys (ateisti), joka kutsuu fundamentaaliset kristityt tuekseen hyökätessään kristinuskkoa vastaan halventamalla ”kulttuurihistoriallista raamatuntulkintaa” (huom. sanavalinta!). Jorma Hentilä itse on homo, tai ainakin homojen edustaja, joka puolustaa itselleen ja/tai edustamilleen homoille edullista uskon tulkintaa.

Suhdettani ateismiin tai homoihinkaan en ole tullut tarkemmin ajatelleeksi. Kosketusta

on kyllä ollut kumpaankin suuntaan. Enemmän kuin ateisteja olen tavannut uskovaisia, joihin tutustuin perusteellisesti luterilaiskirkollisessa kasvuympäristössäni syvimässä Savon sydämessä. Helsingissä asuessani taas seurustelin melkein pelkästään homo- ja taiteilijapiireissä (tai taiteilija- ja homopiireissä). Edellytyksiä minulla siis pitäisi olla homouden ja uskon yhdistelmän ymmärtämiseen.

Maailman pääuskonnoista kristinusko ja islam ovat niin sanottuja ilmoitususkontoja, Jumalan suoraan ihmisille sanelemissa, joissa ilmoitettu oppi, Jumalan sana, säilytetään pyhissä kirjoissa Raamatussa ja Koraanissa. On itsestään selvää, että Jumalan sana voi muuttaa ja modernisoida vain Jumala itse. Sitä ei voi tulkita kukaan kulttuurihistoriallisesti korrekti uskovainen eikä mikään aika itselleen sopivammaksi.

Maailmassa on toista miljardia muslimia (suuri nopeasti kasvava joukko myös monikulttuuriseksi pyrkivässä Ruotsissa). Muslimit eivät ole ehdottaneet alkuperäisen oppinsa omavaltaista vesittämistä. Se on älyllisesti rehellisempää kuin kristittyjen jatkuva Jumalan sanan peukalointi uskovien omien tarpeiden ja kulloistenkin muotien mukaan.

Pastori Åke Green uskoo, että homous on jotain mikä valitaan, koska ”muutoin se olisi petos ihmisiä kohtaan.” Minä uskon, että on kolmaskin mahdollisuus, ei ihan yhtä paha kuin petos, nimittäin väärinkäsitys. Pyhän sanan kirjaamisessa on saattanut sattua virhe (Pyhän Hengen ja kirjurin välillä on voinut olla kommunikaatiokatkos). Mutta siinäkin tapauksessa ei homoille jäisi pelastukseen kuin yksi, vanhaan tunnettu tie: rukoulu.

Pentti Niskanen

Omaehtoista elokuvaa

TEKSTI **Eero J. Hirvenoja**
KUVAT **Helinä Kuusela**

Rakkautta ja anarkiaa -elokuvafestivaalille saapui kaksi pitkän elokuvan ohjaajana debytoinutta tekijävierasta, englantilainen Thomas Clay ja ranskalainen Lucile Hadzihalilovic.

Vuodesta 1988 järjestetty Rakkautta ja anarkiaa -festivaali vaali tänäkin vuonna perinteitään tuomalla ohjelmistoonsa runsaasti muutakin kuin puhtaasti kaupalliseen tarpeeseen tuotettuja elokuvia. Edustavista esimerkeistä käyvät **Thomas Clayn** *The Great Ecstasy of Robert Carmichael* (2005) ja **Lucile Hadzihalilovicin** *Innocence* (2004). Clayn elokuva herätti kohua tämän vuoden Cannesin elokuvajuhlilla väkivaltaisuudellaan, kun taas Hadzihalilovic on kiinnostava ohjaaja jo siitäkin syystä, että hän on aikaisemmin tehnyt yhteistyötä kiistellyn ohjaajan, elämänkumppaninsa **Gaspar Noén** kanssa.

Lucile Hadzihalilovicin esitteli ensivierailullaan Suomessa elokuvansa *Innocence*.

The Great Ecstasy of Robert Carmichael sijoittuu kuihtuvaan englantilaiseen New Havenin rannikkokaupunkiin, jossa kiltin koululaisen maineessa oleva Robert käyttää vapaa-ajallaan huumeita ja hakee seksuaalista nautintoa lukemalla **Markiisi de Sadea**, ajautuen lopulta kavereineen raa-koihin väkivallantekoihin. *Innocence* taas on unenomainen kertomus tyttöjen sisäoppilaitoksesta, balettitanssista, oppilaiden aikuistumisesta ja viattomuuden ajan lo-

pusta. Elokuvat ovat tarinoiltaan ja käsitte-lytavoiltaan erilaisia, mutta niille on yhteistä se, että molemmissa on pyritty välttämään kompromisseja.

Väkivallan analyysi

Kun *The Great Ecstasy of Robert Carmichael* ensiesitettiin Cannesissa toukokuussa, osa yleisöstä käveli pois kesken näytöksen. Elokuvan loppua, jossa päästään todistamaan

lukuisiin omavaltaisuuksiin järjestyksen ylläpidon varjolla. ”Paradoksaalisesti Britannian ja USA:n hallitukset käyttivät yhtenä perusteluna hyökätä Irakiin juuri sitä, että he lopettaisivat väkivaltaisuuDET, joihin **Saddamin** hallinto syyllistyi kansalaisiaan vastaan.”

Elokuvassa ei tarjota lopun tapahtumille helppoja psykologisia selityksiä, ja ehkä juuri tämä seikka on jättänyt ymmälleen sellaiset katsojat, jotka uskovat ihmisten toimivan elokuvissa ja yleensä elämässä tiettyjen käyttäytymissääntöjen mukaisesti. ”Robertin kohdalla hänen tekoihinsa vaikuttavat monet asiat, kuten kaveripiiriin vaikutus, huumeet ja sosiaalisten taitojen puutteellisuus”, ohjaaja selventää. Hänen mukaansa elokuvan lopussa on pyritty luomaan normaalista poikkeava olosuhde, jolloin ollaan samanlaisessa tilanteessa kuin sodissa, joissa ihmiset eivät aina toimi rationaalisesti.

”Kuka tahansa tiettyssä poikkeuksellisessa tilanteessa oleva ihminen on kykeneväinen raakuuksiin”, Clay uskoo.

Ohjaaja kertoo tarkoituksenaan olleen herättää katsojissa voimakkaita tunteita. Tässä on onnistuttukin, sillä tuskin kukaan elokuvan nähnyt voi suhtautua näkemään-

sä olankohautuksella. ”Itselleni elokuvaa huonoimmillaan edustavat mitäänsanomattomat teokset, jotka on unohtanut jo teatterista poistuessaan”, ohjaaja kertoo. Hän on tyytyväinen siihen, että onnistui tekemään mieleisensä elokuvan ilman ulkopuolisten neuvoja ja kompromisseja. ”On tärkeää, että tekijät itse ovat tyytyväisiä elokuvaansa, pitivät muut lopputuloksesta tai eivät.”

Valtaosassa *The Great Ecstasy of Robert Carmichaelia* koskevista arvosteluista ollaan, aivan kuten tässäkin artikkelissa, keskitetty ehkä liikaakin tarinan lopun tapahtumiin, mikä ei tee oikeutta elokuvalle. Sen vahvuuksista voidaan erityisesti mainita kauttaaltaan luonteva näyttelijätyö, erityisesti dialogin osalta, sekä kuvaus, josta vastaa kreikkalainen **Yorgos Arvanitis**, ohjaaja **Theo Angelopoulosin** pitkäaikainen yhteistyökumppani. Yrvanitisin lukuisat pitkät otokset muistuttavat myös Clayn erään suosikkiohjaajan **Robert Bressonin** teoksista, samoin kuin kohtausten minimalismi ja lopun kylmä brutaalius. Muiksi lempiohjaajikseen Clay mainitsee **Andrei Tarkovskin** sekä Angelopoulosin.

Sen sijaan otosten rajauksessa ohjaaja kertoo esikuvana toimineen niinkin erilai-

sen tekijän kuin **Jacques Tatin** ja tämän elokuvan *Playtime* (1967). Yksittäisistä elokuvista *The Great Ecstasy of Robert Carmichael* tuo ensimmäisenä mieleen **Stanley Kubrickin** *Kellopeliappelsiinin* (1971), ja luonnollisesti sen aikanaan yhtä lailla kohauttaneen joukkoraiskauskohtauksen. Monista yhtäläisyyksistä huolimatta Clay kertoo, ettei tuo kohtaus vaikuttanut häneen kuvausten aikana kuin ehkä alitajuisesti.

Yhtäläisyyksistä voidaan mainita vielä ainakin **Sam Peckinpahin** *Hurja joukko* (1969) ja sen verinen loppuselvittely. Kyseinenokuva sijoittuu ensimmäisen maailmansodan aattoon, mutta sen on tulkittu olevan kuvaus Vietnamin sodasta, kun taas Clayn ohjauksessa kommentoidaan Irakin sotaa. Seuraava Clayn ja Langin suunnittelema tarina sijoittuu Afganistaniin, jonne miehet matkustavat katsomaan kuvauspaikkoja vielä tämän vuoden aikana.

Paluu viattomuuden aikaan

Hadzihalilovic on ennen *Innocencea* ohjannut muun muassa kulttisuosiota nauttivan valistuselokuvan *Good Boys Use Condoms* (1998) sekä leikannut Noén ohjaamat *Car-*

Väkivaltaisen elokuvan *The Great Ecstasy of Robert Carmichael* ohjannut Thomas Clay osoittautui leppoisaksi.

né (1991) ja *Yksin kaikkia vastaan* (1998). Innocence on aiheeltaan hyvinkin erilainen kuin Noén väkivaltaisuudellaan kohauttaneet elokuvat, eikä tämä osallistunut suoranaisesti millään lailla sen tekoprosessiin. Hadzihalilovic on kuitenkin omistanut *Innocencen* elämänkumppanilleen, sillä hän halusi elokuvansa kautta jollain tavoin kiittää tätä tähänastisista yhteistyön vuosi-

Innocencen pohjana on **Frank Wedekindin** jo vuonna 1888 ilmestynyt romaani, mutta elokuva sijoittuu kuvastonsa puolesta kenties jonnekin 1960-luvulle, enemmän kuitenkin jonkinlaiseen fantasiamaailmaan.

Tunnelman maagisuutta on lisännyt se, että muutamit kohtauksista on filmattu ”day for night”-menetelemällä, toisin sanoen jotkin yökohtaukset on kuvattu päiväaikaan tietynlaisen suodattimen lävitse. Tähän ratkaisuun ohjaaja kertoo tosin päädytyn alkujaan taloudellisista syistä, sillä tekijöillä ei ollut varaa kuvata öisin. Tarinasta on aistittavissa kiehtovalla tavalla painostava tunnelma jopa siinä määrin, että se muistuttaa kauhuelokuvaa, vaikka juonen tasolla mitään pelottavaa ei tapahdukaan.

Toisella tavalla painostava elementti, joka *Innocencen* ympärillä leijuu, ovat miellelyhtymät pedofilian suuntaan, ja elokuvan onkin vähäpukaisine pikkutyttöineen arvosteltu muistuttavan lapsiinsekaantujan päiväunta. Nämä miellelyhtymät ovat kuitenkin olemassa vain katsojien mielissä, ja vaikka ohjaaja ei olekaan erityisen innostunut tällaisista vertauksista, on *Innocence* hänen puolestaan periaatteessa vapaa kaikille tulkinnoille. ”Omalla kohdallani tarina muistutti lapsuudestani, ja siitä miten lapset katselevat maailmaa”, Hadzihalilovic valottaa elokuvan taustoja. Hänen mukaansa kyse ei olekaan välttämättä fantasiasta, vaan pikemminkin realistisesta tarinasta kuvattuna lasten näkökulmasta. Muutenkaan ohjaaja ei itse pitäisi lähestymistapaansa mitenkään erityisen sensaatiota tavoittelevana. ”Tarkoituksenani ei ole ollut tehdä mitenkään provokatiivista elokuvaa. Itselleni on ollut yllätys, että jotkut ovat tulkinneet sitä niin.”

Innocence on joka tapauksessa täynnä salaperäisiä elementtejä kuten se, että tytöt saapuvat kouluun arkuissa. Ohjaaja ei ilmiselvästi ole halukas kertomaan asian merkityksestä, ja on vastauksessaan tältä osin tarkoituksellisen arvoituksellinen. ”Arkku voi

viitata siihen, että kukaan ei ole huolehtinut tytöistä, tai siihen, että pidän itse vampyyritarinoista.” Muutenkaan *Innocencea* ei voi hänen mielestään selittää puhtaasti realismin nimissä. Itsekin hän kertoo pitävänsä eniten elokuvista, joiden tarinat eivät ole yksiselitteisiä. Tarinan loppukin, jossa koulun vanhimmat oppilaat pääsevät matkustamaan ulkomaailmaan, on salamyhkäinen. Kun tyttöjen fysiologisessa kehityksessä on edetty tiettyyn pisteeseen, ovat lapsuuden ja viattomuuden ajat ohitse, ja on aika suunnata elämän uusien haasteiden pariin, lienee ohjaaja tahtonut sanoa.

Innocencen vaikutteita on tullut niin *Lii-san seikkailuista ihmemaassa* kuin saksalaiselokuvasta *Mädchen in Uniform* (1931), joka myös sijoittuu tyttöjen sisäoppilaitokseen. Jotkut ovat nähneet yhtäläisyyksiä jopa Harry Potteriin, mutta kyse on sattumanvaraisuuksista, sillä ohjaaja ei itse ole tutustunut kyseisen noitakoululaisen edesottamuksiin sen enempää kirjojen kuin elokuvienkaan kautta. Suosikkiohjaajikseen Hadzihalilovic kertoo **Dario Argenton** ja **David Lynchin**, erityisesti näiden varhais-
tuotannon osalta. Seuraavaksi hänellä on kehitteillä kauhuelokuva, joka on kenties hieman Argenton elokuvien tyylinen. •

Savonsuomi draaman kielenä

TEKSTI Matti Rossi

Kuopion kaupunginteatterissa esitettiin vuonna 2000 kevät- ja syyskaudella Matti Rossin näytelmää Mahtaja eli kansanrunoilija Juhana Ihalaisen salattu elämä. Näytelmä oli faktan, fiktion ja fantasian punos, päähenkilöinä rautalampilainen kansanrunoilija Juhana Ihalainen ja hänen rakastettunsa Agatha, muina henkilöinä muun muassa Enkeli, V. Vihtahousu, Herra Seepaot, Mooses ja taivaallisen saunan kylvettäjämma sekä aloitteleva runoilija Linnunpoika.

Juhana Ihalainen (1798–1856) on Rautalammin 1800-luvun kansanrunoilijoista kiinnostavin, niin persoonana kuin taiteilijana. Ihalaisen runot ovat karheita ja voimakkaita. Hän ei vuodata perinteistä mittaa yleisistä aiheista, vaan valitsee ristiriitaisia, poleemisia teemoja ja hakee niiden käsittelyssä dramaattista tehoa. Ju-

hana oli äitinsä Annan, maattoman ja talottoman loisen, viidestä aviottomasta ”salamusikasta” keskimmäinen. Tuleva runoilija oli nälän ja riisitaudin runtelema epämuotoinen käppänä, joka liikuntakyvyttömäksi rampauduttuaan asusti talollisten saunanloukoissa ja raapusti siellä runojaan. Miten hän oli oppinut lukemaan ja

kirjoittamaan, ei ole tiedossa.

Tuosta Kiekeriksi pilkatusta rujosta saunasirkasta, jota kannettiin kuin säkkiä paikasta toiseen, yleni runoilija pitäjän tunnetuimpien kansanrunoilijoiden, **Vihta-Paavo Korhosen** ja **Pentti Lyytisen** rinnalle. Että sellainen mitätön räpäle, sääty-yhteiskunnan pohjimmaisista, osasi lukea ja kirjoittaa ja vieläpä laatia runoja, joista sai tunnustusta, meni yli talollisten ymmärryksen. Rautalammin herroja ärsytti, että tuo Kiekeri oli kirjeenvaihdossa aikansa kansallisten merkkimiesten kanssa. **Elias Lönnrot** kävi häntä tapaamassa vuonna 1831, julkaisi hänen runojaan *Mehiläisessä* ja kirjoitti hänestä. Unkarilainen kielitieteilijä **Reguly Antal** vieraili Kiekerin saunanloukossa 1840. Tohtori **Wolmar Schildt** (Volmari Kilpinen) auttoi lähettämällä rahaa ja papereita, josta runoilijalla oli ainainen puute.

Näytelmässä Mahtaja eli kansanrunoilija Juhana Ihalaisen salattu elämä puhuttiin Ihalaisen omaa kieltä, savonsuomea. Ihalaista esitti Heikki Railevirta (edessä).

OLLI-MATTI OINONEN/KUOPIOIN KAUPUNGINTEATTERI

Satiireissaan Ihalainen on ärhäkkä, ilkeä ja itsetietoinen. Hänellä oli paljon vihollisia, jotka maksoivat potut pottuina. Kirjeessään Wolmar Schildtille 26.2.1842 hän kertoo vihollistensa polttaneen häneltä kaksi kirjaa paperia, "Sillä Eivät Pahan Elkitet soisi minun Runoilevan Ettei Heittäen Häjyt Tapansa jlmi Tulis Runoin Kautta..."

Kaksitoista vuotta myöhemmin Ihalainen kirjoittaa Schildtille, että postivene oli kaatunut koskessa ja vesi oli vienyt Schildtin lähettämät paperit.

Schildtille omistamansa kiitosrunon saatteessa 8.8.1854 Ihalainen toteaa kirjoittelleensa Rautalammin herroille kaikenlaisia lauluja, "waan En ole Rossaa saanut enkä Paperin Palaista." (Rossaa on kahden kopeekan kolikko.) Rautalammin nimismies **Fredrik Wilhelm Östling** oli suuri herra, mutta runoilijan edessä hän tunsu itsensä niin pieneksi, että hänen oli pakko tehdä pilkkakirveelle kiusaa kähveltämällä Schildtin Ihalaiselle Östlingin kautta osoittamat paperilähetykset.

Ihalaisen tragikoominen hahmo kirkastui minulle runossa, jonka kirjoitin hänestä vuosia ennen kuin aloin koota näytelmän aineksia. Ihalainen, uskossaan harras, pyytää päästä taivaaseen:

"Ota jo autuutes, isäntä. / Talliluuvan suat minusta. / Minulla lipposes sutaset / kun käöt ruunan ruokkimassa. // Huolitämä hullu ukko, / minä laolan lystit laolut / kun sattuu ikävä ilta / tae jos sattaa päivät pitkät. // Hoppeekellon suan sinulta, / kala-kuttelen kunniatas / millo en kirjuta runoja. / Ei lopu taevaassa paperj. // Tuas se on loppunna minulta. / Herroella kuuluu olovan, / sillä perseesä sutivat, / eipä vuan heru minullen. // Muan tommuun nenänj paenoit. / Kohta nostat korkeemmalle, / runotuolillen koroitat. / Sen oun ansainna, isäntä."

Ihalaisen draamasta tuli tragikomediala. Tragikomedian taidekuva on groteski. Groteski torjuu romantiikan, opettamisen, saarnan, paatoksen, farssin, hurskastelun ja sentimentaalisuuden – ja käyttää niitä kaikkia, mutta niitä itseään vastaan. Groteski rakastaa satiiria. Kirjoitin draamani Ihalaisen omalla kielellä. Kirjasuomi ei kertakaikkiaan istunut sitä taitamattoman Ihalaisen leukoihin.

Idiomaattinen kansankieli

Kansankieli on pitkässä käytössä hioutunut kieltä. Sen erityinen ominaisuus on kiertoilmaisu (kiero ilmaisu) ja komedia,

joka on ominaista kansankielelle kaikissa kielissä. Se on halua mitellä kieliä, nauraa, pilkkata, pompottaa, hämätä, väistää, vakoilla, pussittaa, vetää nenästä. Kansankielen näyttämöllä puhutaan yhtä, tarkoitetaan toista; puhutaan kahdella suulla, kielletään ja myönnetään samanaikaisesti. Jos kansankieltä halutaan näyttämöä varten lähentää hypoteettiseen "normaaliin" kieleen, sen murteellisuutta voi keventää mutta sen idiomaattisuudesta ei voi tinkiä.

Idiomaattisuus on kapulakielen vasta-kohta, (kansan)kielelle ominainen ilmaisu-otus; savonsuomessa, kuten muuallakin, hyvin usein sananparsin ja muuhun "sanomiseen" liittyvä. Murteellisuus on pääasiasa fonetiikkaa: kielen musiikkia, jossa puheta elää ja tuottaa itselleen ominaisia ilmaisu-otuksia. Vaikeinta savonsuomen ymmärtämisessä on juuri sen fonetiikka, jossa esiintyy runsaasti äänihuulten sulkua (glottal stop). Puin Mahtajan alunperin fonetiikkaan kuuluva, että korjasin sen mahdollisimman paljon kirjasuomen kaltaiseksi. Glottal stop ei näy, se vain kuuluu. Fonetiikkaan merkinnän yksinkertaistaminen helpotti tekstin ymmärtämistä eikä himentänyt lainkaan dialogin elävyyttä.

Minulla oli epäilyjä, että savonsuomen alttius farssille tekisi ongelmalliseksi sen käytön taiteelliseen ilmaisuun. Murrejuutuissa ja filmeissä savolaishahmo on poikkeus stereotyyppi. Ei vain Savon vaan koko Suomen köyhällä kansalla on taipumus panna läskiksi vastoinkäymiset ja koettelemukset, suuret surut ja pienet ilot. Sutkauksissa tehdään tragedias-takin komediaa. Vaikka itkettäisi, ihmiset haluavat nauraa. "Mitä täst surma sorjuu-vest, koha henk tarkkaa lähtöö." "Ilmaseks on henk soatu – läkspä hää aamust eli il-last!" (Etelä-Karjala). Kansanperinteessä savolainen saattaa olla kauempaa, tässä tapauksessa Hartolasta nähtynä stereotyyppistä hyvinkin poikkeava hahmo: "Ennen susi ihmiseen suostuu ennenkuin villi savolainen."

Sanomisen taidosta

Kielen ja sen käytön, savonsuomen ja min-kä tahansa paikallisen suomenkielen dis-kurssin kiinnostavin, *dramaattinen* aspekti jäi käsittämättä *Savon Sanomien* toimittajalta **Hannu Verkkomäeltä**, joka Mahtajaa suomiessaan kiisti savonsuomen soveltu-

vuuden taiteelliseen ilmaisuun näyttämöl-lä. Verkkomäki väitti hämmästyttävällä varmuudella, että "kun savolaisesta suullisesta esityksestä karsitaan kaikki joutava venkoilu ja kielessä eläminen, jäljelle jää vain vähän asian tynkää." Savolaisten venkoilusta, Verkkomäen mukaan, "kuvastuu sanoja-heimon koko elämänasenne".

Verkkomäen stereotyyppiassa savonsuo-men muoto on kuin irtopeite. Kun toimittaja Verkkomäki kuorii sen pois, hän on näkevinään ettei sen alla ole juuri mitään. Taidonnäyte johon kukaan muu ei pysty. Jos villakoira evoluution kielessä edustaa muodon ja sisällön ykseyttä, mikä on puu-delin ydin kun siitä on nyljetty pois muoto? Millainen etnia on "sanojaheimo", joka niin törttöä kieltä puhuu ja jonka "koko elämänasenteen" toimittaja tuntee; mitä on "joutava venkoilu" heimon diskurssissa ja mitä ihmettä on "kielessä eläminen"? Epäilen, että ellei Verkkomäki venkoile, hän ei tiedä mistä puhuu.

Sanomisen taito, sanavalmius, kehittyi yhteisöissä, siis läheisessä kanssakäymisessä. Se on kyläilmiö. Kylissä ja yhteisöissä ja tilaisuuksissa ovat muotoutuneet luonnonväärät leuat, Savossa ja muualla. Korpi-en kätöissä ja haja-asutuksissa kehittyi tup-pisuus ja varovaisuus. Suomalaisissa sanan-laskuissa, tokaisuissa ja murjaisuissa savolaisten "sanominen" ei korostu karjalais-ten, länsisuomalaisten ja hämäläisten taito-ten rinnalla. Taiteilija **Erkki Tantun** kuvituksissa sekä kuva että sana "sanovat". Eikä "sanomisen" taito rajoitu suomalaisiin. "Thar's baith meat 'n music 'ere, quo the dog when 'e ate the bagpipes" eli "Siinä on lihat ja luritukset, sanoi koira kun säkkipil-lit söi." "Sattuuhan sitä sanoo sika, kun ve-henästä söi" on Tantun kuvittama etelä-pohjalainen muunnos. Naseva "sanomi-nen" on yleistä antiikin kirjallisuudessa. **Michel de Montaigne** siteeraa **Plautusta**: "Silloin nainen tuoksuu hyvältä kun hän ei tuoksu miltään."

Venkoilevatko savolaiset todella?

Vain toimittaja Verkkomäki tietää, mitä hän tarkoittaa "kielessä elämisellä". Mutta mitä on savolaisten venkoilu? Venkoilu merkitsee kieroilua, juonittelua, mutkitte-lua, leukailua, selitelyä, teeskentelyä, va-lehtelua, harhauttamista, pettämistä. Venkoilu on yleiskansallista eikä rajoitu savolai-siin. Se on erityisesti poliittinen ilmiö, var-

sinkin ministereiden ja puolue-eliittien tasolla, ajankohtaisena esimerkkinä vaikkapa Suomen uittaminen mutkan kautta vengotellen Natoon. Venkoilu on monisanaisuutta. Päinvastoin kuin Verkkomäki esittää, savolaisten ”sanomisessa” ei lainkaan ole kyse venkoilusta. Sanavalmis sanoja, savolainen, turkulainen, pohjalainen, ei nimittäin venkoile vaan menee asian ytimeen, kiteyttää sanottavansa ja panee tosikolle jauhot suuhun. Savolainen suhtautuu kriittisesti monisanaisuuteen ja seliteltyyn. Savolaisten sanomiselle ominaista on säästeliäisyys. Siitä puuttuu kokonaan joutava venkoilu. He sanoa sivaltavat. Irti se minusta on, ottakoonpa tuon kuka tahaan, sano entinen akka pieruaan kun pappi kysy oliko se hänelle tarkotettu.

Kielenkäytön dramaattisesta värikkydestä ja nasevuudesta suomen kielen kaikilla alueilla heijastaa SKS:n julkaisema 15 904:n sananlaskun kokoelma *Sananlaskut*. Johdannossaan **Matti Kuusi** kiteyttää sananlaskujen dramatiikan ytimen: ”Ne vastaavat kysymyksiin, joihin useimmiten voi vastata useammalla kuin yhdellä tavalla. – – Luovalla kielenkäyttäjällä oli ennen niinkuin nykyisinkin satoja tämäntapaisia muotteja, joihin sopi ja sopii valaa aina uusia aforismeja: kyllä tietokone veronmaksajan tuntee.” Muottina Kuusen uusaforismille on ”kyllä lehmä ruakkijas tuntee”.

Kielen ja toiminnan dialektiikka näyttämöllä

Käytäntö kumoo toimittaja Verkkomäen väitteen, että savolainen kansankieli olisi suurimmaksi osaksi joutavaa venkoilua. Verkkomäki on kuvitellut kielen, jota ei ole. Mitä tahansa suomenkielen varianttia voi käyttää näyttämöllä. Draaman ehdot ovat kaikille samat. Se valitsee, korostaa ja vieraannuttaa eikä siedä naturalismia. Elämää ei voi kopioida. Jos venkoillaan, sen on palveltava tarkoitusta. Iago venkoilee Othelloille, Hamlet kaikille. Näyttämöllä kieli ei voi olla itsenäinen tekijä vaan on alistettu ihmissuhteille, luonteille ja tilanteille: toiminnalle. Minun savonkielisestä käsikirjoituksestani ei löydy ainuttakaan kohtaa, jolla toimittaja Verkkomäki voisi venkoilematta perustella teoriaansa.

Mahtajan kieli, mukailtu Rautalammin savo, ei näy menneen ohi muunlaisen suomeen tottuneiden korvien. Tästä huomautti muun muassa **Eeva Kauppinen** oululaisessa *Kalevassa*. Ohjauksessa ei pyritty

eikä näyttelijäkunnan valtakunnallisen koostumuksen tähden voitukaan pyrkiä purismiin. Aito savonsuomi on foneettisesti yhtä vaikeaa kuin muutkin paikalliset suomenkielet. Kuopion kaupunginteatterin näyttelijät ja ohjaaja onnistuivat. Mahtajan kieli, **Pirjo Nenola** totesi *Iisalmen Sanomissa*, ei missään vaiheessa vaikuttanut teennäiseltä tai koomiselta.

Mukaiutu savonsuomi ei siis ollut ongelma. Esitys meni perille ennen kaikkea siksi, *ettei* näytelmän kieli ollut sidottu sanaluun eikä venkoiluun, jota toimittaja Verkkomäki tarjoilee savolaisena sanomisena, vaan tilanteisiin: *toimintaan*. Kun nirppanokka Akaatta (Agatha) kieltäytyy menemästä papille, hän hakee työrukkaset, sanoo ”nyt silimät kiinni kun simpukat” ja työntää rukkaset pastorin käsiin. Akaatta ”sanoo” mielellään ja pukee usein kommenttinsa sananparsiksi. Hän on hallitseva, sanavalmis naishahmo, joka ei turhaan avaa suutaan. Hän kuuluu Erkki Tantan naisgalleriaan.

Kiivasta palautetta

Vaikutusvaltainen kuopiolainen taho tiukaksi teatterinjohtaja **Heikki Mäkelältä**, miksi Mahtajassa pitää olla Herra Seepaot, Mooses, Enkeli ja niin edelleen. Siksi että kirjailija on ne sinne pannut, *sanoi* Mäkelä. Toimittaja Verkkomäki sydämystyi Mahtajasta niin, ettei tyytynyt haukkumaan vain näytelmää vaan asetti kyseenalaiseksi teatterinjohtajan, dramaturgin ja näyttelijöiden etiikan ja ammattitaidon. Vantaalainen kirjailija **Sari Mikkonen** pani vielä paremmaksi. Hän esiintyy sekä taiteen että moraalien vartijana teatterinjohtaja Mäkelälle lähettämässään haukkumakirjeessä, jota siteeraan, koska Mikkonen kehotti välittämään terveisensä minulle.

Mikkonen on järkyttynyt: ”Huonompaa näytelmää on vaikea kuvitella.” Mikkosta ihmetyttää (*kirjailijana*, kuten hän korostaa), ”miten tällainen teksti kelpaa näyttämölle ja miten näyttelijät suostuvat sitä näyttelemään.” On ”televisioketseistä opituita juoppoustoikkaroiteja, pillun perässä juoksemista, rivoja hahmoja, törkeitä laulupätkiä, täysin yksiulotteisia ruma-äänisiä hahmoja.” Mikkonen kertoo poistuneensa puoliajalla seuralaisensa, nuoren naisjuristin kanssa, joka ”sanoi näytelmän loukkanen häntä paitsi laadullisesti, niin myös naisena.”

Miksi Kuopion kaupunginteatterin näyt-

telijät (nuo ”täysin yksiulotteiset, ruma-ääniset hahmot”) sitten suostuivat esiintymään niin kamalassa näytelmässä, sitä kirjailija Mikkosen olisi pitänyt kysyä näyttelijöiltä itseltään. Käsitykseni on, ettei heitä tarvinnut pakottaa. Mitä tulee pillun perässä juoksemiseen, varjele vakainen Luoja ettei se lakkaisi koskaan.

Kirjailija Mikkonen edustaa siisteyttä arvostavaa estetiikkaa. Sellainen siisteys on harvinaista, varsinkin kirjailijoissa. Mutta elämä on harvoin siistiä. Näytelmäni ajankohta, 1800-luvun alku, oli aikaa jolloin Suomessa juotiin viinaa enemmän kuin koskaan. Vasta nyt ollaan yltämässä uuteen ennätykseen. Runoilija Ihalaisen aikaan piika ei ollut ihminen. Savonkieleen ei suotta ole jäänyt sanonta: ”Piika ei ou immeinen.” Piikat olivat isäntien ja isäntien poikien käyttötavaraa. Se oli ajan tapa, rikkaamman laki, Suomen maaseudun karua erotiikkaa. Juhana Ihalainen oli sen elämäntavan hedelmä. Ihalaisen äidin, Annan, kaikki viisi salamusikkaa olivat eri isänniltä. Nämä eivät kyselleet lehtolastensa perään. Juhana mainitsee isänsä olleen varakas talollinen. Kiinnostavaa elämässä ja ihmisissä on karheus, ei siley; tahraisuus, ei siisteys; valo ja varjo, ei yksin valo eikä yksin varjo. •

Kirjallisuus

Hakulinen, Lauri: Sanojen sanottavaa. Kirjoitelmia Suomen kielestä ja suomalaisesta sanomisen taidosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1958.

Kauppinen, Eeva: Paperija, paperija, paperija. Kaleva 31.1.2000.

Laukkanen, Kari ja Hakamies, Pekka (toim.): Sananlaskut. Johdanto Matti Kuusi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1984.

Laurila, Vihtori: Juhana Ihalaisen runoja. Peuran Museosäätiö, Rautalampi.

Savon Sanomain kirjapaino, Kuopio 1962.

Montaigne, Michel: Esseitä, suom. Marketta Enegren. WSOY, 1985.

Nenola, Pirjo: Kuopion Mahtaja tyylitaidolla tehtyä teatteria. Iisalmen Sanomat 31.1.2000.

Tanttu, Erkki: Sattuuhan sitä. Suomalaisia sananparsia kuvien. Otava, 1968.

Verkkomäki, Hannu: Kalakukko vai pannukakku. Ei lennä, ei ui, mikä se on? (Matti Rossin ”Mahtaja” Kuopion kaupunginteatterissa). Savon Sanomat 31.1.2000.

Virtanen, Matti: Änkyrä, tuiske, huppeli. Muuttuva suomalainen humala. WSOY, 1982.

Se vähä, mitä voi sanoa

TEKSTI Veli-Matti Huhta

Elokuvan historian merkittävän auteur Jean-Luc Godard täyttää joulukuussa jo 75-vuotta. Mutta hän on nuorempi kuin yksikään vanhoista nuorukaisista.

Jean-Luc Godard ei pidä Michael Mooresta. Vuoden 2004 Cannesin elokuvajuhlilla pitämässään puheessa Godard kritisoi Moorea siitä, ettei tämä osaa tehdä eroa kuvan ja tekstin välille. Mooren teksti vastustaa Yhdysvaltojen ylivaltaa ja Bushia, mutta kuvat – elokuva itse – eivät.

Samassa yhteydessä Godard esitti valitelunsa sen johdosta, että New Yorkin pakistanaisten taksikuskien englannista on tullut äidinkieli sille, mitä joskus saattoi sanoa elokuvaksi. Vastalauseena osa puheen jälkeisestä keskustelusta käytiin – niin, hepreaksi.

Godardin kritiikki on analoginen sen Matti Klingenin kritiikin kanssa, jossa suomalaistoimittajien nähdään elävän amerikkalaisten televisiosarjojen todellisuudessa. *Helsingin Sanomat* löi sitten läskiksi tekemällä uutisessaan naurettavaksi Klingenin huolen siitä, että Yhdysvaltojen loppua ennustava ranskalaisprofessori piti luentonsa Helsingissä englanniksi.

Godard ei pidä Michael Mooresta eikä

Notre musique

Yhdysvaltojen ylivallassa. Hän on amerikkalaisen kulttuurin varhaisia puolustajia.

Kommunikaation vaikeus I: USA ja Eurooppa

Godardin hyvydestä on turha kinata. Yksi pitää häntä ohjaajista parhaimpana, toinen ei ymmärrä alkuunkaan. Godardin merkityksestä taas ei voi kinata. Esimerkiksi tuoreimmassa suomalaisessa elokuvahistorian yleisesityksessä, **Juri Nummelinin** *Valkoisessa hehkussa* (Gaudeamus 2005), Godard kerää eniten henkilömainintoja.

Ranskalaisen lääkärin ja sveitsiläisen pankkirisuvun perijättären poika syntyi Pariisissa joulukuun kolmantena 1930, kävi koulua Sveitsissä ja Ranskassa ja päätyi 1950-luvun taitteessa Sorbonneen opiskelemaan etnologiaa. Sieltä hän meni elokuva-arkistoon ja jäi sinne, kirjaimellisesti.

Godard katsoi ohjelmistot suurin piirtein läpi. Kavereina oli sellaisia nuoria miehiä kuin **Truffaut** ja **Rivette**. Näin syntyi, legendan mukaan, uusi aalto. Lähes koko 50-luvun Godard kävi elokuvakoulua eli katsoi elokuvia ja kirjoitti niistä.

Sodanjälkeisen Ranskan hengelenämä oli tunkkaista omalla tavallaan. Perinne oli myös painolastina ja elokuva tapansa mukaan kriisissä. Tuuli puhalsi Atlantilta.

Amerikkalaiset eivät pitäneet arvokkainta kulttuuriaan juuri minään, ennen kuin ranskalaiset selittivät sen taiteeksi. Tämä

koski niin jatsia, sarjakuvaa kuin b-luokan elokuvaakin.

Ehkä on kaksi amerikkalaisuutta, vähintään: Amerikan kova ja pehmeä käsi. Pehmeä käsi silitti ranskalaisten intellektuellien päätä. **Terry Mulligan** ja **Chet Baker** puhalsivat elämän henkeä katedraalien käytävälle, **Bogartin** ääni valoi rohkeutta, ja Teräsmies lensi pelastamaan. Tämän ranskalaiset kriitikot ymmärsivät: esimerkiksi uuden aallon vaikea ohjaajanero **Alain Resnais** oli yksi sarjakuvataiteen varhaisia puolustajia Euroopassa (*Giff-Wifflehti*).

Cahiers du cinéma -lehden kriitikkona Godard opetti lukijoilleen Hollywoodin kultakauden suurten mestareiden merkityksen: **Howard Hawks**, **John Ford** ja kaikki musikaalit ja gansterifilmit.

Laajennettuaan kritikon- ja esseistintyönsä ohjaamiseen sitaattien nero on hyödyntänyt amerikkalaista populaarikulttuuria täydessä mitassa. Elokuvasa *Made in USA* (1966) päähenkilö sanoo: ”Ilmassa on jo verta ja salaisuuksia, tunnen joutuneeni **Walt Disneyn** elokuvaan, jossa pääosaa esittää Humphrey Bogart – siis poliittiseen elokuvaan.”

Godardia vaivaa Amerika – tai Amerikan ja Euroopan välisen todellisen kommunikaation vaikeus. Esikoispitkässä *Vii-meiseen hengenvetoon* (1959) **Jean Sebergin** esittämä amerikkalaistyttö kyselee lakkaamatta **Jean-Paul Belmondon** gansterilta, mitä mikin ranskan kielen ilmaisu tarkoiti-

Notre musique

taa. Viimeisimmässä elokuvassa *Notre musique* (2004) paratiisin rauhaa vartioi Yhdysvaltojen merijalkaväki.

Näiden elokuvien väliin mahtuu valttavan voimakas kritiikki, joka kohdistuu muun muassa Vietnamin sotaan, televisioon ja mainontaan. Kommunikaation vaikeus henkilöityy elokuvassa *Sen täytyi tapahtua* (1963), jossa amerikkalainen tuottaja on palkannut **Fritz Langin** filmaamaan *Odyseian*. Miljonääri ei ymmärrä **Hölderliniä** siteeraavaa ohjaajalegendaa, ohjaaja ei ymmärrä toimintaa ja seksiä kaipaavaa tuottajaa.

Kommunikaation vaikeus II: nainen ja mies

Nainen kysyy mieheltä: ”Miksi olet surullinen?” Mies vastaa: ”Sinä puhut minulle sa-

noilla, kun minä katson sinua tunteella.”

Godardia vaivaa miehen ja naisen suhde. Hänen ymmärryksensä siitä, ettei miehen ja naisen suhdetta sinänsä ole olemassa, vaikuttaa kristallinkirkkaalta. Suhde sijaitsee aina jossakin yhteiskunnassa, ja pyrkimys ulottaa suhde yhteiskunnan ulkopuolelle on matka kohti tuhoa (*Hullu Pierrot*, 1965).

Godard luki **Engelsinsä** ja tiesi, että perheessä mies edustaa porvaristoa ja nainen proletariaattia.

Miehen ja naisen puheen yhteismitattomuus on elokuvien konkreettisissa hetkissä piirtyvä ongelma. Godard näkee, mitkä ongelmat ovat todellisia. Tiedän mistä puhun – kaikki tietävät.

Prostituution teema läpäisee Godardin tuotannon. Puoli- tai kokoprostituoitu on hänen toistuvia naisahmojaan, eikä niissä

hahmoissa ole jälkeäkään pikkuporvarillisesta makeilevasta uteliaisuudesta. *Elää elämänsä* (1962) on tragedia nuoresta naisesta, jonka taloudellinen tilanne pakottaa huoraksi ja joka ammutaan rikollisten välienselvittelyssä. Elokuvassa on kohtaus, jossa luetaan ”neutraalia” tilastotietoa prostituutiosta. Katsoja voi huonosti.

Prostituutio on ymmärrettävä mahdollisimman laajasti. Se tarkoittaa ihmisen muuttamista vaihtoarvoksi, kuten **Veli-Pekka Makkonen** on huomauttanut artikkelissaan ”Jean-Luc Godard: kielen ja politiikan hajoaminen” (teoksessa *Etunimi Jean-Luc*, 1986). Emme ehkä olekaan matkalla töihin keskitysleiriin vaan bordelliin.

Tietenkin Godard on mies. Hän on oman sukupolvensa ranskalainen mies, jolla on pakkomielle valkokankaan jumalattariin. Se näkyy tavassa, jolla hän katsoo *Sen*

täytyi tapahtua -elokuvasa **Brigitte Bardot**'ta, *Avioavaimo Pariisissa* -elokuvasa **Marina Vlada** tai *Alphavillessa* silloista vaimoan **Anna Karinaa**. Godard katsoo kasvoja ja vartaloa ja kuuntelee ääntä kuin elokuva olisi kätkeyty näihin naisiin. Ehkä se onkin.

Olkoon tämän pakkomielen huipennus *Alphavillen* kohtaus, jossa Anna Karina määrittelee rakkauden **Paul Eluardin** sanoin. Läsni ovat sanat, ääni, kasvot ja valo, joka saa uskomaan, että elokuva on gotiikan sisar. Kohtaus on niin puhdasta elokuvaa, että sitä on turha yrittää sanoilla kuvata.

Vaikeus kommunikoida III: sivistys ja barbaria

Godard ei pidä myöskään Godardista.

Erään näkemyksen mukaan Godardin elokuvia ei ole vuoden 1968 jälkeen ohjannut Godard vaan hullu, joka luulee olevansa Godard. Hän itse sanoi elokuvanteosta, ettei se, joka hyppää tyhjyyteen, ole mitään selitystä velkaa niille, jotka jäävät reunalle katselemaan.

Aprillipäivänä 1959 ilmestyi *Arts*-lehdesä Godardin tekemä **Roberto Rossellinin** haastattelu. Rossellini kertoo siinä Intianmatkastaan ja eksymisestäään erääseen syrjäkylään. Kylässä on talonpoika, joka ei ole koskaan käynyt kotiseutunsa ulkopuolella. Kuitenkin hän vaistomaisesti pystyy kommunikoimaan italialaisen ohjaajan kanssa – latinaksi. Haastattelu oli Godardin sepitettä, vaikka moni otti sen tosissaan. Kirjoittaja puolustautui sanomalla, että Rossellini *olisi voinut* sanoa sen kaiken.

Jutun ottaa helposti pelkkänä aprillipilana, mutta haluaisin nähdä siinä syvemmän merkityksen. Se kertoo kirjoittajan toiveesta, että olisi olemassa alkutilan kaltainen sivistys. Siinä kommunikaatio onnistuu. Sivistyneet perivät maan, tuntuu Godard saarnaavan koko tuotannollaan. Hän on tosi romantikko.

Mutta sivistystä uhkaa barbaria, jonka vavahduttavin kuva on *Week-end* (1967). Tienpienareet täyttyvät liikenneonnettomuuksien uhrien palavista ruumiista. Porvaristo lankeaa kannibalismiin. Massakulttuuri ja -kommunikaatio peittää länsimaat. ”*Sosialismi vai barbaria?*” kysyi **Rosa Luxemburg**, ja Godard otti tämänkin kysymyksen tosissaan.

Godard ei pidä Godardista, ja ryhtyesään tekemään määrätietoisesti poliittista elokuvaa hän arvosteli kovin sanoin nytemmin klassiseksi osoittautunutta 60-lu-

vun tuotantoaan. Samalla Godard hylkäsikin katsojat – ja katsojat Godardin. ”Taide on kuollut. Sille ei voi Godard mitään”, oli yksi toukokuun 1968 seinäkirjoituksista.

Week-endin lopusta ei oikeastaan voinut jatkaa pitemmälle, jos pysyi perinteisen elokuvakäsityksen piirissä. Seurasi avoimesti ja (valitettavan?) alleviivatusti poliittisen elokuvan aika tekijäkollektiiveineen. Yksi elokuvista olikin nimeltään *Vladimir ja Rosa* (1970).

Sitten Godard ryhtyi kokeilemaan vaimonsa **Anne-Marie Miévilin** kanssa televisio- ja videotekniikalla. *France/tour/détour/deux/enfants* -sarjassa (1978) haastattelija keskustelelee kahden 9- ja 11-vuotiaan lapsen kanssa ja esittää ”sopimattomia” kysymyksiä: ”Onko valo suoraa vai kaarevaa?”, ”Mitä ymmärrätte vallankumouksella?” (Lainaukset **Erkki Huhtamon** artikkelista teoksessa *Etunimi Jean-Luc*).

1980-luvulta alkaen Godard palasi virtaelokuvaan – tosin ”valtavirta” hänen tapauksessaan on ymmärrettävä omalla tavallaan – ja jonkinlaisiin arvostelu- ja yleisömenestyksiin. Yksi niistä on legendaarisesti muuttunut *Histoire(s) du cinéma* (1989–1994).

Myytti hulluksi tulleesta Godardista on nimenomaan myytti. Yhtäältä on niin, että 60-luvun tuotannossaan Godard ylitti sellaisen tason, että sitä on vaikea ylittää. Mitä uutta hän voisi tehdä? Ehkä elokuva myös lakkasi tuottamasta klassikoita.

Toisaalta Godardin myöhempi tuotanto on ollut suomalaisilta lähes näkymättömissä. Asiat ovat dvd-julkaisujen myötä muuttumassa, mutta vahinko on ehtinyt tapahtua,

ja se näkyy esimerkiksi tämän jutun painotuksissa. Kuva on vino, ja vika on peillissä.

Godardista on kirjoitettu pienen kirjaston verran, ja hänen elokuviaan on lähestytty kaikista mahdollisista ja mahdottomista näkökulmista. Kirjoituksen virta saattaa olla niin vuolas, että hänen tuotantonsa oleellisuutta on vaikea nähdä. Tämä on vain yhden Godard-hullun yksi kirjoitus.

Vuonna 2004 valmistunut *Notre musique* on täysiveristä elokuvaa, mutta liikaa Godard on monille katsojille vieläkin. Kun elokuva näytettiin Rakkautta ja anarkiaa -festivaaleilla 2004, moni lähti kesken pois.

Joku sanoi, että tehdessään elokuvaa Godard on vieläkin nuorempi kuinukaan näistä hyvin vanhoista nuorukaisista.

R&A:n todellisuudessa *Notre musique* oli muuten nimeltään *Our Music*.

Mutta olisi mieleöntä kirjoittaa Godardista puhumatta elokuvasta itsestään. Annetaan hänen kertoa se vähä, mitä siitä lopulta voi sanoa:

...eräänä tuhahduttavana heinäkuuisena lauaintaina lähdimme Place Clichyllä ... Pariisin kauneimmalla torilla, siitä François [Truffaut] oli varma ... ostimme sikaareita ”Atomycin” vierestä ... sitten jatkoimme aina ”Pax-Sèvresiin” missä sain kummitädiltäni kymmenen tuhatta frangia, kuukausirahani etukäteen ... menimme katsomaan Punaista enkeliä, Tilda Thamar pääosassa... ”mikä kaunis nainen”, toisteli François... sitten laittauduimme avenue de Messinen ensimmäiseen näytökseen missä kamala Rossif repi liput... (Esseestä ”Tutkittavana François” teoksessa *Godard: Elokuva Godardin mukaan*. Toimittanut ja suomentanut **Sakari Toiviainen**. Love kirjat 1984.) •

Seitsemän dvd:tä, joilla Godard sekoittaa miehen pään

1. Viimeiseen hengenvetoon (A bout de souffle, 1959) Pariisilaisruno, joka muutti elokuvan kielen.
2. Nainen on aina nainen (Une femme est une femme, 1961) ”Musikaali”, jossa sanotaan: ”En tiedä onko tämä komedia vai tragedia – joka tapauksessa tämä on mestariteos”.
3. Elää elämäänsä (Vivre sa vie, 1962) Traaginen elokuva traagisesta kohtalosta.
4. Alphaville (1965) Eddie Constantine ampuu, Anna Karina ja Paul Eluard määrittelevät rakkauden.
5. Hullu Pierrot (Pierrot le fou, 1965) Se rakkauselokuva.
6. Week-end (1967) Liikennevalistusta à la Godard.
7. Notre musique (2004) Nykyajan tilinpäätös, joka sisältää muun muassa ohjaajan huikean luennon.

Jean-Luc Godard

Tekeekö vallan maisemiin pääseminen tavallisesta, äitinsä tissiä imeskelleestä ihmislapsesta tunnottoman pahantekijän?

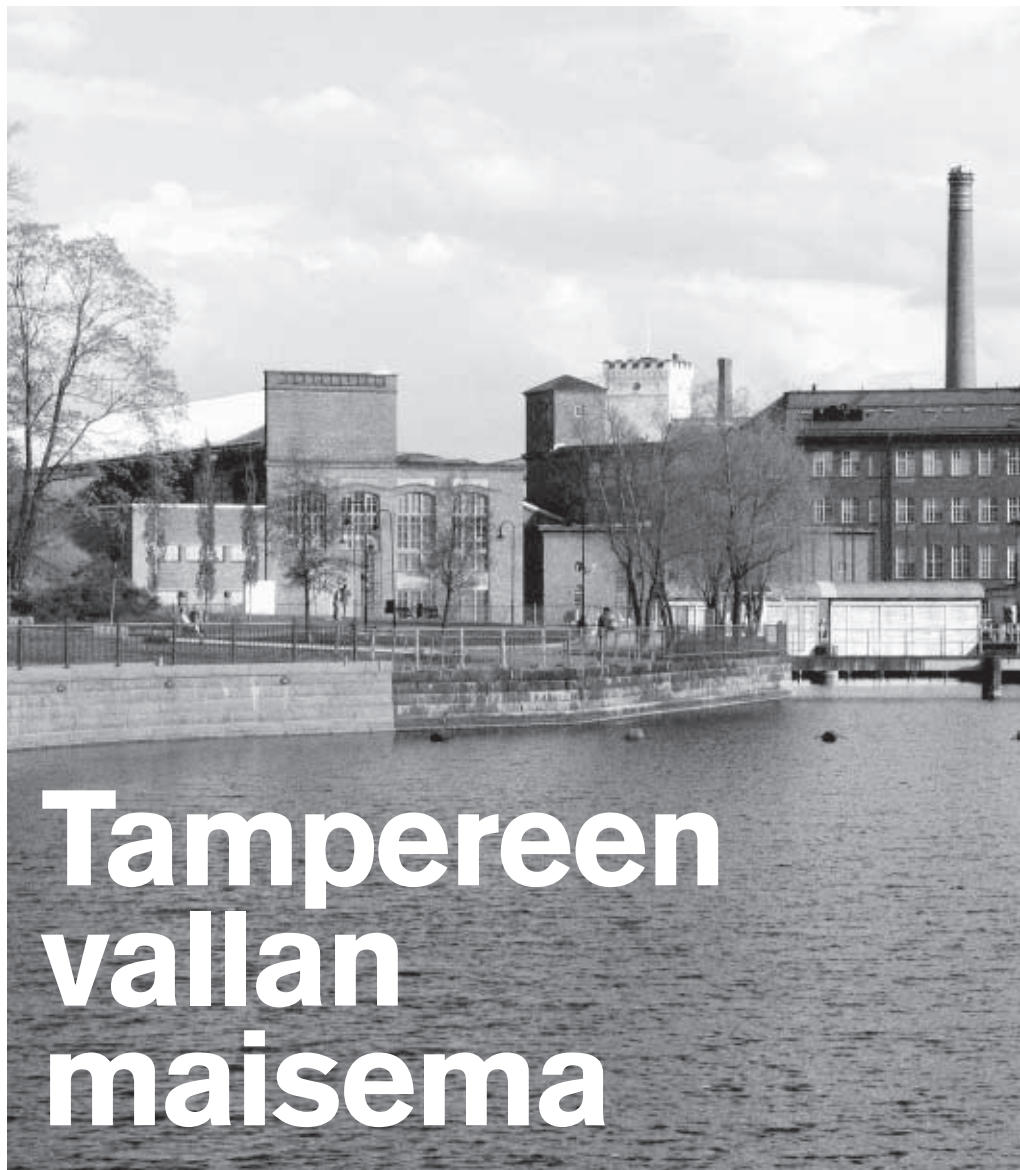
Sana ”valta” ei kuulostanut lupaa-valta Sara Hildénin taidemuseon näyttelyn *Vallan maisema* nimessä. Sanan kuullessamme alamme odottaa yliopiston ihmislähtöisiä ja kansalaistuloisia tutkijoita, jotka kertovat kriittisesti, että jossakin käytetään valtaa. Valta on paha asia, joten vallankäyttö pitää ”purkaa” kiireesti. Dekonstruktio suoritetaan systemaattisen teoreettisen ja metodologisen ajattelun kautta. Tuloksena oleva tutkimusraportti huipentuu uuteen päätelmään, jonka mukaan on tärkeää opettaa ihmisille kriittistä taiteenlukutaitoa. Raportin lukija tuntee teoreettisen ja metodologisen ajattelun systemaattisen voiman siinä, että ei niiden puutteessa ymmärrä, miten vallan purkaminen oikeastaan tapahtui ja miten ”ihmiset” alkavat käyttää uutta vallatonta lukutaitoaan. Lukutaidottomia ja valtaa jää joka tapauksessa yhä jäljelle, ja se on hakemuspoliittisessa katsannossa hyvä asia.

Dekonstruktivistisen höpötyksen pelko osoittautui turhaksi heti taidemuseon ensimmäisessä huoneessa. Sekä ”valta” että ”maisema” olivat Näsijärven rannassa asiallisessa käytössä. Näyttelyn mielleyhtymien suunta ei ollut yliopistollinen vaan mieluummin kunta- ja ympäristöpoliittinen. Teosten kokonaisuus kommentoi maise-mallista vallankäyttöä aivan konkreettisesti siinä paikassa, jossa museo sijaitsee. Museon omista kokoelmista koottu näyttely keskustelee sananmukaisesti omasta kulttuuripoliittisesta tontistaan. Samalla se puhuu myös välittömässä läheisyydessään sijaitsevan Suomen kansallismaisen vakuutuspolitiikkaan sidotusta kohtalosta.

Näyttelystä kertovassa *Sahim*-kirjassa on mukana myös akateemisia painotuksia, mutta se toimii niistä huolimatta hyvin näyttelyn avaaman keskustelun jatkajana.

Aineeton vahinko voittaa koskisodassa

Sara Hildénin taidemuseon luoman vallan maiseman voimahahmoja ovat Bård Brei-

Tampereen vallan maisema

Vakuutusyhtiö Varma teki vuosituhaten toistaiseksi pahimman perinnönhäpäisyn. Tammerkosken kansallismaisen arvokkaimmasta osasta jätetään jäljelle nysä.

vik, Kimmo Kaivanto, Richard Long, Giorgio Morandi, George Segal, Kain Tapper sekä rouva **Sara Hildénille** läheinen maalari Erik Enroth.

Bård Breivik näyttää veistoksissaan veneen ja vesillä matkustamisen ikuisen perusmallin. Hän ottaa itselleen vallan sanoa, että ihmisen yritteliäisyydessä on kaunis puolensa. Se näkyy esimerkiksi siinä, miten savolainen soutuvenemestari noudattaa työssään perinnettä tai miten norjalainen Breivik tekee taidetta. Liikkumisessa, moottorittomassa liikenteessä, on liikuttava sisältö. Jokaiseen hyvään matkaan sisältyy sulavuus ja kaipuu. Breivik antaa ilmiön tuntumalle muodon. Se solahtaa koskessa,

sitä kannetaan kannaksella. Se pidetään mielessä kiikkutuolissa.

Timo Vuorikoski (2004a, sivu 50; lähdeviitteissä tekijän nimi ja vuosiluku viittaavat artikkelin lopussa annettuun kirjallisuusluetteloon ja sivunumero lähdeteokseen; artikkelin lukeminen ei luonnollisestikaan edellytä lähdeteoksiin tutustumista, vaikka kirjoittaja tuntuisi erikseen kehottavan niitä lukemaan –toim. huom.) palkitsee näyttelykävijän myöhemmin *Sahim*-kirjassa hyvästä Breivik-arvauksesta. Kyllä, kyllä, mies on matkailija! Breivik matkusti esimerkiksi Brasiliassa 15 000 kilometriä. Huvikseen tietenkin. Ja sitten Kiinassa, vaikka miten kamalasti. Hänen veistoksensa panevat

ajattelemaan, että matkustamisen huvilla on ihmisiä yhdistävä plastinen malli. Siitä vaan veistämään!

Erik Enroth tuo mieleen suomalaisten myöhäismodernistien 1950-luvun runot (vertaa tekstiin Vuorikoski 2004b). Moni itseään nuorena pitävä näyttelyvieras tuntee kauniin pistoksen, koska on lukenut niitä muinaisen hyvän kirjastolaitoksen ansiosta kohta sen jälkeen kun ne ilmestyivät. Vallan kieltä purkaneet (!) 1950-luvun runot värittävät ja ovat värittämättä Enrothin teosta *Poliitikot* (1947).

Vuorikoski (2004c) kertoo, että kriitikot näkivät Enrothin Poliitikoissa vuonna 1948 ajan rikkinäisyyden tragikomediana. **Kirsi**

Kunnas kirjoitti 1960, että Enrothin tendenssinä on poliitikkojen kylmän pelin aiheuttama inho. Vuoden 1980 Enroth-näyttelystä kirjoittanut **Eeva Siltavuori** taas sanoi, että valmistumisensa aikana vitsinä pidetyssä teoksessa ei näy enää mitään komikkaa. Pikemminkin on niin, että ydinsoidan uhka leijuu teoksen verenkarvaisessa värityksessä. Poliitikot pelaavat, ihmiset pelkäävät, ”ässinä ovat ydinaseet”, sanoi **Erkki Pirtola** samana vuonna *Ilta-Sanomissa*.

Vuonna 2005 Hildénin Vallan maise- man vieras varmistaa Sahim-kirjan kansiku- vaksi painettuja Poliitikkoja vilkaisemalla näyttelymielteensä, jonka mukaan poliiti- kot elävät nyt ennen kaikkea omassa eriste- tyssä porukassaan, lähellä toisiaan ja erossa muista ihmisistä. Pieni suru ja suurehko vaivautuneisuus vallitsevat. Korttipelin ja löpöttelyn kolkko seurallisuus yrittää peit- tää eristyksen tuottamaa ankeutta ja elä- män valheellisuuden antamaa vaivautunei- suutta. Surkea joukko.

Vieras huomaa, että Sahim-kirja kasvat- taa ihan mukavasti taiteellista lukutaitoa. Yksi ja sama maalaus panee ihmiset puhu- maan eri aikoina melkoisen erilaisilla ta- voilla. Sitä ei hoksaisi ilman kirjaksi koottu- ja ajatuksia. Samalla Sahim tunnustaa, että se, miten teos ajatteluttaa ja puhututtaa, on tärkeää, mutta kuitenkin korkeintaan toiseksi tärkeintä. Tärkeintä on, miten teos vain on, kaikesta puhuttamisesta ja ajatte- luttamisesta välittämättä.

Kimmo Kaivannon töiden edessä minus- ta tuntuu, että ajattelen jotenkin väärin, tai siis en tietysti väärin, mutta toisella tavalla kuin on ollut tarkoitus. Niiden ekofeminis- tisyyks (katso Kauramäki 2004) tuntuu mi- nusta uskottavalta mutta jotenkin toissijai- selta, vakavuus kulkee jossakin muualla kuin politiikassa. Niissä on hauskaa avaruutta. Niiden poliittisuus on jotenkin pi- lailevaa.

Richard Long on kävelytaiteilija. Se tar- koittaa, että hänen varsinainen ensisijai- nen teoksensa on maastoon tehty patikka- taival, melontamatka tai polkupyöräretki. Toisen asteen teos on matkalta poimittu risu tai kivi tai mutapaakku. Kolmannen asteen yhteys syntyy, kun Long ottaa valo- kuvan tai antaa kivirivinsä tarpeet galleri- aan. ”Se on nerokkain mahdollinen tapa siirtää luova tekeminen, taiteen prosessi – vaeltaminen ja siihen liittyvä liike – ulkoa sisälle galleriatilaan”, sanoo **Päivi Loimaala** (2004b, sivu 39). Ehkäpä niin.

Longin nerokas menettely saattaa tun- tua teennäiseltä tai suorastaan postmoder- nilta, mutta ei ole ollenkaan sitä. Hän itse sanoo, että kysymys on taiteen hyvin van- hasta tehtävästä. Taideteos on maahan teh- dyn tutustumismatkan muistomerkki. ”Kalkkiviiva” tosin panee kysymään, mitä katsoja ajattelisi siitä, jos ei olisi kuullut etu- käteen Longin matkoista. Toimisiko koko salin pituiseksi koottu kivirivi silloin maas- ton muistomerkkinä tai minään muuna- kaan muistomerkkinä?

Long kulkee nerokkaine tapoineen omia polkujaan. Teosten katsojan on hyvä tuntea niitä hiukan etukäteen. Esimerkiksi Breivikin työt tai vaikkapa Kain Tapperin *Maakallo* sen sijaan jättävät varmasti jälkiä näyttelyssä käyneeseen ihmiseen, vaikka tämä ei olisi kuullut tekijöistä mitään.

Giorgio Morandi ja **George Segal** eivät jättäneet minuun näyttelyssä ollenkaan muistijälkiä. Luen myöhemmin, että Mo- randilla on tapana nähdä maisema ja ase- telma yhteen nivoutuneena (katso Loi- maala 2004a, sivu 37). Segalin ”Ilmanäkö- alan installaatio taas kuuluu elimellisesti siihen 1960-luvun yhdysvaltalaisaiteen lii- kehdyntään, joka pyrki kriittisesti purka- maan klassisen modernismin käsityksiä tai- deteoksen olemuksesta” (Lukkarinen 2004, sivu 14).

Vahinko, että en muista, miltä käsitykset näyttivät purettuina. Voi hitsi! Kyse ei ole siitä, että asia ei olisi kiinnostanut. Breivik ja Tapper vain kiinnostivat niin paljon, että jopa kriittisesti purettu olemuksen käsite jäi niiden rinnalla huomaamatta.

Kain Tapperin töihin tutustuminen osoittaa, että materiaalin valinta voi olla mahtava päätös. Hänen puuveistoksiensa paikka ei ole tasaisella hyllyllä. Niissä on aina maastoyhteys jo itsessään mukana, ja ne vaativat lisää maastoyhteyttä. Vain viiva lähtee maasta (Loimaala 1991, sivu 18). Ja- lusta on ongelma (sivu 19). Tapperin töis- sä ei ole ostettavaa ja myytävää tasalaatuis- ta aikaa vaan sananmukaisesti monisyistä, monina aikoina syntyneitä puun ihanaa temporaalisuutta.

Näyttely ylistää valokuvien veistäjä Tappe- ria siitä, että hän otti itselleen vallan ja kävi kotiseudullaan Suomen ensimmäisen kos- kisodan. Hän voitti veljiensä ja vanhempi- ensa kanssa voimayhtiön. Vai voittiko? Pa- lautuiko Saarijärven Leuhunkoski ennal- leen? ”Aineettomista vahingoista” makset- tiin rahaa. Olivatko vahingot aineettomia? Oliko niiden muuttuminen rahaksi voitto?

Onko raha aineellista? (Katso Valorinta 2004.)

Tapperilla oli voimaa puolustaa oman keskisuomalaisen kotikoskensa lisäksi myös Sara Hildénin taidemuseota Hämeessä. Museo oli hänelle tärkeä paikka, sillä juuri siellä käydessään hän rupesi ”taas tykkäämään näistä ilmeettömistä muodoista” (Loimaala 1991, sivu 28).

Tapper ehti vaikuttaa museon kohtaloon vielä viime hetkellä ennen hyvässä työssä tapahtunutta ennen aikaista kuolemaansa. ”Sota” on oksettava metafora, mutta sanotaan nyt silti niin, että Tapper voitti akselivallat sovhoosisodassa.

Museo tekee maastostaan teoksen

Sara Hildénin taidemuseo on rakennuksena, laitoksena ja maisemasijoituksena maastotaiteellinen taideteos. Sen ikkunoista avautuu Särkänniemen pohjoisrinteen järvimaisemia. Näsijärven etelärannan näkymät kehystävät jokaista vierailevaa näyttelyä. Ne antavat kaikille näyttelyille sellaisen mielen, jota ne eivät saisi missään muualla.

Moni museon ensivierailija on ihastellut, miten osuvan ratkaisun näyttelyn pystyttäjät ovat tehneet, kun ovat sijoittaneet muutaman keskeisen teoksen ulos ikkunoiden alle. Kulloisetkin pystyttäjät saavat

tässä yhteydessä ansaitsematonta kunniaa, sillä pihan patsaat kuuluvat museon pysyvään kokoelmaan. Samat patsaat ovat keskusteluyhteydessä jokaisen vierailevan näyttelyn kanssa, joka kerran eri tavalla.

Sara Hildénin näyttelysuunnittelijat ansaitsevat töillään hartaita suosionosoituksia. Näyttelykokemus muodostuu neljän elementin yhteensovittamisesta. Ensinnä on itse museo ja siitä syntyvä alituinen tieto sen maastollisesta ja maantieteellisestä sijainnista. Sitten on teoksia ja taiteilijoita koskevat taustatiedot, joita esitellään usein filmiltä. Kolmanneksi ovat itse teokset ja niistä muodostettu keskusteleva kokonaisuus. Neljänneksi on näyttelyn kunniaksi tehty Sahim-kirja, jonka tarkoituksena on jatkaa keskustelua näyttelyn ajallisten ja paikallisten rajojen yli.

Museon huonona puolena on, että se sijaitsee keskellä ”Tampereelle tunnusomaista äänimaisemaa” (katso Sarmas 2004). Särkänniemen huvipuiston laitteet eivät onneksi toimi talvella.

Ympäristöyhteys on painanut monet Sara Hildénin talviset näyttelyt kävijöiden mieleen pysyvästi. On vaikea kuvitella, että joku, joka tutustui syksyllä 1997 Hildénillä välimerellisen **Yves Kleinin** teoksiin, unohtaisi joskus, miten ne asettuivat Särkänniemen rantakallioiden maisemapiiriin (katso Vuorikoski & Hellsandsjø 1997). Nizza-Näsijärvi -akselin

pyörähdykset jättivät kävijän sieluun mukavan komeita ultramariineja kokovartaloihertymiä. Ne olisivat aivan toisenlaisia, jos akselin toinen pää olisi ollut jossakin muualla kuin Näsijärvellä.

Akselivalta tahtoo taidesovhoosin

Tampereella vaikuttaa ”Aseveliakseliksi” kutsuttu vanha virastollis-puoluepoliittinen hyväveliverkosto. Akselin virkamieskärki päätti vuosituhannen vaihteessa hävittää Sara Hildénin taidemuseon. Akseliveliemielestä Tampereella katseltava kuvataide pitää keskittää yhteen jättiläismäiseen taidesovhoosiin.

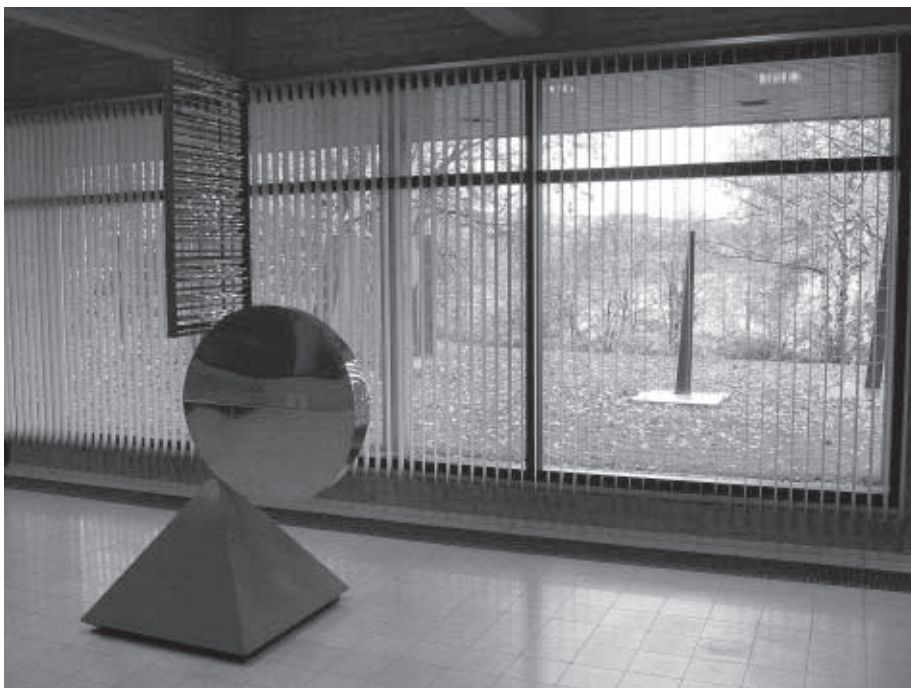
Asetelma on oikeastaan sama kuin Saarjärven koskisodassa. Virkavalta haluaa muuttaa ainutlaatuisen tasalaatuiseksi. Koski muutetaan sähköksi, aineettomat vahingot rahaksi, taide tilakustannusten ja palkkakustannusten (katso Ahonen 2005) säästökseksi. Museoita uhkaa pahimmillaan tilanne, jossa ”yhtenäinen informaatio palvelee kaikkia näyttelyitä” (Heinänen 2005, sivut 18–19).

Ajatus Hildénin lopettamisesta palauttaa mieleen Enrothin Poliitikot. Sen tunnelma kertoo mekanismista, joka valikoi hallinnonalojen huipulle ihmisiä, joilla ei ole alansa perusasioiden tuntemusta.

Enrothin poliitikkomaalauksen mieliala valaisee hyvin nomenklatuuran yhtä aspektia. Poliittisia virkanimityksiä puolusteltaessa sanotaan rutiinimaisesti, että virkamiehillä on hyvä olla ”vankka yhteiskunnallinen kokemus”. Fraasi ”yhteiskunnallinen kokemus” tarkoittaa sitä, että ihminen on elänyt Enrothin poliitikkojen mielenmaisemassa, siis yhteiskunnasta eristettynä. ”Vankka” tarkoittaa sitä, että kokija on ollut ihmisyhteyksien ulkopuolella mahdollisimman kauan.

Tampereen kaupungin kulttuuritoimen korkein johto tietää selvästi, että taidemuseoiden on hyvä panna tauluja ja patsaita näkyville. Kukaan ei sen sijaan ilmeisesti ole koskaan kertonut kulttuurijohdolle mitään muuta museoiden tehtävistä ja toimintatavoista.

Jokaisen museon jokainen näyttely on suuri tai pieni, usein tietysti aika pieni, interventio ihmisten sielunelämään. Museo panee teokset keskustelemaan keskenään ja kontekstoi ne johonkin konkreettiseen prosessiin. Museon pyrkimyksen kokenut näyttelyvieras lähtee ulos aina jollakin ar-

Ekofeministi Kimmo Kaivanto tavoittelee tuulta ja aurinkoa.

Kain Tapperin "Maakallon" taustalla on lämmintä järkeilyä.

vaamattomalla tavalla muuttuneena. Tässä katsannossa museo on aina jonkinlainen luovuuden lähde (Ahonen 2005). Näyttely on taideteoksista, esittelytoiminnoista ja näyttelytilan ominaisuuksista koottu, sijaintipaikkakunnan maisemaan ja historiaan asetettu taideteos.

Olisi kaunista, jos itsenäisten yksiköiden työntekijät saisivat jatkaa onnekasta tai epäonnekasta yrittämistään teoksiensa tekemisessä. Poliittis-byrokraattinen johto tekisi kauniisti, jos tunnustaisi omat edellytyksensä eikä tekisi työssään mitään sellaista, joka vaikuttaa asioihin.

Varma häpäisee vakuuttavasti

Vallan Maiseman Sahim-kirja liittää näyttelyn Tampereen kaupunkimaisemiin (katso Saari 2004a ja 2004b) ja sitten Brasilian maallisiin utopioihin (katso Sepänmaa

2004). Aika ovela rinnastus ja hyvä kontekstiveto muutenkin!

Marjatta Saari kertoo Tampereen Keskustorista. Saamme lukea, että se on yhtä suuri kuin Moskovan Punainen tori. Onnittelemme itseämme. Saamme lukea myös, miten toinen maailmansota pelasti Tampereen. Kun miehistä tehtiin tykinruokaa, he eivät päässeet toteuttamaan virkavallan viisasta suunnitelmaa kaupungin keskustan tuhoamisesta ja lamellitalojen rakentamisesta jugend-aarteiden tilalle. Ne ovat yhä pystyssä.

Saari kirjoittaa myös Tammerkoskesta, Suomen kansallismaisemasta. Tällä kertaa emme onnittele varauksettomasti itseämme emmekä ketään muutakaan.

Vakuutusyhtiö Varma teki kansallismaisemassa vuosituhannen toistaiseksi pahimman perinnönhäpäisyn. Sen johtajat päättivät tuhota teollisuusmiljöön sydämessä sijainneen Vanhan Värjäämön. Kiinteistö oli

kansallismaiseman arvokkain osa ja yksi maailman tärkeimmistä teollisuusmuistomerkeistä. Varma teki hävityspäätöksen silloin, kun Sahim oli viattomasti painossa ja julkisti sen vuoden 2005 ensipäivinä. Päätöksestä kirjoitettiin, että Varma käytti hyväkseen Aasian luonnonkatastrofia ja yritti hukuttaa häpeällisen tekonsa tsunamiuutiisiin.

Perinteenhäpäisystä kirjoitettiin muutaakin. Yleisesti valitettiin, että kylmä taloudellinen laskelmointi voitti. Tuli mielikuva, jonka mukaan järki voitti tunteen vallan maisemoinnissa. Se on väärä ja jossakin suhteessa vahingollinenkin käsitys.

Lämmintä järjenkäyttöä ja kylmää tunteilua

Vaikkapa Tapperin Maakallon edessä seisominen vakuuttaa, että järjen ja tunteen toistaan erottaminen on ikävä ja väärinkäsi-

Bård Breivik osoittaa, että ihmisen yritteliäisyys voi toistua kauniissa muodossa.

tyksiin vievä teko. Mutta jos olisi aivan pakko, siis aivan kiertämätön pakko valita, sanoako että Maakallon taustalla "on valtavasti tunteilua" vai että siellä "on valtavasti järkeilyä", niin sanoisimme epäröimättä, että Maakallo on mahtavan järjenkäytön tulosta. "Lämmin järkeily" voisi kuulostaa osuvalta.

Vanhan Värjäämön hävittämisen taustalla sen sijaan ei ole kovin paljon järjenkäyttöä, ei kylmää eikä kuumaa. On perustetonta syyttää Varman johtajia etusijan antamisesta taloudelliselle laskelmoinnille. Värjäämön tapaus viittaa päinvastoin siihen, että Varman johto ei tunne laskelmoinnin aakkosia.

Värjäämön kiinteistön tilalle tehdään vuokrakerrostalo. Melkein mikä tahansa muu ratkaisu olisi tuottanut vakuutusyhtiölle enemmän rahaa. Vuokrakerrostalo tekisi tuskin missään yhtä paljon taloudellista vahinkoa kuin mittaamattoman arvokkaan kulttuurimuistomerkin raunioilla. Rakennus olisi tuottanut melkein missä tahansa muussa käytössä paremmin kuin kerrostalona.

Värjäämön tuhoamista vastustaneet ovat kehottaneet boikotoimaan vakuutusyhtiö Varmaa sillä perusteella, että se toimii kylmän laskelmallisesti, vain taloudellista etua silmällä pitäen. Vetoamus on hyvä, mutta perustelu huono. Boikotin perusteena pitäisi olla, että Varman johtajat ovat huonoja laskelmoijia, epäammattimaisia ihmisiä, jotka eivät tunne vakuutustoimintaan liittyviä talouden rationaliteetteja.

Kylmää laskelmointia päivittelevät kulttuuriarvojen puolustajat puhuvat itsensä pois vallasta. Arvojen suojelijat tekevät tässä puhettavassa arvojen hävittäjistä järjen edustajia. "Voimansa koonneet yksinäiset katselijat" (Häkli 2004, sivu 10) tekevät samalla puheella omasta joukostaan jonkinlaisia tunteellisia hassuttelijoita.

"Kylmän laskelmoinnin" vastustaminen tekee vallasta pahan asia, josta pitää aina pysyä erossa. Perinnönhäpäisyn estämisen epäonnistuminen panee ajattelemaan, että valtaan voisi suhtautua toisinkin. Valta olisi asioihin vaikuttamista ja ihmissuhteiden tunteellista hoitamista. **Hannah Arendtin** hengessä voisi ajatella, että on kunniak-

kaampaa yrittää vaikuttaa vuorovaikutussuhteisiin kuin antaa flegmaattisesti niiden mennä omaa menoaan. Tässä katsannossa valta ei olisi paljastettava paha vaan hyvien järjestelyjen mahdollisuus.

Power Promotion – Mitättömyyden Ylistys

Tammerkosken kansallismaisemassa tapahtunut kulttuuriperinnön häpäisy ja Sara Hildénin taidemuseon tuhoamisyritys esimerkittävät kolkon hassusti kuntapolitiikan arvoituksellisuutta. Talouden rationaliteetti ei tee tuhoja ymmärrettäviksi. Rumaa ja epätaloudellista hävitetään harvoin, kaunista ja taloudellista uhataan ja tuhoataan jatkuvasti.

Vallan maisema -näyttely herättää vallan maisemia koskevia kysymyksiä sisällöllään ja sijainnillaan. Miten ihmeessä tavallisilta ihmisiltä näyttäivät oliot hävittävät noin tuosta vaan kaunista, harvinaista ja rakastettavaa ja tarjoavat tilalle kuollutta, standardimaista ja toimimatonta? Tekeekö vallan maisemiin pääseminen tavallisesta, äitinsä tissiä imeskelleestä ihmlapsesta tunnottoman pahantekijän? Vai onko kyse päinvastoin eräänlaisesta tunnollisuudesta? Etsiikö puoluepoliittinen virkavelivalta ja vakuutusmaailman epäammattillinen asiantuntijavalta uutusterasti hyvää ja kaunista hävitettäväksi juuri siksi, että se on hyvää ja kaunista? Yhdentekevän ja toistettavan voi jättää silleen. Kauniin ja korvaamattoman hävittäminen sen sijaan kertoo unohtumattomasti, kenellä on valta seisottaa kaappeja kaupunkimaisemissa.

Erik Enrothin Poliitikkojen edessä tuntee, että nämä valjut ja vaivautuneet miehet eivät itse asiassa ole vallassa. He tavoittelevat valtaa, mutta eivät koskaan saavuta sitä. He miettivät koko ajan, mitä heidän pitäisi tehdä, jotta he pysyisivät siellä, missä he eivät vielä ole ja minne he eivät koskaan pääse. Enrothin maalauksessa on niitä, joita tavallisesti sanomme "vallanpitäjiksi" tai "päättöksentekijöiksi". Maalauksen mielialan vallassa miehet eivät itse asiassa päättä itse mitään. He nuuhkivat umpiossaan merkkejä siitä, mitä pitäisi tehdä, jotta he voisivat olla mieliksi jollekin sellaiselle, jota ei ole olemassa. Enrothin aikana ehkä "edistykselle", nyt "markkinavoimille". Tai sen sellaiselle.

Pahantekeminen ehkä hyvinkin syntyy sentapaisessa huonossa elämäntilanteessa,

Kävelytaiteilija Richard Longin "Kalkkiviiva" kuuluu Sara Hildénin taidemuseon omaan kokoelmiin.

joka vallitsee Enrothin maalauksessa. Voimattomat näyttävät aina silloin tällöin voimansa tekemällä jotakin mahdollisimman inhottavaa ja loukkaavaa.

Tampereen kaupungin ympäristötoimen johto järjesti kesällä 1998 Pirkanmaan Pyhäjärvelle F1-moottoriveneiden

ratakilpailun. Vallan mahdin pahantekeemisellä osoittamisen pakko ilmaistiin ytimessä tapahtuman nimessä: Power Promotion. •

Vallan maisema -näyttely oli esillä Sara Hildénin taidemuseossa Tampereella 30.9.2004–6.2.2005.

Kirjallisuus

- Ahonen, Leena. (2005) Museot muuttavat Kiinaan? Tulevaisuuden alipalkattu ja ylityöllistetty museoalan palkkatyöläinen luokituksen Suomen museotalouteen. *Voima* 6/2005.
- Heinänen, Aira. (2005) Meganäyttelyiden suuntaan? *Museo numero 2* toukokuu–elokuu 2005.
- Häkli, Jouni. (2004) Vallan maisemat. Teoksessa Vuorikoski d, 6–10.
- Kauramäki, Anne. (2004) Sukupuolitettu vallan maisema. Ekofeminismi Kimmo Kaivannon taiteessa. Teoksessa Vuorikoski d, 30–33.
- Loimaala, Päivi. (1991) Kain Tapperin haastattelu Sara Hildénin taidemuseossa 10.4.1991. Teoksessa Vuorikoski, 17–33.
- Loimaala, Päivi. (2004a) Giorgio Morandin asetelma – maisema. Teoksessa Vuorikoski d, 34–37.
- Loimaala, Päivi. (2004b) Richard Long: Kalkkiviiva. Teoksessa Vuorikoski d, 38–39.
- Lukkarinen, Ville. (2004) "Kaupungin valot" – George Segalin ilmanäköala. Teoksessa Vuorikoski d, 12–17.
- Saari, Marjatta. (2004a) Tammerkoski – kansallismaisema. Teoksessa Vuorikoski d, 43–44.
- Saari, Marjatta. (2004b) Tampereen keskustori – julkinen kaupunkitila. Teoksessa Vuorikoski d, 40–42.
- Sarmas, Iiris. (2004) Monikerroksinen äänimaisema. Teoksessa Vuorikoski d, 46–48.
- Sepänmaa, Yrjö. (2004) Brasilia ja Penedo – kaksi utopiaa. Teoksessa Vuorikoski d, 26–29.
- Valorinta, Riitta. (2004) "Oletko koskaan katsonut koskenniskaa". Teoksessa Vuorikoski d, 18–25.
- Vuorikoski, Timo (toim.). (1991) Kain Tapper. Tampere: Sara Hildénin taidemuseon julkaisuja 47.
- Vuorikoski, Timo. (2004a) Bård Breivik. Teoksessa Vuorikoski d, 50.
- Vuorikoski, Timo (2004b) Erik Enroth runon maiseman matkassa. Teoksessa Vuorikoski d, 54–59.
- Vuorikoski, Timo. (2005c) Maiseman vallan maisema vallan maiseman vallassa. Teoksessa Vuorikoski d, 4–5.
- Vuorikoski, Timo (toim.). (2004d) Vallan maisema. *Sahim 2/2004*. Vammala: Sara Hildénin taidemuseo.
- Vuorikoski, Timo & Hellandsjø, Karin (toim.). (1997) Yves Klein. Vammala: The National Museum of Contemporary Art, Norway / Museet for samtidskunst, Norge. Series no, 2, 1997.

RUNOUS

Laura Friman

Tunne keittiössä

Veitsi vasten
puista lautaa
räksyttää sipulin pieneksi.

Jos joku yrittää lähennellä nyt, viillän silmät auki.
Ja jos joku repii lampun katosta nyt, itken, kunnes syljen
ja taon päätäni lattiaan.

Haluan kiehua kovalla tulella
itsestäni puolet,

höyrynä kohti
tuuletuskanavaa,

pisaroina ikkunalle
chilipuun seuraksi.

Minä ryömin ja tartun
hetkiin kuin tilaisuuksiin.

Toive katolla kävelevästä

Myrskyssä tai lakanoissa
tuskin kenenkään on tarkoitus olla yksin.

Kunpa joku kävelisi kattoa pitkin.

Edes vinttikoiria, vihainen poika,
joku, joka pitäisi unista huolen.

Kunpa joku kävelisi kattoa pitkin.

Asunnot, joihin ei tulisi mennä

Täällä
sarvet kasvavat seinistä,
aseet laukeavat suuriin ruhoihin,

ja hedelmät tehosekoitetaan,

sängyllä sydämet on tehty valoista.

Näistä asunnoista ei lähdetä,

uusien aamuihin
vaan edellisiin.

Ensilumi vieraassa lähiössä

Minulla on lupa ottaa kädestä toista,
sillä minä olen eronnut sinusta.

Ja niin ensilumessa minä opettelen,
reidet märkinä,
muiden luiden tuntua,
uutta rotkoa vanhojen huulten luona.

Aamulla pöydälle laitetaan voita,
ensilumessa minä opettelen.

Laura Friman yrittää asua Helsingissä, pitää paperin tuoksusta,
kitcshistä ja afrikkalaisesta tanssista.

Janne Nummela

Pelaamme vinokatolla laivanupotusta
pilvikellot vaeltavat savupiippuun
raskaimmat pisarat putoavat laskuvarjoina
katon lävitse painovoimalaboratorioon
lampaan teitä kulkevat trapetsit
valokaari pyövelin kädessä
pään ympärillä elektrodien hiilet
paukkuvat ja uni hehkuu

Tumma viini virtaa
stadion täynnä räökkäystä, pastoreita, siemeniä
kasteella lainehtivia tyrmättyjä
minä ulostan käärmeitä jotka liukuvat
kuin valkoiset kyyhkyt stadiontaivaalle
kotka etsii olkipaaluja ja käärme suunnistaa
Nevadan Wendoverissa tiellä joka on leveä kuin erämaa
katoaa kalloon ja oikaisee jäsenensä
yhden

Vihkisormuksia käsivarsineen ropisee
kuin pitkiä laiskoja auringonsäteitä kuumana päivänä
sitruunamehu pusertuu silmistäni, silmiisi
vyötiäinen pureksii huuliaan
ränsistyvät pyramidit pölyävät valkoisella rannalla
keltaiset matkustajaydinpommit
siniset päivät ja punaiset hiekkadyynit

Katselemme hautakiviä puusta nurinpäin
pienlentokone makaa lumessa joka on tuhkaa
vettä tulvii sillalle
povemme osuvat lentokoneen visiiriin
sormet syövät taikinakulhosta
vaahterasiirappia
silmiini menee hiekkaa käden kautta
piiska-antenni lyö ikkunaan: osta, vedä, kosketa,
uni & valkoinenpallo
Kaipuun tummanvärinen hullujen maailma

Mitä nuo pääskyselkin tuolla tekevät
tulkaa alas
    ikonit jotka Freud kättilöi kovaan valoon
tulkaa alas sieltä
    ylpeydestänne ja kulkekaa
        minun kengissäni

Aina on tilaa tarkalle havainnolle

Kuusi tuntia makaan niityllä ja yritän
päästä hyönteisten aaltopituudelle
jalkapohjilla lainatun hiekkatien päälle
    aina jokin linnunlaulu tai kukanväri
voittaa huomioni

Pääskysel peseytyvät ilmassa
    sorsatkin lammella
        jotain muuta kuin uivat
    epätodellisella pihalla
kun oikein tarkasti katson...
    en tiedä mitä tapahtuu
sadat ruosteukonkorennot sirahdellen...

Jokaisella askeleella saattaa havaita aistien täydellistä riittämättömyyttä
    Selitysmalleja kaivataan:
onko vai ei
    elämää liikaa näissä kuulaissa hetkissä?

Janne Nummela on hausjärveläinen ensyklopedisti.
Esikoisrunokokoelma Lyhyellä matkalla ohuesti
jäätäneen meren yli ilmestyy tammikuussa 2006
(poEsia, Nihil Interit).

RUNOUS

Jarkko Tontti

Sataa jo lunta
kun kannamme huonekaluja talosta sisäpihalle
autoon
tietä pitkin,
    kuollessaan hän oli huutanut äitiään
leveää ja nopeaa tietä
meitä ohitellaan.

Sataa jo lunta ja tavaroita
annettu lainaan, ei
palautusoikeutta, muistimme sentään
oikeasta risteyksestä kääntyä
    muistelen paljon
hitaammalle tielle, kuoppaiselle täynnä
kuolleiden puhetta, jäätyneitä lammikoita.

Mitä elävä tarvitsee?
Seinät ja katon, joka-aamuisen
    suudelman
leipää ja juustoa, myös viiniä
kahviakin. Vasaran
käteen tai kynän, tarkat silmät.

Sade taukoaa ja varasto on kylmä, sänky
vielä lämmin
kannamme kaiken sisään sinne ja tänne
    epäjärjestys rauhoittaa
vasaroita, naulalaatikoita, sohva jolla lukea
tuoli jolla istua ja kuunnella.

Tänä vuonna alapuiston vaahterat yllättävät,
    kynnet mustuvat
tippuvat sormien päistä vasta marraskuussa.
Pohjoistuuli tuo aamulla viestin, en usko
    ennen kuin on pakko.

Illalla tähyän alistettua rantaa
aalto hajoaa harmaaseen ja muistelee pohjaa.
Kaupunki merenä omassa sylissään
kala myydään vain valmiiksi perattuna.
Ja seuraavana päivänä olen jo torilla
    ja kesä
    ensimmäiseksi jäätyy sillan ali.

Katja Kettu: Mamelukki

Mikään ei oikeastaan ole muuttunut. Ja jos onkin, on muutoksen määrää hankala mitata. Siinä missä jokin paikka kestää sen perusluonteen muuttumatta rakennusten purkamista, ihmisten sisään ja ulos muuttamista ja kaupungin tunteetonta teiden huoltamista, ovat jotkut seudut luonteeltaan erilaisia. Niitä hallitsee jokin tietty ympäristön piirre, johon kiinnittää huomionsa. Kyse voi olla pinnan rakenteista tai jostakin maamerkistä, kalliosta tai alueelle tyyppillisestä kasvista.

Kyse voi olla epätavallisesta arkkitehtuurista tai siitä, ettei mikään rakennus hallitse maisemaa toista enemmän. Jossain vaiheessa vain jotakin on pysyvästi poissa. Joskus sattuu, että kyse on henkilöstä, jostakusta paikalla asuvasta viisaasta tai julmasta ihmisestä, jonka henki kulkee pienillä kujilla ja täyttää roskatynnyrit ja kujakollien salaiset taistelulentät.

Korkea talo seisoo meren rannalla niin kuin ennenkin. Meri on sen edessä tyyni, kunnes tuuli tai ohikulkeva laiva nostaa yhtäkkisen aallokon ja vaahtopäät iskeytyvät rantakiviin mistään piittaamattomina, linnut keikkuvat edestakaisin kuin korkit, kaikki on hetkestä kiinni ja hetkessä ohi. Harmaan talon lautaseinä rapisee viimassa ja tuulen vaimetessa lämpee jälleen, aurinko pistelee silmää, kärpäset surraavat unisesti ja tahraavat ikkunaa karvaisilla jaloillaan.

Aallot lyövät rantaan niin kuin ennenkin. Kello neljän teellä voi sulaa pienessä puukupissa ja metallisen pannun sanka polttaa sormia. Ovea ei avata, koska joku voisi pudota parvekkeelta, sillä kaide on matala ja pitäisi korjata. Joku sanoo jotakin vedosta ja muut nyökkäävät huojentuneina. Myöhemmin ihailaan merta ja laivoja ja osoitetaan sormella taivasta, sen kannella vaeltavia pitkiä pilviä ja samaa vetä, jossa merimiehet Argentiinassa parittelevat merilehmien kanssa.

Kaupunki levittäytyy hiljalleen kohti taloa. Viisi vuotta sitten esikaupunkeihin oli vielä matkaa. Nyt sadan metrin päähän on noussut laituri, johon venäläiset öljyrekat matkaavat loputtomana virtana. Sataman tieltä on leikattu harmaankeltainen niitty, jossa orjanruusut ja villivadelmat takertuivat varomatto-

mien kulkijoiden vaatteisiin ja jossa liuskakivisten polkujen verkosto ohjasi kulkijaa poukामीin ajautuneiden puunrunkojen ja kirjavien lasinpalasten luokse.

Nyt satamaan ajavat rekat levittävät hajuaan talolle päin. Ne saapuvat itsetietoisina avaamaan tankkinsa laiturin kupeessa keinuvalle laivalle. Laivan ruuma avautuu ja sieltä ojentuvat sen kymmenet letkut, harovat nälkäisenä ilmaa ja imevät mustan mönjän sisäänsä kuin jättimäiset mustekalan lonkerot. Yön kuluessa laiva, joka saapui satamaan huolettomana ja varmana, on painunut syviin vesiin. Se aloittaa matkansa lastinaan öljyä ja perusteettoman optimistinen puolalaisvoittoinen miehistö.

Talo seisoo idän ja lännen rajalla, meren äärellä ja seuraa avuttomana teollisuuden työntymistä sen rantanaapuriksi, huoltoaseman, ilotyttöjen. Naapurit, joiden luona pääministerin oli tapana vieraila, ovat poissa, samoin valkoinen, pitkä aita, joka tapasi erottaa asuinalueen maantiestä sekä poika, joka lupaa kysymättä ajoi ojanvierusheinikon ja pienen jätömaakaistaleen suurten kivien luota.

Merenrantatalossa asuvat näkevät muutokset aamiaisellaan, kuulevat ne pauhaavan TV:n äänen ylitse ja näkevät vastapäisen naapurin auton vaihtuneen toisen merkkiseksi. Ihmisiä näkyy enää harvoin, mutta on vaikeaa sanoa, onko heitä joskus ollut enemmän vai onko muuten tullut hiljaisempaa. Merimetsojen levittäytyminen kalliopaadelle ja luodoille karkottaa toiset linnut ja niiden uloste syövyttää kivet rypyläisiksi.

Mamelukki istuu nelikerroksisen talonsa ylimmässä kerroksessa ja kuuntelee alakerrasta mahdollisesti kuuluvia ääniä. Hän odottaa puhelimen soivan.

Välillä hän kävelee ikkunaan, tuijottaa merelle, mutta kun mikään ei liiku, hän kääntyy ja tekee muutamia vaivattomia punnerruksia ajatellen olevansa ikäänsä nähden varsin hyvässä kunnossa.

Alakerrassa tassuttavat pehmeät askeleet edestakaisin, lakkaavat hetkeksi ja alkavat uudestaan.

Hän ajattelee sellaisia laitoksia. Niiden pitkiä, vehreitä puistokäytäviä, valoisia, valkoisia saleja ja kellarissa asuvaa kasvotonta koneistoa, päivälle vieraita tapahtumasarjoja. Niin niin, hän on käynyt sellaisissa paikoissa itsekin. Vienyt kukkia asukkaalle, pistänyt päälleen hienot muttei liian hienot vaatteet ja ajanut läpi portista tietäen, että on ulkona jo muutaman tunnin kuluttua. Tekeytynyt iloiseksi asukkaan nähdessään. Puhunut tarpeettoman kovalla äänellä säästä ja puutarhanhoidosta. Viljasadosta vedenpaisumuksesta krysanteemeista kaikesta siitä, mistä voi puhua kiihtymättä ja sivistyneesti. Hän on ollut mallikelpoinen vieras. Varonut väsyttämästä liikaa, kuljettanut rahisella hiekkatiellä ja katsonut kohteliaasti sivuun, kun asukas käteen tarrautuen on alkanut sopottaa hänen korvaansa pelkojaan. Vaihtanut ymmärtäväisiä katseita hoitajien kanssa, kun joku huoneen asukeista on alkanut pyristellä vastaan alas vietäessä.

Suurin osa asukkaista on vahvan lääkityksen alaisina. He leijuvat lääkepilvessä kohti hautaansa eivät tunne kipua eivät sukulaisiaan, jotka heitä katsomaan saapuessaan varmistuvat siitä, että ovat tehneet oikein. Vieraat näkevät edessään isänsä tai äitinsä kuoret, joihin on lääkkeillä puhallettu jonkun toisen henki alkuperäisen haihduttua pois sairauden puristuksessa. He ajattelevat surumielisinä mutta kuitenkin tyytyväisinä uhranneensa niin paljon vanhempiensa hyväksi. Eivätkä nämä voi heitä siitä enää kiittää. Kuinka surullista. Kuinka väärin hyväntekijöiden kannalta.

Paikka, johon kerätään pois silmistä kaikki, joita ei enää voi irrallaan pitää. Kuin roskat pistetään jätetyynyreihin, heidätkin arkistoidaan ja erotellaan – ja kipataan kaikki lopulta samaan hautaan maatumaan.

Hän tietää, ettei rahalla saa kaikkea. Ennen kyllä sai.

Arvovallallaan hän pystyy vieläkin houkuttelemaan joitakuita taloonsa. Jonkun nuoren opiskelijatyön meren takaa, pari taiteilijaa, nuorempia kollegoita. He kaikki tulevat hänen maineensa houkuttelemina katsomaan, mistä kaikki nerous kumpuaa. He haluavat nuuskia taiteen alkulähteitä ja salaa itsekin ammentaa hänestä.

Ensin he ihastuvat, katsovat kaikkea hämmästyneinä. Kor-

keaa taloa, sen avaria huoneita. Ihmettelevät, mikä rikkaus on voinut sellaisen pystyttää ilman velanottoa, ja maistelevat mielellään itsetehtyä pihlajanmarjahilloa. Sen tarjoaminen on osoitus talon asukkaiden perimmäisestä inhimillisyydestä, siitä, mikä lopultakin tekee nerosta neron.

Sitten saunotaan. Hän on hionut vieraidensa ohjelman niin tarkasti, että se muistuttaa hienon hienoa koreografiaa. Vieraat itse eivät huomaa mitään, kaikki tapahtuu näennäisen spontaanisti. Ennen päivällistä avataan ikkuna ja kuunnellaan meren ääniä. Kenties hän mainitsee jotakin matkoistaan Aral-järvelle tai uintiretkistään läheiseen saareen. Hän kysyy, onko vieraalla uimapukua. Jos tämä vastaa ei, hakee hän jonkin vanhan t-paidan tai voimisteluasun ja toivoo, että vieras kieltäytyy siitä. Sitten laitetaan sandaalit jalkaan ja kävellään ohutta ohdakkeiden reunustamaa polkua rantaan.

Hän selittää, kuinka varovainen uimaan mennessä täytyy olla. Aalloille ei saa antaa tilaisuutta tarttua kehoon ja paiskata taaksepäin. Pitää varoa, ettei pää osu matalikon suuriin kiiviin. Oikea tapa on puskea aallon läpi silmät auki ja kädet eteen työnnettyinä. Tässä kohdassa hän tarttuu naispuolisen vieraan käteen ja johdattaa häntä isällisesti veteen. Hän varoittaa levien peittämistä kivistä ja salaa taitavasti halveksuntansa, jota tuntee kiljuvaa, jalkojaan nostelevaa vierasta kohtaan.

Välillä vilkutetaan rannassa seisovalle hahmolle.

Vähäsuolaisessa merivedessä on helppo avata silmänsä ja uida. Hän kehottaa vierasta kellumaan paikallaan ja sukeltaa tämän alitse kuin karvainen, pullistunut hylje. Valo veden alla väreilee vihreänä, kauan sitten hukkuneiden hiukset hivelevät lanteita. ”Levää se vain on”, hän vakuuttaa. Hän sukeltaa syvemmälle ja makaa hetken pohjassa katsellen ylös pintaa kohden. Hän ponnahtaa ylös ennen kuin vaarallinen hyväntolontunne ehtii vallata ruumiin kokonaan.

Uinnin jälkeen grillataan kanaa ja maissia. Kaikkea valellaan oliiviöljyllä ja haetaan basilikaa omasta penkistä. Hän kaataa ihastuneena nauravalle vieraalle vodkaryypyn ja leikkaa tälle palan suolakurkusta selittäen, että uinnin jälkeen ryyppy läm-

mittää kylmenneitä jäseniä. Terveystoivotusten saattelena vilahtaa juoma kohmeisten huulten väliin, suupielet vään-
tyvät tahattomaan irvistykseen ja niskat suoristuvat aavistuk-
sen verran.

Ja juuri, kun vieras alkaa miettiä, mitä seuraavaksi tapah-
tuu, hän kohottaa kätensä ja osoittaa taivaalle. Sen peilityy-
nellä kannella kohoaa yksi ainoa pystysuora savu. Kuin sormi,
joka nuhtelee Jumalaa, hän lausahtaa.

Kuin sormi, joka nuhtelee Jumalaa, sanoo hän japaniksi,
suomeksi, italiaksi, espanjaksi, kreikaksi. Kaikilla kielillä yhtä
nokkelaa, yhtä hauskaa. Yhtä paljon aikaa saunan lämpiämi-
seen, yhtä paljon ensimmäiseen olueen. Saunan lauteilla sa-
nat: luulisi, että suomalaiset ovat parhaita saunojia. Kuitenkin
juuri he tuottavat pettymyksen kerta toisensa jälkeen. Parhai-
ta saunojia ovat japanilaiset, espanjalaiset, kreikkalaiset, kul-
lekin vieraalle kansallisuutensa mukaan. Millainen saunoja
sinä olet? Hän heittää haasteen ja sitten vain ähistään, hikoil-
laan, vilvoitellaan, hikoillaan, ähistään ja lopulta istutaan ko-
rituoleissa puhtoisina ja vaaleanpunaisina saunavihdalta
tuoksuen. Kylmä olut valuu kurkusta ja vieras viihdyttää isän-
täänsä parhaiden taitojensa mukaan.

Vieraiden mentyä talo on entistä tyhjempi. Hän kiipeää ylä-
kertaan ja katsoo meren ja kaupungin välistä rajaa. Se on vii-
va. Se on nuorallatanssijan nuora, ohut lanka, jolta voi mil-
loin tahansa tipahtaa. Hän tuntee tuulen, hän tietää nuoran
olevan jo liikkeessä.

Hän kuuntelee alhaalla tassuttavia askeleita ja ajattelee lai-
tosta.

Sen pohjakerrosta ja siellä huitovia vapisevia, voimattomia
jäseniä. Paksua betonikattoa, joka peittää huudot yläkerrassa
olijoilta.

Hän on käynyt siellä kerran. Vieläkin, kun hänen kevyt unen-
sa joskus yöllä katkeaa, hän tahtomattaan ajattelee sitä. Kuun-
telee viereisessä sängyssä nukkujan kevyttä hengitystä ja mel-
kein, melkein toivoo tämän sydämen pysähtyvän. Hän kuun-
telee tasaista pihisevää hengitystä, muistelee jotakin vanhaa,
hän ei tarkalleen tiedä mitä, ja antaa ajatusten liukua laitok-
seen ja sen alakertaan.

Vedessä lilluvat paskakikkareet ja huuto, kun vanhus upo-
tetaan kylmään veteen. Vahvojen, kiharakarvaisten käsien
painallus ja vanhuksen veden alle painuvat aukinaiset sil-
mät.

Minulle ei saa käydä niin, ajattelee hän. Sitä ajatusta hän ei
ole ajatellut ennen, ei nähnyt itseään vanhuksen tilalla. Mut-
ta niinhän se on koko ajan ollut. Hän on tuo vanhus, se hä-
nestä tulee ennemmin tai myöhemmin.

Kaikki ne ihailun ja kunnian vuodet. Kaikki palkinnot ja
kunniamaininnat, jotka hän on säilönyt keskikerroksen lasi-
vitriniin. Kaikki kädenpuristukset ja kauniiden naisten seura.
Häntä ja unien veden alle painuvaa vanhusta erottaa enää
pieni matka, pieni nuoran heilahdus ja hänkin on siellä.
Paskoo alleen. Vaatii tärisevin käsin kaukosäädintä lähettyvil-
leen.

Hän nousee ylös, kävelee vähän. Juo vettä ja tuijottaa suu-
rista lasi-ikkunoista kaupunkia, joka ei rauhoitu hetkeksi-
kään. Ajattelee vuoteessa nukkujaa ja tämän avuttomuutta.
Hänet kuuluisi pistää sinne! Ajatus tuo hieman lohtua. Hänet
kuuluisi pistää sinne, mutta koska minä kiellän, niin ei tapah-
du. Minä päätän sentään vielä jostakin. Viimeinen ajatus kuu-
lostaa lausumattomanakin selitellyltä, pätemiseltä. Siltä, kuin
hän tahtoisi rauhoitella itseään.

Mutta ei ole mitään rauhoiteltavaa. Kaikki on hyvin. Hän
hoitaa vuoteessa makaajaa hyvin. Kukaan ei pääse sanomaan
etteikö hoitaisi. Hän on esimerkillinen, uhrautuva. Hän te-
kee, mitä jokaisen pitäisi tehdä. Hän ei anna toisen joutua lai-
tokseen. Se päätös pitää heidät kummatkin poissa sieltä.

Hän kävelee hieman lisää, rauhoittuu. Laitos työntyy kauem-
mas ajatuksista, kun hän alkaa pyörittää mielessään vanhaa
lorua. Huulet, kaula, rinnat, reidet, kaikkein pyhin. Huulet,
kaula, rinnat, reidet, kaikkein pyhin. Hän kävelee edetakaisin
ikkunan ääressä. Taivaanranta alkaa värjytyä nousevaa aurin-
koa ennakoiden, mutta yhä hän kiertää ympyrää. Huulet,
kaula, rinnat, reidet, kaikkein pyhin. Hän muodostaa pääs-
sään kuvan viimeksi vierailleesta opiskelijatyöstä. Antaa huu-
lien muuttua tämän huuliksi, kaulan tämän pehmeänmaitoi-
seksi ihoksi. Ja hänkö sitä ei osaisi tehdä, hän, palkittu taitei-
lija osaisi muotoilla mielessään naista. Kuinka hän katseli-
kaan tyttöä. Vaivihkaa, kun tämä käänsi päänsä pois päin. Kat-
seli pesukintaan tahdissa hytkyvää pylyä. Pehmeä, hieman
ihrainen pyly, kevyen, samettisen nukan peitossa.

Huulet, kaula, rinnat, reidet, kaikkein pyhin. Kaikkein py-
himmän kohdalla hän tarttuu nivusiinsa ja aivan oikein, ruu-
ti käryää jälleen, sytystyslanka on sytytetty, hän on edelleen
mies, jota naiset himoitsevat. Hän on suuri taiteilija, jonka
nimi tunnetaan maailman jokaisessa kolkassa asti.

Hätäisesti hän ajattelee viereisessä huoneessa makaavaa ja
harkitsee menevänsä tämän luo. Sitten hän häpeää ajatus-
taan ja jatkaa. Huulet, kaula, rinnat, reidet, kaikkein pyhin.

Hieman vingahtaen hän saattaa työnsä loppuun ja istahtaa
nousevan auringon kultaamalle parkettilattialle lepäämään. •

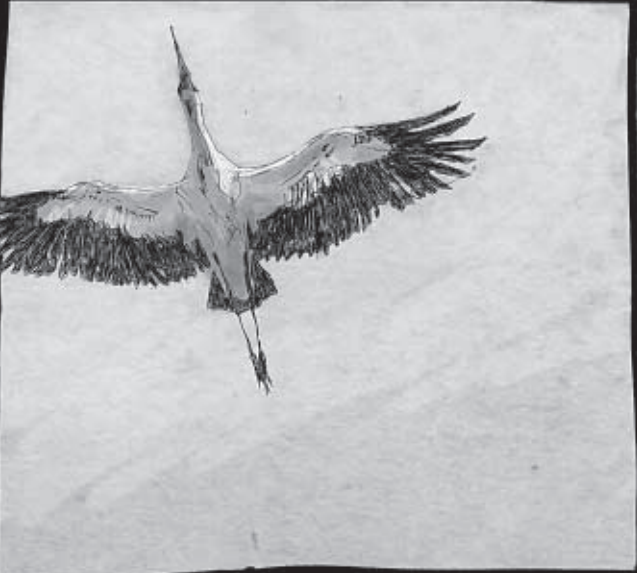

Joululahja

www.samimakkonen.com

Sami Makkonen 2005

Terrorismin vastainen sota, hurrikaani Katarina ja rasismi

”Barbarian uusi aikakausi on alkanut”, todettiin *Business Week* -lehden pääkirjoituksessa (20.9.2004). Terrorismi, sota, väkivalta, ihmisoikeusloukkaukset ja suvaitsemattomuuden voimakas kasvu leimaavat 2000-luvun alkua. Terrori-isku Yhdysvalloissa 11.9.2001 käynnisti vihan ja väkivallan kierteen. USA:n vastaus iskuun oli terrorismin vastainen sota. Yhdysvaltojen puolustusministeri **Donald Rumsfeld** arvioi sodasta tulevan pitkän ja verisen (HS 26.9.2001).

Terrorismin, väkivallan ja pelon ilmapiiri on ollut oivallinen kasvualusta rasismille ja ulkomaalaisvastaiselle politiikalle Yhdysvalloissa ja Euroopassa. Islaminvastaisuus ja -pelko ovat voimistuneet. Madridin (11.3.2004) ja Lontoon (7.7.2005) terrori-iskujen jälkeen Euroopassa on nostettu esiin kysymys ääri-islamilaisten terrorismin syistä ja esitetty näkemyksiä monikulttuurisen yhteiskunnan mahdottomuudesta.

Terrorismin syiksi on mainittu muun muassa globaali eriarvoisuus, köyhyys ja arabimaissa vallitseva nuoren sukupolven näköalattomuus. Tähän kriitikot ovat vastanneet, että terroritekojen suorittajat ovat suurelta osin olleet henkilöitä, joiden perheet ovat menestyneet elämässä hyvin tai kohtuullisesti. Osa tekijöistä on opiskellut yliopistossa. Mistä on siis kysymys?

Ehkä yhden näkökulman tarjoaa radikaalin poliittisen islamilaisuuden nestorin, egyptiläisen kirjailijan **Sayyid Qutibin** henkilöhistoria. Qutib opiskeli 1940-luvun lopulla Yhdysvalloissa. Tuolloin hän sai kokea amerikkalaisen yhteiskunnan avoimen rotusyrjinnän. Maassahan olivat rotulait vielä voimassa. Kun Israelin valtio perustettiin 1948, Yhdysvaltojen enemmistön reaktio osoitti Qutibille, että amerikkalaisille arabien elämä merkitsi huomattavasti vähemmän kuin Lähi-idän juutalaisten. Palatessaan kotimaahansa Qutib liittyi uskonnolliseen radikaalijärjestöön, muslimiveljiin. Tämä johti hänen pidättämiseensä, kiduttamiseen ja tuomitsemiseen näytösoikeudenkäynnissä. Qutibin islamilaisen fundamentalismin taustalta on löydettävissä Yhdysvaltain 1940-luvun avoin rasistinen

sorto ja Kairon keskitysleirien kidutukset. Nykyään Irakin miehitys ja Lähi-idän tilanne sekä arkipäivän rasismi Yhdysvalloissa ja läntisessä Euroopassa viestivät arabeille heidän vähempiarvoisuudestaan. Tästä osittain myös kasvaa se katkeruus, joka lopulta saa terrorismin tuhoisan muodon.

Kirjailija **Joseph Conrad** kuvasi 1800-luvun lopulla hyvin sitä, kuinka eurooppalainen sivistys muuttuu tiettyissä olosuhteissa ”pimeyden sydämeksi”. Conrad ymmärsi ja kertoi, että eurooppalaisen sivistyksen huiput voivat hyvinkin nopeasti vajota mitä barbaarisimpiin käytäntöihin.

2000-luvun alussa läntisen sivilisaation ohuuden ovat osoittaneet Alankomaiden tapahtumat. Maata on totuttu EU:ssa pitämään suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden mallina, mutta marraskuussa 2004 ”kulttuurinen moninaisuus” muuttui ahdistavaksi vihan ja pelon ilmapiiriksi. Sen laukaisi hollantilaisen elokuvantekijän ja kolumnistin **Theo van Goghin** murha 2.11.2004. Murhaaja oli fundamentalistinen islamilainen. Van Gogh oli kerännyt huomiota kritisoimalla islamia *Allah Knows Best* -kirjassaan ja *Submission* -elokuvassaan. Siirtolaisministeri **Rita Verdonk**, yksi ääri-islamilaisten uhkaamista henkilöistä, julisti Alankomaiden monikulttuurisen yhteiskunnan kuolleeksi: ”Liian kauan olemme sanoneet, että meillä on monikulttuurinen yhteiskunta ja jokainen yksinkertaisesti hyväksyisi toiset. Olimme liian lapsellisia ajattellessamme, että ihmiset voisivat elää yhteiskunnassa rinta rinnan.” Kahtena seuraavana viikkona poltettiin ja räjäytettiin yli 20 moskeijaa, kirkkoa ja muuta laitosta.

Piilevänä uinunut siirtomaa-aikainen rasismi astui avoimesti politiikkaan. Ilmapiirin nopeasta kovenemisestä kertoo se, että mielipidekyselyn mukaan 80 prosenttia hollantilaisista arveli maansa olleen liian suvaitsevainen ja 40 prosenttia väestöstä toivoi, ettei lähes miljoonan suuruinen muslimiväestö enää tuntisi olevansa kotonaan Alankomaissa.

Terrorismia ajatellen Euroopan ongelmana ei kuitenkaan ole monikulttuurinen

yhteiskunta vaan voimistuva rasismi.

Yhdysvalloissa rasismin olemassaolon on terrorismin vastaisen taistelun lisäksi osoittanut hurrikaani Katrina. Etelän suurin satamakaupunki ja vanha orjakaupan keskus New Orleans joutui 80-prosenttisesti tulva-veden alle. Kaupunkiin jäi ja jätettiin oman onnensa varaan noin satatuhatta asukasta, suureksi osaksi kaupungin mustaa köyhää väestöä. Evakuointi käynnistyi hitaasti, ja viranomaisten toiminta herätti raivokasta keskustelua rasismista ja välinpitämättömyydestä köyhiä kohtaan.

Hurrikaani Katrinan yhteydessä on puhuttu jopa kaupungin ”etnisestä puhdistuksesta”. Tähän antavat aihetta pelastustöiden tapahtumien lisäksi keskustelut jälleerakentamisesta. Osavaltion parlamentin edustaja **Richard Baker** totesi: ”Vihdoinkin olemme pyyhkäisseet pois koko New Orleansin sosiaalisen asuntotuotannon. Me emme olisi sitä voineet tehdä, mutta nyt Jumala on sen tehnyt.” (*The Wall Street Journal* 9.9.2005.) Tähän yhtyi myös kaupungin musta pormestari **Nagin**, joka edustaa alueen rikasta eliittiä: ”Tämä kaupunki on ensimmäistä kertaa vapaa huumeista ja väkivallasta, ja tulemme päättäväisesti toimimaan sellaisen tilan säilymiseksi.”

New Orleansin eliitti on nyt pohtimassa, miten estää köyhien paluu kaupunkiin. Ennen hurrikaania kaupungin väestöstä noin 30 prosenttia eli virallisen köyhyysrajan alapuolella. Heistä 80 prosenttia oli alueen mustia. *Wall Street Journal* tiesi jo kertoa, ”että muutamat New Orleansin köyhimmät asukkaat eivät koskaan enää voi palata kaupunkiin”. Tavoitteena on mustista ja köyhistä puhdistettu ”vapaan talouden magneetti”.

Kansalisoikeustaistelija **Jesse Jacksonin** mukaan hurrikaanin jälkeiset toimet osoittavat, että Amerikka ei ole edistynyt paljokaan orjuusajan rasismista. Mustien kansalaisjärjestö NAACP:n edustaja totesi: ”Katastrofilla on aivan selvästi luokka- ja rotuluttavuus.”

Jouko Jokisalo

EERO TROBERG/OTAVA

Pentti Haanpää Piippolan Lamusuolla 30.1.1950.

Vapauden kaihoa Kairanmaalta

Juhlavuoden kirjasato ja keskustelutilaisuudet särkevät Pentti Haanpäästä muodostettua kuvaa synkistelevänä erakkona.

”Taideteoksen on oltava kuin pommi. Jo keskustelujen ja riitöiden määrystä voi päätellä kir-

jailijan arvon. Tässä suhteessa Haanpää on ylittämätön. Hän otti koko elämänsä ajan osaa keskusteluihin maansa tilasta, länsimaiden ja koko ihmiskunnan kohtalonkysymyksistä”, kirjallisuuden emeritusprofessori **Pertti Karkama** kiteytti SKP:n maanantaiklubilla 5.9.2005. Karkaman mukaan **Pentti Haanpään** (1905–1955) 380 julkais-

tua novellia ja 11 romaania käsittävän tuotannon keskeinen teema on vapaus. Ihmisellä on haanpäälaisittäin kaksi suurta pakkoa: biologisen olemuksemme sanelema lajipakko ja yhteiskunnan mukanaan tuoma pakko. Kapitalistisessa järjestelmässä pakot kietoutuvat yhteen, systeemi katsoo itsensä luonnolliseksi. Karkama kirjoittaa, että

”*Noitaympyrän* (1931) Pate Teikka näkee ainoaksi mahdollisuudeksi paeta. Haanpään myöhempien teoksien puliveivarit ja jätkät selviytyvät, koska panevat nauruksi koko homman”.

Hakaniemeläisen ravintolalaiva Wäiskin täyttäneitä, vasemmistovoittoista yleisöä kiinnosti Haanpään poliittisuus. Kriitikko ja pitkän linjan Haanpää-

tuntija **Vesa Karonen** nosti esille Korean sodan aikaan kirjoitetun myöhäisnovellin ”Maailmankatsomus”. Filosofoiva Verkkoukko näkee maailmanpolitiikan ja suuret aatteet näytelmänä. Kapitalismi perusti Neuvostoliiton, koska arveli sitä tarvitsevana. **Hitler, Stalin ja Roosevelt** saivat määräyksensä samasta ”sotakonttorista”. Karosen mukaan ”Haanpää otti **Marxilta ja Schopenhauerilta** mitä tarvitsi. Pessimisti pohti aikaa, jolloin mahtimiesten tahto valtaan tuottaa yhden lauman ja yhden paimenen”.

Huipulta perikadon partaalle

Karosen ja **Esko Viirteen** toimittama 600-sivuinen kirjekokoelma dokumentoi Haanpään heittelemistä huipulta perikadon partaalle ja takaisin ylös. Varhaisteostensa perusteella Haanpää nostettiin **Aleksis Kiven** veroiseksi luonnonlahjakkuudeksi.

Nuoren tasavallan armeijaa ruoskinutta *Kenttä ja kasarmi*-novellikokoelmaa (1928) seurasi lähes koko 1930-luvun kestänyt suurten kustantamoiden boikotti. *Tulenkantajat*-lehdessä 1930-luvun alussa julkaistut ”pulamiesjutut” johtivat sakkotuomioon viranomaisen halventamisesta. Vuosikymmenen kirjeenvaihtoa leimaavat epätoivoisen uuden kustantamon etsintä sekä saatavien karhuaminen eri lehdistä. Kirjeissään ”pääkalonpaikan sosialisteille”, **Erkki Valalle** ja muille tuleville taiteilijaryhmä Kiilan jäsenille, Haanpää antaa kyytiä pula-ajalle ja isänmaallisille piireille, jotka parantavat kommunismia ”autoilla ajamalla ja pampua heiluttamalla”. ”Ei ole ainakaan olojen eikä ympäristön syy, ettei tässä maassa kirjoiteta suuria satiirisia kirjoituksia”, Haanpää kirjoitti.

Liki kolmannes kirjasta on Haanpään ja hänen Aili-vaimonsa kirjeenvaihtoa sotavuo-

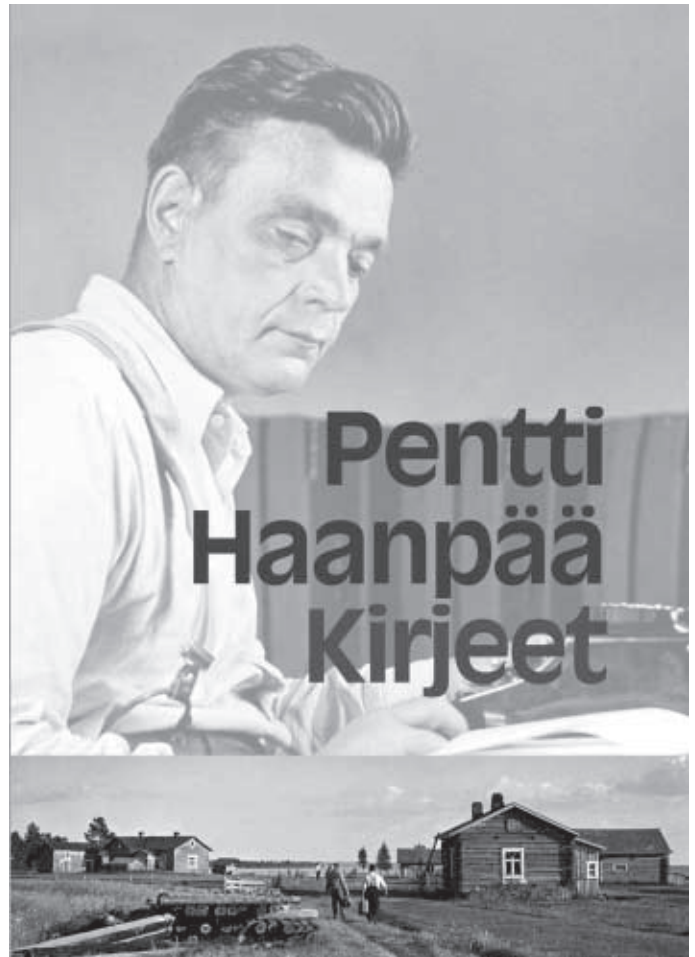
silta. Alikersantti-kirjailija ei enää saanut kustantamoilta hurskastelevia hylkäyskirjeitä. Haanpään 1920-luvun kirjassodan myötä hylänneet ”ystävät”, kuten Olavi Paavolainen, yrittivät jälleen pitää häneen yhteyttä kuin mitään ei olisi tapahtunut. *Korpisotaa* (1940) ja *Nykyaikaa* (1942) olivat myynti- sekä arvostelumenestyksiä. Vaikka nuorenparin kirjeet kulkivat sotasensuurin läpi, rivien välistä paljastuu nautittavaa ironiaa. ”Ja oma uskoni on, että menestys ja uutiset menestyksistä tulevat jatkumaan kauan”, kirjailija sivaltaa jatkosodan virallista asevelipropagandaa. Kun Aili pohdiskelee lotaksi ryhtymistä, mies onnittelee häntä seikkailunhalun heräämisestä.

Esimerkillisesti toimitettu kirjekokoelma antaa kohteestaan monisärmäisen ja vauhdikkaan kuvan. Viimeistään nyt on aika tarkistaa **Erno Paasilinnan** lanseeraamaa käsitystä Haanpäästä kirjallisuutemme Suurena Yksinäisenä. Postia kirjailija sai niin Helsingin kirjallisilta herroilta ja Amerikan-serkuilta kuin aate-toverilta Espanjan sisällissodasta.

Kortti- ja ryyppyringeissä viihtyneessä Haanpäässä asui kuitenkin melkoinen perussuru ja -osattomuus. Lähettämätömässä kirjeessään vaimolleen hän kuvaa itseään elämään kylälästyneeksi, rappeutuneeksi alkoholistiksi. Sotienjälkeistä arvonnousuaan ja 50-vuotispäivään kirjailija pakeni ”erämaajärven kirkkaaseen veteen”. Oliko kyseessä hukkumiskuolema vai itsemurha? Se jäänee ikuisiksi arvoitukseksi.

Joyce kääntyi jutuiksi

Haanpää viihtyi koko ikänsä Piippolassa, pohjoispohjalaisella Kairanmaalla. Karkaman mukaan hänessä on sekä kotiseutukirjailijan että globaalien ongelmien pohdiskelijan vikaa. Viirteen omista lehtijutuistaan koostama artikkelikokoelma

Haanpään siivellä painottaa ehkä enemmän kotiseutukirjailijuuutta. Jutut ovat ilmestyneet aiemmin *Hüidenkivi*-lehdessä sekä pohjoisissa kulttuurilehdissä *Kaltiossa* ja *Kalevassa*. Aikalaisuistelmassa Haanpäästä kertovat kalastuskaverit ja rintamatoverit. Mukana on uutisia Kairanmaan kiertoajelusta sekä Piippolan kirjaston Haanpäähuoneen avaamisesta. Henkilöhahmojen esikuvia etsitään ahkerasti.

Lehtijuttujen toimittaminen kirjamuotoon on ikävästi jäänyt puolitiiehen. Mukana on turhaa toisteisuutta ja samojen asioiden pyörittelyä. Kokoelma on kuitenkin kiinnostava lisä suhteellisen niukkaan Haanpää-aiheeseen kirjallisuuteen. Viirret saa paljon irti jo Haanpään kirjajhyllyn esittelystä. ”Kirjallisten herrojemme” salonkikelvotto-

maksi jatkäksi leimaama Haanpää luki englanninkielisiä modernisteja alkukielellä. Kroonissa aihepulassaan hän plagioi suoraan kaksi **James Joycen** novelleja omiksi jutuikseen – neljännesvuosisata ennen **Pentti Saarikosken** suomennoksia!

Viirret luotaa myös Haanpään ”torventoitotuisänmaallisuutta” kaihtavaa kotiseuturakautta sekä hänen suhdettaan uskontoon ja sosialismiin. Valotetuksi tulevat niin ikään ”Kairanmaan mestarin” haparoivat yritykset elokuvakäsikirjoittajana ja toisenlaiset ”elävät kuvat”, nuoruuden unikirja.

Jani Saxell

Pentti Haanpää: Kirjeet. Toimittaneet Vesa Karonen ja Esko Viirret. Otava 2005.

Esko Viirret: Haanpään siivellä. Pilot-kustannus 2005.

Kappale pahamaineisinta Suomea

Vielä kaksisataa vuotta sitten itäisen Suomenlahden saaristolaisilla oli huono maine. Heidän tiedettiin harrastavan hyllynryöstöä ja heidän häikäilemättömyydestään ja raakuudesta kerrottiin tarinoita. Perimätieto väritti tapahtumia todellisuutta synkemmiksi, mutta ilmiö oli olemassa: saaristolaiset olivat tottuneet käyttämään haaksirikkoja hyväkseen. Vanhan germaanisen tapaoikeuden mukaan rannan omistaja sai kaiken rannalle ajautuneen, eikä kirkon, kauppiaitten ja voimistuvan keskusvallan vuosittainen pyrkimys tehdä loppu vanhasta tavasta tehonnut noin vain.

Yrjö Kaukiainen tarkastelee tuoreessa tutkimuksessaan rantarosvouksen syytä ja luonnetta. Kysymys ei ollut ammattimaisesta rikollisuudesta, vaan hyllynryöstöstä harjoittivat tavalliset saaristolaiset, joiden keskinäi-

nen solidaarisuus oli voimakasta. Kaukiaisien mukaan saaristolaisyhteisö jakoi ihmiset jyrkästi omiin ja vieraisiin. Koska yhteisö pyrki suojautumaan ulkopuolisilta, oman ryhmän jäseniin sovellettiin erilaisia moraalinormeja kuin muukalaisiin. Yhtäältä asenne helpotti laivojen rosvoamista, toisaalta se heikensi ilmiantamishalua. Keskusvallan väkevoitymisen myötä maalle ajautunut tavara oli julistettu kruunun omaisuudeksi, ja myöhemmin hylkyjen ja hylkytavaran pelastamisesta oli tehty sukelluskomppanioiden yksinoikeus. Saaristolaiden nautinto-oikeus oli ensin kaventunut löytöpalkkioksi, lopulta heille oli jäänyt enää mahdollisuus toimia sukelluskomppanian apuna. Esivallan ja saaristolaiden suhde houkutti hyllynryöstöön.

Kaukiainen korostaa, etteivät saaristolaiset olleet esivallan tahdottomia uhreja. Heillä oli

selviytymiskeinonsa, ja hyllynryöstön onnistuminen edellytti yhteispeliä. Tiedon oli kuljettava vikkelästi, hyllyn luo oli hankiuduttava ennen muita, saaliin kauppaaminen eteenpäin edellytti kontakteja ja operaatiosta syntyneet jäljet oli peitettävä.

Kaukiainen on kiintoisimmillaan kuvataksaan saaristolaiden tapoja tulla toimeen esivallan ja luonnonolosuhteiden kanssa, mutta jää tietymättömäksi, miten yleistä ilmiötä Kaukiainen on tullut tutkineeksi. Käytävissä olevien tietojen perusteella on mahdoton selvittää, oliko hyllynryöstö marginaalista vai oliko kiinnijääminen harvinaista.

Koska se, että aiheesta on nyt kirjoitettu monografia, korostaa ilmiön merkitystä jo itsessään, Kaukiaisien olisi ehkä ollut syytä korostaa ilmiön laajuuden arvioimisen vaikeutta vieläkin enemmän. Tutkimus kuitenkin

valaisee vähän käsiteltyä aihetta ja täyttää siten erään aukon suomalaisen rikollisuuden historiankirjoituksessa.

Kaukiaisien mukaan hyllynryöstön taloudellinen anti oli todennäköisesti pieni, mutta ”ihmisten käyttäytymistä ei niinkään selitä se, mitä oli todella tapahtunut kuin se, minkä uskottiin tapahtuneen – tai voivan tapahtua. Mikään muu saaristolaiden karun maailman ilmiö ei herättänyt samanlaisia unelmia kultakolikoista, hopeamaljoista, hienoista vaatteista ja äkkirikastumisesta kuin heidän mertaan purjehtineet vieraiden maiden laivat.” Merenkulun ympärille kutoutunut imaginaarinen olkoon Kaukiaisien seuraavan tutkimuksen aihe.

Tapani Kilpeläinen

Yrjö Kaukiainen, Rantarosvojen saaristo. Itäinen Suomenlahti 1700-luvulla. SKS 2005, 272 sivua.

Arjen harmiton vinous

Menin lempiravintolaani, tilasin lempiruokani ja petyin. Kokki oli vaihtunut, ja sain muuta kuin luulin tilanneeni. **Juhani Ahvenjärven** neljännen runokokoelman kohdalla kävi samoin: *Yhä kiihtyvää tauko* ei maistunut samalta kuin edeltäjänsä.

Vaikuttaa siltä, että Ahvenjärvi on höylännyt runoudestaan kaikki herkullisimmat kuvat pois. Esikoisessa, *Hölkässä* (1992), fasaanit lentävät päin hautakiviä, *Viivoitetussa unessa* (1996) nuket hirttäytyvät ja *Kahvin hyvydestä* -teoksessa (1997) pestään käsiä sairaalan kahvissa. Uusimmassa kokoelmassa on sorsia, jotka eivät tiedä Tapparasta mitään. Itsekin olen asunut Tampereella vuosia ja samastun sorsaani, mutta oivallus ei ole veitikkamainen tai herättävä. ”Mitä sitten?” tekee mieli kiukutella.

Ei tamperelainen runoilija ole kaikkeaan menettänyt: arki on edelleen harmittomasti vinnossa, ja useammin kuin kerran lukija tulee ihmetelleeksi, kuinka runoilija kykeneekin moisiin ajatuksiin. *Yhä kiihtyvää tauko* löytyvät esimerkiksi ensimmäiset autorunot, joita muistan kuunaan lukeneeni. Kaverilta piti kuitenkin kysyä ennen sarjan syvällisempää tarkastelua EK:n tarkoitusta. Se on kuulemma rallitermi.

Teoksen aloittava sarja ”Ohjeita kartanlukijalle” sisältää oivalluksia, jotka voisivat olla vinkkejä kenelle tahansa, joka tarjoaa ystävälleen tukea. Puhumisessa, ääneen kutomisessa ja lumihangelle papanoitsemisessa on voimaa. Puheen avulla kartanlukija loihtii tulevaisuuden, josta ajaja ei osaa vielä uneksiaakaan. Ota vastoinkäymiset ana-

lyttisesti vastaan ”kuin insinööri/ kuunnelleessaan ensi kertaa soittorasian,/ epäillessään balleerin asennossa vikaa”.

Kun Tamperetta tunteva lukija saa käsiinsä Ahvenjärven runoteoksen, hän plaraa nostalgianjanossaan ensimmäisenä esiin maamerkit. *Yhä kiihtyvään taukoon* Ahvenjärvi on kirjoittanut kokonaisen ”Tampere”-sarjan. Onneksi runojen puhuja on äitynyt herkistelemään hivenen. Tietty lyyrinen mietiskelevyys on Ahvenjärven uusi mauste, joka korvaa hyvin kaikkialle tunkevaa ja jo vähän kyllästyttävää näsäviisastelua. On loppusoinnollista kaakaota kultahiekkalinnakkeessa, ja on epävarmuudessaan todentuntuinen lapsuuden luisteluhetki lähiössä. Kuka mahtaa Pispalassa enää väsäätä käpylehmiä?

”Askelmerkkejä”-sarja tuo jo-

tenkin mieleen nykytaiteen saaman leiman: vaikeasti tajuttavaa, itsensä tiedostavaa, tyhjää ja silti tuskastuttavaa. Kun sarja alkaa ja loppuu sanoin ”Hyvät lukijani, / kirjoitan tämän loukatakseeni teitä”, lukija voi jättää koko hötön omaan arvoonsa.

En tiedä, onko hyvä vai huono asia, jos annos, jota ei tahtonut, on liian pieni. *Ahvenjärven* runokokoelma tuntuu loppuvan kesken. Ainakaan lukijan ei ole vaikea löytää niitä muutamia runoja, joihin hän haluaa palata. Kun kirja on viimein suljettu, huomaan, että se on kovakantinen. Teos-kustantamo tuntuu arvostavan runoilijaa aiempia kustantajia enemmän.

Heidi Laine

Juhani Ahvenjärvi, Yhä kiihtyvää tauko. Kustannusosakeyhtiö Teos 2005, 46 sivua.

Tulevaisuudesta – kierrätetysti

Max Jakobson on lempikirjailijani – asiatekstistä puhuttaessa. Näinkin voi aloittaa kirja-arvoskelun, ja tässä tapauksessa siihen on syytä.

Jakobson ansaitsee kaiken kunnian sinä kerävänä ja kokeneena kehäkettenä, jona häntä pidetään Suomen poliittisen elämän ja lähihistorian tietolähteenä, puhumattakaan hänen siitä tekemistään avartavista tulkinnoista. Jossakin on kuitenkin vika, kun niin kitsaasti puhutaan hänen kirjallisista ansiostaan.

Diplomaattien talvisodasta (1955) lähtien Jakobson on viljellyt – aluksi hieman irtiliimatusti, sittemmin luontevasti asiassisältöön sulauttaen – metaforia, lainauksia ja kirjallisia tiivistyksiä, jotka etsivät vertaistaan suomalaisessa asiakirjallisuudessa.

Urho Kekkoseen keskittyvä *Veteen pürretty viiva* (1980) ja **Päiviö Hetemäen** unohdetun, ja Jakobsonin mukaan väärinymmärretyn, hahmon ympärille rakennettu *Vallanvaihto* (1992) tekivät kärkevän journalistisesta sekä osuvasti kuivakkaa temaattista kehittelyä ja iskeviä kaneetteja rytmittävästä ilmaisuista niin mukaansatempaavaa, että paatuneinkin oikeistolaisuuden vastustaja sulii niitä lukessaan dialogiin. Teoksissa viljeltiin sopivan niukalti sarkastista huumoria, eikä Jakobson vainannut lukijoitaan poliittisille muistelmille tyypillisillä henkilökohtaisilla tunnustuksilla ja narsistisuuksilla.

Elinkeinoelämän valtuuskunnan ensimmäinen johtaja, Suomen YK-suurlähettiläs ja muissakin kansainvälisissä diplomaattiviroissa toiminut Jakobson suolsi ulos korvaamattomia kulissien takaisia tietoja, joita hän poliittisena satelliittina oli pystynyt keräämään ja joita hän saattoi käsitellä vapaammin kuin kätensä lianneet sisäpiiriläiset. Kekkoisen luottomiehenä

tietoa ja muistoja kertyi myös kansallisesti kohtalokkaista poliittisista tapahtumista. Lisäksi Jakobsonilla on vielä yksi vahvuus: huolimatta kirjallisista avuistaan hän argumentoi, ei retorisoi, asiaansa.

Tänä vuonna ilmestynyt *Tulevaisuus* (Otava) jatkaa tuttua linjaa. Toistoa ja kierrätystä riittää, kuten Jakobsonin kirjoissa aina, mutta vaikka samat faktat ja lainaukset olisi jo kertaalleen lukenutkin, kokonaisuus pitää otteessaan. *Tulevaisuus* on kuitenkin hieman eri suuntaan kallellaan kuin edelliset teokset – ennen kaikkea siksi, että Jakobsonin kirjoittaminen on globalisoitunut Suomen tilanteen myötä. Globalisoitumista on tapahtunut siitä huolimatta, että Suomen omalaatuinen puolueeton – Jakobsonin näkemyksen mukaan toisen maailmansodan torjuntavoittoon perustuva – kulttuurinen, poliittinen ja taloudellinen itsenäisyys ja sen uhkatekijät ovat taas kerran keskiössä.

Yhdysvaltojen, Venäjän ja Baltian rinnalla teoksessa käsitellään jälleen Ruotsia, jonka Jakobson tuntee hyvin maan entisenä Suomen suurlähettiläänä, mutta myös Israelia ja hiukan Kiinaakin. Israelin aggressiivisen ulkopoliittikan, sen ihmisoikeusloukkauksia ja ydinaseistusta sormiensa läpi katsovan amerikkalaisen taustatuen ja näiden uutisoinnin seurauksena antisemitismille tarjoutuu jälleen kasvualustaa. Näinä vaarallisina aikoina Jakobsonin tapaisen kriittisen suomenjuutalaisen kosmopoliitin näkökulma onkin enemmän kuin tarpeen muistuttaessaan konfliktin syvästä ja monikasvoisesta luonteesta Israelin valtion perustamisesta lähtien.

Teos sisältää myös nautinnollisesti kirjoitetun luvun Yhdysvaltojen viime vuosikymmenten presidenteistä, joita Jakobsonil-

Max Jakobson

la on ollut etuoikeus tavata eri yhteyksissä, toisinaan luottamuksellisestikin.

Venäjän ja ulkovenäläisten nykytilannetta Jakobson käsittelee asiantuntevasti. Jos toisen maailmansodan jälkistalinistiset voitonjuhlat sekä Venäjän välinpitämättömät rajaloukkaukset, vähemmistöjä kohtaan harjoittamat voimakeinot ja itärajan saattamat tuntumassa käymä painostuspeli hermostuttaa, *Tulevaisuus* tarjoaa näitä koskevan historiallisen syväluottavuuden lisäksi sisäpiiriin tietoa ja sopivan val-

miiksi pureskeltua статистиikkaa muun muassa ulkovenäläisten tilanteesta. Jakobson muistuttaa lukijaa siitä, ettei venäläisen vähemmistön oloja Baltiassa voida kansainvälisten tarkkailijoiden mukaan kutsua ihmisoikeusloukkaukseksi. **Boris Jeltsin** saa jälleen ansaitsemansa kunnian Venäjän alistamien kansojen vapauttajana.

Niille *Kulttuurivihkojen* vasemmistolaisille ja pasifistisille lukijoille, joille kirjoittajan tausta ja hänen ajatusmaailmansa omaksuttavuus ovat tärkeitä te-

kijöitä lukukokemuksen sulauttamisessa, Jakobsonin uusin teos voi tarjota ongelmia Nato-myönteisyytensä ja perioikeistolaisen agendansa tähden. Jakobsonin tuotanto, uusin teos mukaan luettuna, on kuitenkin ohittamaton tietolaari kaikille niille, jotka haluavat ymmärtää keitä me olemme, mistä me olemme tulossa ja tällä kertaa myös mihin me olemme menossa. Poliitiikka on keskiössä, mutta Jakobsonilla on myös poikkeuksellisen vahva kulttuurihistoriallinen ja -filosofinen perspektiivi, josta hänen ”kilpailijansa” voivat vain olla kateellisia.

Niille, joille kirjallisuus on puolestaan muutakin kuin sille suomen kielessä varattu romaanin (ja rajallisesti runouden) kapea tilkku, *Tulevaisuus* tarjoaa yhden runollisen asialekan lisää – jos ei omaan, niin häpeän yllättäessä vaikkapa ”isän” kirjahyllyn. Huolimatta monin tavoin päivitetystä luonteestaan Jakobsonin kirja nimittäin edustaa edelleenkin ”äijien” kabinettipoliittikan ideologiaa, kuten käy kirpeimmin ilmi kirjan viimeisestä luvusta, jossa Jakobson ehdottaa salaista kabinettia luotsaamaan Suomea ”luottamuksellisten neuvotteluiden” avulla tulevaisuuden jäävuorten yli. Näin laiva nimeltä Suomi olisi rautaesiripun aikana kasvanneiden miespoliitikkojen ja **Jorma Ollilan** luotsaama, kuten se yhä ihan liikaa onkin. Tämän tyylikon voi kuitenkin nähdä kumpuavan Jakobsonin sukupolven gender-metafysiikasta. Sen piirissä naisten unohtamista ei vieläkään osata piilottaa poliittisesti korrektien ”neekeri-kiintiöiden” avulla, joten tuskin tästä kenties ymmärtämättömydestä johtuvasta avoimuudesta kannattaa suomia pitkän päivätyön tehnyttä strategikkooa.

Max Rynänen

Max Jakobson, *Tulevaisuus*, Otava 2005.

Näkyvä on hyvää – hyvä on näkyvää

Kuka pelkää speaktaakkelia? Ei kukaan, ja hyvä niin. Sitä ei nimittäin pääse pakoon, jos on uskominen niin kutsuttujen situationistien nokkamiestä **Guy Debordia** (1931–1994). Hänen pääteoksensa *Speaktaakkelin yhteiskunta* (*La Société du Spectacle*, 1967) on vihdoinkin ilmestynyt suomeksi, eikä se ole menettänyt mitään ajankohtaisuudeltaan, pikemminkin päinvastoin. Tänä vuonna ilmestyi myös väitöskirja situationisteista (**Marko Pyhtilän** *Kansainväliset situationistit: speaktaakkelin kritiikki*), ja näyttää siltä, että situationisteilla on tarjota uusia välineitä globaalin kapitalismin nykyvaihheen analysointiin.

”Speaktaakkeli ilmenee valtavana myönteisyytenä, joka on kiistatonta ja luoksepääsemätöntä. Ainoa, mitä se sanoo, on: ’Se, mikä näkyy, on hyvää; se, mikä on hyvää, näkyy.’ Asenne, jota se periaatteellisesti vaatii, on sama passiivinen hyväksyntä, jonka se itse asiassa on jo saavuttanut tavassaan ilmetä vailla vastaväitteitä, monopolillaan näkyvään”, kirjoittaa Debord teoksessaan, joka seuraa ranskalaisen nykyfilosofian parhaita perinteitä: se on elegantti ja fiini ja kätkee välillä ajatuksensa niin koukerosiin lauseisiin, etteivät ne tahdo aueta ilman kirvestä ja sahaa. Debordiin kannattaa kuitenkin ilman muuta tutustua, jos haluaa tietää, missä kapitalistinen kulutusyhteiskunta on menossa.

Speaktaakkelin yhteiskuntaa ei siis pääse pakoon, mutta siitä ei liioin pääse osalliseksi. Elämä on aina toisaalla, eikä sinne pääse edes taksilla. Speaktaakkeli asettaa kaikki kulutusyhteiskunnan jäsenet katsojiksi ja kulluttajiksi, ja viihteellä ollessa oma elämäkin kuluu iloisesti hukkaan sitä sivusta seurattessa.

Debordin kirjan kannesta lukee katsovat **Marilyn Monroen**

raukeat silmät. Marilyn onkin kaikkien blondien äiti ja speaktaakkelin yhteiskunnan ensimmäisiä ja onnistuneimpia ruumiillistumia, jonka elämä on jatkunut mitä moninaisimmissa muodoissa näihin päiviin saakka. Varhainen poismeno hämärissä olosuhteissa oli vain eduksi myytin syntymiselle. ”Die Young, Stay Pretty”, kuten Blondie (sic!) laulussaan kiteytti.

Debord kirjoittaa paljon tähteydestä, koska juuri se pätevyitä kenet tahansa mihin tansa. Jos osaa juontaa musiikkivideoiden tauotonta virtaa, voi ruveta myös kansanedustajaksi. Jos osaa tanssia ja vähän lauleskellakin, voi myös näytellä elokuvissa ja julkaista lastenkirjoja. Jos pärjää kehonrakennuksessa, pärjää myös näyttelijänä ja Kalifornian kuvernöörinä. Ei ihme, ettei Debordin tarvinnut eläissään julkaista *Speaktaakkelin yhteiskunnasta* päivitettyä versiota: todellisuus jäljittelee Debordin ajatuksia paremmin kuin Raamatun ennustuksia.

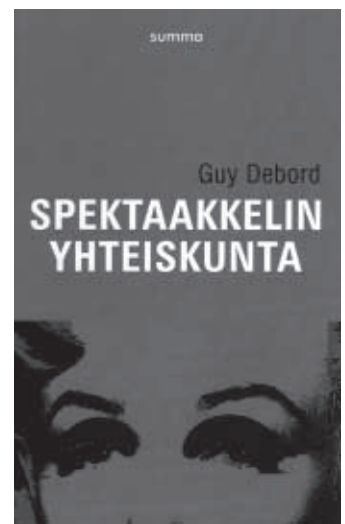
Tv-sarja Big Brother onkin kehityksen looginen päätepiste: enää ei tarvitse osata yhtään mitään ollakseen tähti. Riittää että haluaa olla näkyvillä kaiken aikaa. Kansa keskustelee internetissä Big Brotherin henkilöistä, vaikka kukaan heistä ei koskaan ole sanonut tai tehnyt mitään kiinnostavaa. On toteutunut sisällön ja substanssin lopullinen nollautuminen. Kälätetään virtuaalisesti tyhjää henkilöistä, jotka kälättävät tyhjää televisiossa. Eikä meille edes makseta siitä. Eikä sisällöntuottajista puhuttu mitään ennen sisältöjen katoamista.

Näkymisen tulo olemisen – saati kokemisen tai sanomisen – tilalle näkyy siinäkin, miten nuoret ihmiset eivät enää mieti, miltä ensisuu delma tuntuu vaan miltä he näyttävät silloin. Voi tosin olla, että ensisuu del-

malla tai millään muullakaan rakkauteen liittyvällä kokemukseella ei enää tulevaisuudessa ole väliä, jos kukaan ei ole sitä kuvaamassa. Mutta vaikka kaikki eivät pääsekään televisioon, ei hätä ole tämännäköinen. Yksityinenkin voi olla speaktaakkelia. Sen sijaan että ihmiset kohtaisivat toisiaan, he panevat web-kameran päälle ja masturboivat. ”Se, mikä näkyy, on hyvää; se, mikä on hyvää, näkyy.”

Mika Lamminpää

Guy Debord, *Speaktaakkelin yhteiskunta*. Suom. Tommi Uschanov. Summa 2005, 191 s.

”Se, mikä näkyy, on hyvää; se, mikä on hyvää, näkyy.”

Elänetiikan teorit puntarissa

Ihmisen ja eläimen suhde on kestoteemoja lehtien yleisönosastoilla ja aihe pulpahtaa silloin tällöin laajemminkin pinnalle turkistarhaiskujen, teuras-eläinkuljetusten, eläinkokeiden tai eläintarhojen yhteydessä. Teeman teoreettisempi, filosofinen käsittely ei ole Suomessa ollut kovin runsasta. Kaksi tuoretta kirjaa paikkaa tätä aukkoa: **Elisa Aaltolan** *Eläinten moraalinen arvo* on perusteellinen katsaus eläinten asemaan etiikan teorioissa, ja useamman henkilön toimittama artikkelikokoelma *Koe-eläin-etiikkaa* käsittelee samoja teemoja keskittyen eläinkokeisiin. Molemmat teokset ovat perusasteeltaan eläinten arvoa korostavia.

Aaltola esittelee ja arvioi kattavasti sekä eläinten arvoa puolustavia että ihmisen ja muiden eläinten väliin jyrkän rajan piirtäviä teorioita. Hänen oma näkemyksensä perusrivistään tulee selväksi: hän ei ole löytänyt vakuuttavia perusteita ”spesismille” eli lajiin perustuvalla eriarvoiselle kohtelulle. On tärkeää huomata, että Aaltola tarkoittaa eläinten moraalisen arvolla niiden arvoa yksilönä, lajien suojelua hän ei juurikaan käsittele.

Eettiseltä kannalta keskeisimpänä ominaisuutena Aaltola pitää tietoisuutta, jonka hän määrittelee henkilökohtaisuuden ja kokemuksellisuuden kautta. Aaltolan mukaan tietoisuus, uskomukset tai jopa jonkinlaiset käsitteet eivät edellytä kykyä kielelliseen ilmaisuun: uskomussisältöjä voi olla olemassa myös ilman niitä vastavia uskomuslauseita. Tietoisuuden perustana ei ole kieli vaan kyky kokea ja tuntea.

Aaltola osoittaa lukuisin esimerkein, että eläinten käyttäytyminen ei ole pelkästään me-

kaanista, vaan ne kykenevät oppimaan monimutkaisiakin asioita kuten käyttämään työkaluja tai jopa ihmisten kieltä. Eläimet myös hahmottavat totuusarvoja ja saattavat jopa valehdella tai näytellä. Niillä siis on monia niistä ominaisuuksista, joita usein pidetään ihmisten moraalisen arvon perusteina. Toisaalta on ihmisryhmiä, joilla ei vastaavia kykyjä ole. Aaltola ei itse näytä pitävän tällaisia kykyjä välttämättömänä edellytyksenä eläinten hyvälle kohtelulle, vaan jo pelkästään olen-

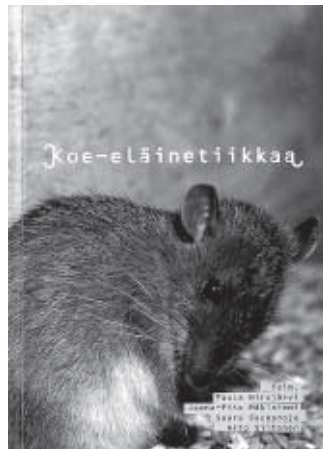

Eläinten moraalinen arvo ja Koe-eläinetiikkaa käsittelevät ihmisen ja eläimen suhdetta filosofian kannalta.

non kyky kokea kärsimystä on Aaltolalle riittävä peruste olla aiheuttamatta tuota kärsimystä. Monimutkaiset mentaaliset kyvyt ovat kuitenkin lisäperuste eläinten tietoisuudelle, ja väitelyissä sellaisiin vetoaminen voi epäilemättä olla avuksi.

Eläinten arvoa puolustavat eetikot eivät muodosta yhtenäistä koulukuntaa, vaan taustalla on hyvinkin monenlaisia teoreettisia lähtökohtia. Lähes kaikkia ihmisten keskinäiseen toimintaan liittyviä etiikan teorioita on mahdollista laajentaa huomioimaan myös eläimet moraalisen toiminnan kohte-

na. Tunnetuin eläinasiatfilosofi lienee utilitarismiin nojaava **Peter Singer**, joka korostaa eläinten hyvinvointiin liittyvien tarpeiden eli intressien tyydyttämistä. Singerin etiikkaan kuuluu intressien punnitseminen ja vertaileminen valintatilanteissa. Tämän vuoksi eläinten (ja ihmistenkin) intressien – ja jopa hengen – uhraaminen saattaa joskus olla oikeutettua suuremman vahingon estämiseksi. Esimerkiksi **Tom Regan** puolestaan nojaa kantilaiseen, velvollisuuseettiseen

traditioon, mikä johtaa näkemukseen eläinyksilöiden ehdottomasta itseisarvoisuudesta. Aaltola tyytyy pohtimaan näiden teorioiden vahvuuksia ja heikkouksia ottamatta itse voimakasta kantaa.

Uusimpia eläinetiikan suuntauksia ovat postmodernit teorit, joissa nousevat keskeisiksi abstraktien arvojen ja oikeuksien sijasta asenteet ja tunteet, yhteisyyden kokeminen eläinten kanssa ja niiden erityisyyden kunnioittaminen ja ihailu. Aaltola pitää näitä tärkeinä näkökulmina mutta huomauttaa, että arvojen korvaaminen

asenteilla ja kaikesta objektiivisuudesta irtisanoutuminen saattaa johtaa relativismiin ja tehdä rationaalisen eettisen keskustelun mahdottomaksi.

Aaltolan moraalifilosofinen argumentaatio on perusteellista, painavaa ja myös yleistajuista. Siinä on melkoisesti vastustasille, joka haluaa tosissaan ryhtyä kyseenalaistamaan eläinten intressien olemassaoloa ja huomioimista. Perusteellisuuden ja selkeyden kääntöpuolena lukukokemusta häiritsee toisinaan lievästi tietty jankkaavuus, lukuisat yhteenvedot ja samojen teesien toistuminen.

Kirjassa *Koe-eläinetiikkaa* käydään läpi samoja teorioita kuin Aaltolankin teoksessa mutta ilman yhtä seikkaperäistä teoreettista pohdintaa. Artikkelikokoelma onkin suunnattu enemmän käytännön tarpeisiin: se saa toivon mukaan lukijoita niiden keskuudesta, jotka itse joutuvat eläinkokeita tekemään.

Teos yhdistää etiikan näkökulmat koe-eläinten käytön asiantuntemukseen, jota myös monet kirjoittajista edustavat. Kokeiden yleisen oikeutuksen lisäksi se käsittelee muun muassa sitä, miten eläinten olot tieteen palveluksessa voitaisiin kaikista huolimatta järjestää mahdollisimman siedettäväksi esimerkiksi oikeiden ryhmäkojen, pesämateriaalien ja virikkeiden avulla. Tällaista reformististakin näkökulmaa tarvitaan, eikä sitä ole syytä asettaa vastakkain radikaalimpien muutosvaatimusten kanssa.

Elias Krohn

Elisa Aaltola, *Eläinten moraalinen arvo*, Vastapaino 2004, 308 s.

Toim. Paula Hirsjärvi, Jaana-Piia Mäkinen, Saara Saunanoja ja Arto Siitonen, *Koe-eläinetiikkaa*, Yliopistopaino 2005, 269 s.

Tavallisten ihmisten Monaco

Kauppalehti Optiossa (15.9.) **Jukka Saastamoinen** esittää kysymyksen, jota itse kukin lienee pallotellut mielessään: ”Tekeekö mieli muuttaa Monacoon?” Saastamoisen haastattelema esimerkkitapaus on ”tyypillinen suomalainen mies: keski-ikäinen, keskimittainen ja hyvän kotikasvatuksen saaneena ehdottoman rehellinen”. ”Keskinäyttävän uran tehnyt” mies irtaantui työnantajastaan hieman alle viisikymppisenä ja sijoitti rahansa taitavasti, lunastaen lopulta lähes kolmen miljoonan euron osingot. Sitentäntä voi pitää varakkaana, muttei sentään opporikkaana.

Hankittuaan muutaman asunnon eri puolilta Eurooppaa ja lomailtuaan aikansa tavallinen suomalaismies tarttui finanssijaan hoitelevan monacolaispankkiirin ehdotukseen ja muutaman kuukauden kuluksua hän asustelikin jo Monacossa: 35 neliömetrin kerrostalovuokrakämpästään hän maksaa hieman yli 1000 euroa kuukaudesta. Omistusasuntoa kannattaa kuulemma katsella kaikessa rauhassa.

Vaikka autopaikoistakin on maksettu jopa 125 000 euroa, arkielämä Monacossa on ”yllättävänkin edullista”. Muuttajan kannattaa olla paitsi autoton myös perheetön, sillä Monacon lakien mukaan ”asunnossa on oltava jokaiselle perheenjäsenelle oma huone.” Aviopari tosin saa asua samassa huoneessa.

Tavallinen suomalaismies on kylläkin kikkaillut tuliterälle Aston Martin V8 Van-tagelleen autopaikan vain 78 eurolla kuukaudessa. Streetfighter-tyylistä moottoripyöräänsä hän säilyttää kadulla, sillä ”Monaco on turvallinen paikka: (...) yksi poliisi viittätoista asukasta kohti.” Kahdeksan matkan sarjalippu bussissakin maksaa vain 5 euroa ja 60 senttiä.

Monacon tavallisuutta korostaa sekin, että tilastojen mukaan lähes kolmasosa asukkaista käy säännöllisesti töissä. Palsantpitäjä muistelee, että suhde lienee sa-

maa tasoa kuin useissa ”kehitysmaissa”.

Tässä vaiheessa lukija odotteleekin jo malttamattomana käytännön vinkkejä Monacoon muuttamisesta. Työnteko on toinen vaihtoehto, niin sanottu ”köyhän miehen väylä”. ”Työn on kuitenkin oltava sen verran erikoista ja erityisosaamista vaativaa, että sellaista asiantuntemusta ei ole vapaasti saatavilla Monacossa.”

Toinen vaihtoehto on esittää pankin todistus siitä, että voi elää Monacossa seuraavien 12 kuukauden ajan – eli tilillä on oltava noin puoli miljoonaa euroa. Ja kun Monacoon saapuu, siellä on myös asuttava: vironomaiset vaativat kopion ”kolmesta peräkkäisestä sähkö- ja vesilaskusta”. Ja ellei omaa muuta erityisosaamista, voi ryhtyä tavallisten monacolaisten varainhoitajaksi, tavallisen suomalaismiehenkin finansseja hoitavan **Roberto de Silvestrin** tavoin:

”Minä olen siis käyttänyt köyhän miehen reittiä, nauraa De Silvestri ja hurauttaa S-tyyppin Jaguarillaan Monacon yöhön.”

Suodatinkahvin etninen rosoisuus

Eukonkannon ja metalli-iskelmän imussa Suomea viedään taas maailmalle. Suomalaismies on nimittäin avaamassa Lontoonseen... kahvilan. *Kauppalehti Pressossa* (5.11.) **Merja Myllylahti** haastattelee ex-jääkiekkoilijaa ja ex-kulttuurisihteeriä **Jali Wahlstenia**. Keväällä Sohossa avataan *Nordic Bakery*-ketjun ensimmäinen kahvila, johon amerikkalaissijoittajat ovat satsanneet dollarinsa. ”Moni sanoisi, että rohkea teko”, toteaa Myllylahti jutussaan, jonka otsikko hehkuu isänmaallisuutta: ”Suomalaisuuden ja ruisleivän puolesta.”

Lukijaankin tarttuva kansalliskiihko laantuu tosin piakkoin Wahlstenin todetessa, että ”kahvila on pohjoismainen sen vuoksi, että ihan pelkällä Suomi-konseptilla se ei Lontoon kaltaisessa kaupungissa toimisi.” Kahvikin tulee Ruotsista ja Suomesta rahdattava ruisleipä peitellään smörrebrödkasoilla. Mutta silti: Wahlstenin vi-

siona on tarjota lontoolaisille suodatinkahvia. ”Ehkä suodatinkahvissa on ideaa, sillä lontoolaiset alkavat pikkuhiljaa kyllästyä maitokahviin”, aprikoi Myllylahtikin. Leivätkin tarjoillaan ”vähän rosoisemmassa ja modernimmassa muodossa”.

Lontoolaiset hyvin tunteva Wahlsten kertoo, että ”skandinaavisuus on nyt vähän pitkästyttävää ja tylsää.” *Nordic Bakery* aikookin nostaa esiin ”Pohjolan, joka poikkeaa vaalean koivun estetiikasta”. Siistin minimalismin sijaan kahvila aikoo tarjota rosoista mutta selkeää ja yksinkertaista ”pohjoismaista elämystä tai kokemusta ja etnistä konseptia. Me haluamme luoda sellaisen ympäristön, joka synnyttäisi tällaisen fiiliksen.”

Kahvilakonseptin innovaatiot voivat olla yllätyksellisiäkin. Wahlstenin mukaan ”Starbucks loi aikanaan konseptin, jossa se myi kahvilaansa kolmantena kohtaamispaikkana kodin ja työpaikan ohella”.

Kuluttajabisnes on jakaantunut selvästi kahtia; toisaalta pysyvään halpisluokkaan (Ikea, Hennes & Mauritz) ja toisaalta premium-luokkaan eli ”kulutuskategoriaan, jossa maksetaan erityistä lisää tunteista”. Jälkimmäiseen kuuluu ”esimerkiksi kahvi, jonka avulla tai varjolla luodaan elämyksiä”.

Suomalaiset designtuotteet ovat pudonneet molempien kategorioiden ulkopuolelle (muodostamatta omaa luokkaansa). ”Ne eivät ole halpoja, ja niistä puuttuu elämyselementti.” Kuluttaja ei suostu maksamaan ”Aalto-jakkarasta 95 puntaa, jos se ei tarjoa elämystä”. Jäämme odottelemaan tämän yleispohjoismaisen mutta sydämel-tään suomalaisen kulttuuriviennin satoa kansainvälisen kilpailun kovimmalla areenalla, ”jossa jyvät erotetaan kovalla kädellä akanoista”. Haastattelun lopuksi Wahlsten rohkenee vielä päivittää **Descartesin** kuuluisan cogito-argumentin: ”jos et vaikuta kulttuurin saralla Lontoossa tai New Yorkissa, et ole olemassa.”

Jouni Avelin

Kirjasyksy on vaarallinen fiktio

Jo lokakuussa yliopistoissa aletaan suunnitella seuraavan kesän pääsykokeita. Vaikeinta on löytää sopivia pääsykoe kirjoja, joilla erottaa akanat jyvistä eli parhaat hakijat hyvistä. Lisäksi oppiaineeni – eli kirjallisuustiede – on tavannut käyttää kahta pääsykoe teosta. Toisen pääsykoe kirjjan pitää olla tieteellinen ja toisen kaunokirjallinen, jotta voimme testata hakijoiden kykyä ymmärtää tieteellistä ja analysoida kaunokirjallista tekstiä.

Kaunokirjallinen teos, käytännössä jokin kotimainen romaani, on vaikeampi valita kuin tieteellinen testikappale. Tapana on ollut poimia jokin edustava ja monitasoinen romaani edellisen vuoden julkaisuista.

Mielipiteitä ehdokasromaanin erinomaisuudesta löytyy yhtä monta kuin on ehdottajia. Toisaalta mahdollisia kirjoja ei ole kovinkaan montaa. Huomasin sen tänä syksynä paremmin kuin koskaan aiemmin alkaessani miettiä, mitä proosateoksia oli ilmestynyt vuonna 2004. Juuri mitään ei tullut mieleen.

Syy muistamattomuuteen ei ole ikävuosissani. Kirjavuodet vain muistuttavat toisiaan siinä määrin, että useimmat kirjailijoista ja kustantajista voisi haastaa kansainväliseen oikeuteen tekijänoikeuksien rikkomisesta – siitäkin huolimatta, että kokeneimmat taiteilijat tuottavat kopioita vain omasta tuotannostaan.

Vuoden 2004 kirjoista ei tuntunut jääneen jäljelle mitään merkittävää. Sen sijaan muistin erinomaisesti, että *Helsingin Sanomissa* eräskin kriitikko oli julistanut kaikkien aikojen kirjasyksyn. Mistähän kirjoista hän mahtoi puhua?

Oman muistamattomuuteni teki erityisen huolestuttavaksi se, että vuosi sitten syksyllä luin enemmän kotimaista kirjallisuutta kuin koskaan aiemmin. Runeberg-

palkinnon ehdokkaita tuli postissa kolmatta sataa, joista jokaiseen täytyi tutustua edes päällisin puolin. Kuljetin kirjoja kaikkialle. Vessaan lähtiessä sieppasin pinosta päällimmäisen ja mietin pytyllä istuessani, ansaitisiko kirja lähempää tutustumista. Useimmiten ansaitsi.

Mutta mitä noista ansiokkaista kirjavuorista oli jäänyt jäljelle? Säästin kyllä kaiken saapuneen runouden, sillä runoteokset ovat eräänlaista kirjallisuuden kuivamuonaa. Hyvä runokirja kelpaa monenlaiseen käyttöön. Hyvä esimerkki on **Petri Tamminen** *Muistelmat*, joka on proosaa, jota voi käyttää kuin runoutta.

Iso osa proosateoksista päätyi puolestaan arvostelukappaleiksi pitämilleni kriittikkikursseille, loput sukulaisille ja ystäville. Kymmenistä saapuneista romaaneista säästin itselleni ainoastaan **Markku Envallin**, **Riina Katajavuoren** ja **Zinaida Lindénin** teokset. Envallin säästin siksi, että siihen sisältyy hyviä aforismeja. Katajavuoren pidin siksi, että sen sukupuolikuvauksia voi käyttää havaintomateriaalina kurssilla; Lindénin taas ihan vaan siksi, että arvasin sen voittavan Runeberg-palkinnon lopullisen raadin äänestyksessä.

Syyt edellä mainittujen kirjojen valikointumiseen olivat riippumattomia niiden hyvyydestä romaaneina, joskin Katajavuoren ja Lindénin teokset ovat poikkeuksellisen älykkäitä identiteetin purkajia. Romaaneina ne edustavat jotain uutta ja kasvavaa kotimaisessa kirjallisuudessa.

Vuonna 2004 ei kuitenkaan julkaistu yhtäkään sellaista romaania, jota voisin uskotella klassikoksi. **Helena Sinervon** elämäkertaromaani *Runoilijan talossa* ei omissa makumieltymyksissäni ollut kummoineenkaan kirja, etenkin **Eeva-Liisa Mannerin** runoilijakuvan syventäjänä.

Esseeteokset säästin nekin. Taidealan es-

seitä ilmestyy hävettävän vähän, joten muutammat kotimaiset esseistit erottautuvat häikäisevämpinä kuin yksikään romaanikirjoittaja omassa genressään. Myös kaunokirjailijat näyttävät vapautuvan esseiden äärellä. **Hannu Raittilan** viime vuonna ilmestynyt kokoelma *Liikkumaton liikuttaja* on kiinnostavampi sekä kieleltään että ajatuksenjuoksultaan kuin yksikään Raittilan romaaneista.

Mutta mitä kirjavuodesta 2004 olisi siten syytä muistaa kirjallisuushistorioissa? Jälkiviisas kirjavuoden tutkija joutuu etsimään kiinnostavia erityistapauksia palkintojen ja arvostelujen katveesta. Erityistapaukset eivät välttämättä ehdi saada lainkaan mediahuomiota, koska kirjavuosi venyy pitkälle yli kalenterivuoden. Ilmaisuu ”kirjasyksy” on kirjojen kannalta niin vaarallista fiktiota, että se pitäisi kieltää herrasmiessopimuksella.

Esimerkiksi **Markus Nummen** eksoottinen *Kiinalainen puutarha* nousi puheenaikheeksi vasta kun kirjasyksy oli jo päättynyt. Nummen kirja voi kuitenkin osoittautua kestävämmäksi lukuromaaniksi kuin Sinervon tai Lindénin palkitut teokset.

Julkisuusmarkkinat ovat kirjojen osalta supistuneet yhdeksi kuukaudeksi, isänpäivästä adventtiin. Mitään rakentavaa ratkaisua ei kuitenkaan ole löydetty siihen, kuinka keväällä julkaistavat kirjat saisivat osansa mediahuomiosta ja kirjallisuuspalkinnoista.

Koska ratkaisu ei lähde yleisöstä ja mediakäynnästä, eikä myöskään kvartaalien kahlitsemista kustantajista, kirjavuoden kuvitteellisen kalenterirajan voivat murtaa ainoastaan instituutiot: kirjastot, yliopistot, palkintokomiteat, kriitikot.

Markku Soikkeli

Klassikkoja,
unohdettuja
helmiä ja
arkistojen aarteita
vuosilta 1967–79

UDELLEEN MASTEROITU

**ANNA
MULLE
LOVEE**

4CD • SISÄLTÄÄ 48 SIVUISEN KIRJASEN

Jakelijat: Universal / PEG • Söoney www.lovemusic.fi

AVAIN

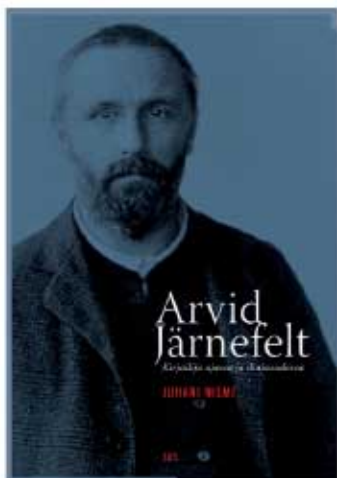
Avaimia kirjallisuuden maailmaan

Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti Avain on tapa päästä sisään kirjallisuudentutkimuksen maailmaan. Se tarjoaa tieteellisten artikkelien ja tutkimus- ja kirja-arviointien lisäksi erilaisia puheenvuoroja kotimaisesta ja ulkomaisesta kirjallisuudesta ja sen tutkimuksesta. Lisäksi se pyrkii herättämään keskustelua kirjallisuudentutkimukseen liittyvistä ajankohtaisista aiheista.

Neljästi vuodessa ilmestyvä Avain on Kirjallisuudentutkijain Seuran lehti, jonka saa seuran jäsenenä maksamalla jäsenmaksun 40 euroa (opiskelijat ja apurahatutkijat 20 euroa) Seuran tilille 800012-1473445. Muista merkitä nimesi ja yhteystietosi viestikenttään. Avainta saa myös irttonumerona Akateemisesta kirjakaupasta 10 euron hintaan.

SKS – Laatukirjallisuutta jo vuodesta 1834

KIRJAMYYMÄLÄ: HALLITUSKATU 1, HELSINKI
Verkkokirjakauppa www.finlit.fi/kirjat
Tilaukset myös kirjamyynti@finlit.fi

Juhani Niemi

Arvid Järnefelt

Kirjailija ajassa ja ikuisuudessa

Merkittävimpiin kirjailijoihimme kuuluva Arvid Järnefelt (1861–1932) oli myös tolstoilainen toisinajattelija, yhteiskunnallinen ja hengellinen herättäjä sekä siviilivastarinnan pioneeri. Elämäkerta perustuu alkuperäislähteisiin, kirjeenvaihtoon ja päiväkirjamerkintöihin. Juhani Niemi tulkitsee kirjailijan teoksia aikalaisnäkökulmasta ja samalla tämän päivän lukijalle. Sid. 340 s. 32 €

Arvid Järnefelt

Minun Marttani

Järnefeltin myöhäistuotantoon kuuluva rakkausdraama on jännittävä ja psykologisesti tarkkaan pohjustettu juoniromaani. Ihmiskuvaukseltaan teos palautuu myyttisiin kokemuksiin ja viihtyy keskeisiltä osiltaan romantiikan kiehtovan salaperäisessä ilmapiirissä.

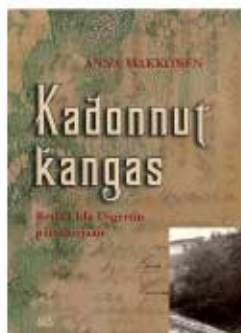
Nid. 152 s. 9 €

Eino Hosia

Tuliholvin alla

Eino Hosian (1905–1941) syntymän satavuotisjuhlan kunniaksi julkaistava uusintapainos vuonna 1940 ilmestyneestä sotaromaanista. Romaani perustuu Hosian omiin talvisotakokemuksiin Taipaleella ja Vuosalmella ja niitä edeltäneisiin tunnelmiin. Teos sisältää myös ensipainoksesta sensuroidun luvun ja aikalaisarvostelujen valikoiman.

Nid. 174 s. 9 €

Anna Makkonen

Kadonnut kangas

Retkiä Ida Digertin päiväkirjaan

Teos paneutuu ompelijatar Ida Josafa Digertin elämään Idan 1890-luvulla pitämän päiväkirjan kautta. Lopputulos on jännittävä mikrohistoriallinen kudelmä, jonka keskiössä on elämän ruohonjuuritaso, ihmiset ja heidän peri-inhimillinen elämänsä.

Nid. 280 s. 24 €

Lajit yli rajojen

Suomalaisen kirjallisuuden lajeja

Toim. Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Nummi & Päivi Koivisto

Artikkelikokoelmassa tarkastellaan suomalaisen kirjallisuuden lajien syntyä ja erilaisia lajeja kirjallisuutemme synnystä nykykirjallisuuteen.

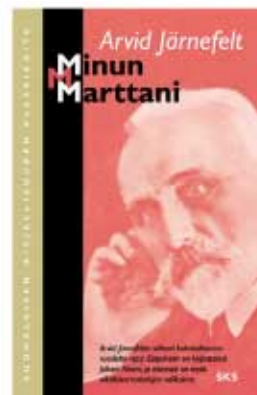
Nid. 275 s. 24 €

Vesa Haapala

Kaipaus ja kielto

Edith Södergranin Dikter-kokoelman poetiikkaa

Nid. 511 s. 29 €

SKS
KIRJAT